

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mitja Adamlje

Zgodovina slovenske diplomacije;
Od narodnega programa do mednarodnega priznanja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mitja Adamlje

Mentor: doc. dr. Milan Brglez

Somentor: doc. dr. Andrej Rahten

Zgodovina slovenske diplomacije;
Od narodnega programa do mednarodnega priznanja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Medtem, ko pri nas ni bilo sledu organiziranosti, je bila pri njih (slovenski del delegacije na Pariški mirovni konferenci leta 1918, op.a.) organizacija dela izvedena do podrobnosti. Imeli so svojega zgodovinarja, geografa, kartografa, statistika, risarja, pisarniške uradnike in tipkarice; iz Ljubljane so pripeljali celo pisarniškega slugo. Skupaj jih je bilo deset. To osebje je bilo nameščeno v posebnem delu hotela in oskrbljeno z vsem potrebnim za delo. V pisarnah, ki so bile vzor reda in snage, se je delalo po ves dan, dostikrat tudi v pozne nočne ure. Nihče ni stal križem rok. Tipkanje strojev ni prenehalo od jutra do mraka (Vrečar 2002, 88).

Zgodovina slovenske diplomacije; od narodnega programa do mednarodnega priznanja

Zgodovina slovenske diplomacije; od narodnega programa do mednarodnega priznanja je poizkus opredelitve razvoja in značilnosti slovenskih diplomatskih aktivnosti v času pred nastankom lastne, neodvisne države. Kljub temu da je rojstvo diplomacije trdno povezano z nastankom državnosti, pa zgodovina slovenske diplomacije zasleduje vse tiste politične prakse predstavnikov slovenskega naroda v mnogonarodnih tvorbah, ki so najbolj značilne poznanim diplomatskim praksam. Zgodovina Slovencev vsebuje bogato politično tradicijo. Vse od narodnega programa naprej se kaže težnja Slovencev po večji samostojnosti znotraj mnogonarodnih tvorb. V kasnejših obdobjih se težnja po samostojnosti kaže tudi na področju zunanje politike. Najbolj neposreden dokaz obstoja diplomacije najdemo že v času prve Jugoslavije, ko narodna vlada v Ljubljani imenuje svojega predstavnika na Dunaj. Slovenska diplomacija je pustila močan pečat tudi na obeh mirovniških konferencah po končanih svetovnih vojnah. Slovenske delegacije so dokazale sposobnost zagovarjanja lastnih interesov znotraj interesov velikih svetovnih sil. Bitka za meje in manjšine pa je postala ena izmed temeljev slovenskih diplomatskih aktivnosti. Rojstvo neodvisne slovenske države tako ni le posledica dejavnosti v devetdesetih letih, temveč ima korenine globoko v zgodovini

Ključne besede: diplomacija, narodni program, mednarodno priznanje, trializem, neodvisnost

History of slovenian diplomacy; from national program to international recognition

History of Slovenian diplomacy; from national program to international recognition tries to define the development and characteristics of Slovenian diplomatic activities before the birth of the sovereign state. Even though the beginning of diplomacy is connected with the birth of the state, the history of Slovenian diplomacy presents all political practices of the Slovenian people's deputies in multinational formations that are most similar to the known diplomatic practice. Slovenian history contains rich political tradition. Since the national program, Slovenians had a strong tendency toward higher political sovereignty within multinational entities. In later periods this tendency marked also Slovenian foreign politics. The most significant proof of the existence of Slovenian diplomacy roots in the time of the first Yugoslavia, when the national government from Ljubljana sends its deputy in Vienna. Slovenian diplomacy also marked both peace conferences after the world wars. Slovenian delegations proved its ability to represent its own interests within the interests of the great world powers. The struggle for borders and minorities therefore became fundamental in Slovenian diplomatic activities. Thus the birth of the Slovenian sovereign state is not only the consequence of the activities in 1990s, but has its roots deep in the history.

Key words: diplomacy, national program, international recognition, trialism, independence

Kazalo

1	Uvod.....	6
1.1	Oprelitev raziskovalnega področja.....	9
1.2	Cilj in teze.....	10
1.3	Metodološki okvir.....	11
2	Teoretsko – pojmovna izhodišča.....	12
2.1	Diplomacija in vprašanje definicij.....	12
2.2	Narodnostni in državljanski model oblikovanja narodov.....	13
2.3	Oprelitev pojma »Zgodovina slovenske diplomacije«.....	14
2.4	Začetki evropske diplomatske prakse.....	16
2.5	Ključne prelomnice v razvoju sodobne diplomacije.....	16
3	Med začetki in zametki slovenske diplomacije.....	19
3.1	Ljubljanski kongres 1821.....	19
3.2	Predstavniki diplomacije.....	21
3.3	Pomlad narodov, Zedinjena Slovenija in Praški kongres.....	21
3.4	Obdobje trializma.....	25
3.5	Majniška deklaracija.....	32
4	Obdobje med obema vojnama.....	34
4.1	Ključne značilnosti obdobja.....	34
4.2	Predstavniki diplomacije.....	36
4.3	Doba »prevrata«.....	36
4.4	Slovenska zunanja politika od države do kraljevine SHS.....	40
4.5	Delo slovenske delegacije na pariški mirovni konferenci.....	43
4.6	Evropski kongres narodnosti in panevropsko gibanje.....	51
5	Obdobje po drugi svetovni vojni.....	56
5.1	Mirovna konferenca, vprašanje meja in manjšin.....	56
5.2	Predstavniki diplomacije.....	59
5.3	Jugoslavija, Slovenci in gibanje neuvrščenih.....	59
5.4	Vloga slovenskih diplomatov v času SFRJ.....	61
5.5	Na predvečer samostojnosti.....	63
6	Zaključek.....	66
6.1	Ovrednotenje hipotez.....	66
6.2	Zgodovina slovenske diplomacije; na horizontu zgodovinskih in politoloških ved.....	67
7	Literatura.....	69

1 Uvod

Po koncu »desetdnevne vojne« ali kakor se tako pogosto imenuje, vojne za Slovenijo, ter številnih napornih diplomatskih aktivnostih med Ljubljano, Beogradom in mednarodno skupnostjo v času »slovenske pomladi«, ¹ postane Slovenija leta 1991 neodvisna, suverena in samostojna država. Kot taka začne svoje samostojno življenje znotraj mednarodne skupnosti, oblikuje svojo lastno notranjo in zunanjo politiko, ustvari neodvisen diplomatski aparat ter se v polni meri vključi v mednarodne politične in gospodarske tokove. V osemnajstih letih samostojnosti se je Slovenija dodobra uveljavila v mednarodni skupnosti. Kot prva nova članica je v začetku leta 2008 prevzela predsedovanje Evropski uniji, razvila razvejano mrežo diplomatskih predstavništev in konzulatov ter se uspešno vključila v številne mednarodne organizacije. ² Diplomatska dejavnost je tako danes ustaljena praksa dialoga ter vzpostavljanja in vodenja meddržavnih odnosov na različnih področjih družbenega, političnega in gospodarskega življenja (Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ) 1991). Slovenski diplomati pa širom po svetu predstavljajo in zagovarjajo zunanjepolitične interese Republike Slovenije (Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ-1) 2001).

Plebiscit, na katerem so slovenski državljani in državljanke 23. decembra 1990 z več kot osemnosemdeset-odstotno udeležbo v veliki večini podprli slovensko neodvisnost, odraža zavest, da je bila ideja o narodni samostojnosti že dalj časa prisotna v slovenskem življu. Odločitev za samostojno Slovenijo tako ni moč interpretirati le kot zoperstavljanje čedalje močnejšemu in nevzdržnemu srbskemu nacionalizmu, ki je takrat pretresal Jugoslavijo, ter

---

¹ S pojmom slovenska pomlad označujemo obdobje med letoma 1987 in 1991, ko se je začela zbirati masa kritičnih pobud civilne družbe, ki je temeljito preoblikovala politično podobo Slovenije. Kot osrednjo figuro slovenske pomladi lahko štejemo Odbor za varstvo človekovih pravic, organizacijo civilne družbe v času osamosvajanja Slovenije, ki je pod vodstvom Igorja Bavčarja igrala ključno vlogo pri procesu vojaškega sodišča JLA zoper četverico: Janeza Janšo, Francija Zavrta, Davida Tasiča in Francija Borštnerja (Muzej novejšje zgodovine Slovenije 2009).

² Slovenija je od leta 2004 članica Evropske unije in Severno-atlantskega zavezništva NATO. S priključitvijo organizacijama je izpolnila glavni zunanjepolitični prioriteti, za katere se je od osamosvojitve naprej zavzemala (Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije 1999; Rupel 2006b; cf. Temelji strategije zunanje politike Republike Slovenije 1991).

izredno slabim ekonomskim razmeram poznega jugoslovanskega socializma, temveč kot historično pripravljeno slovenskega naroda, da po večstoletnem bivanju znotraj različnih in številnih mednarodnih entitet nastopi svoje lastno življenje (Ustava Republike Slovenije 1991, Jančar 2006, 47).

Razpad socialistične in komunistične ideje v Evropi, kot tudi v Sloveniji, je povzročil sklicevanje na narodno, etnično, kar je bilo še zadnji ostanek kolektivnega. Le-to pa je še bolj povzročilo razpadanje komunizma, saj je narodno nosilo pred-komunistične korenine (Komac 2002, 61). Tvorci slovenske samostojnosti so se po drugi strani zavedali nevarnosti sklicevanja na narodno, saj bi le-to omogočilo očitke nacionalizma, v mednarodni skupnosti pa bi bila Slovenija kaj kmalu obtožena nacionalnega separatizma (Balažic 2004). V tej luči se je v letih pred razpadom poudarjalo slovenstvo, še prej kot to pa demokracija in človekove pravice. Zamenjani vrstni red je bil tako še posebej važen.

Ne le zaradi srbskih, zahodnoevropskih in ameriških kritikov, ki so slovensko osamosvojitve razglašali za dejanje konservativnega, v preteklost usmerjenega nacionalizma, temveč tudi zaradi domačih levičarskih in novo levičarskih skeptikov, ki so svoja omahovanja leta 1991 pojasnjevali in razlagali z odporom do nacionalističnih gesel in parol nekaterih med na novo nastalimi političnimi strankami in njihovimi voditelji (Vodopivec 2001, 13).

Tako so diplomatska prizadevanja posameznikov, organizacij in drugih, naklonjenih slovenskih samostojnosti, domu in svetu, predstavljali idejo samostojne Slovenije kot pravico naroda do samoodločbe, po drugi strani pa kot beg od totalitarizma, neenakosti, kršenja človekovih pravic, kar kasneje postane sinonim za Miloševićevo Jugoslavijo. Pri vsem tem je pomembno sledeče: narodni program, s katerim zaznamujemo začetek slovenske diplomacije in je veljal kot osnova zahtev za nacionalno emancipacijo, ni bil uresničen zaradi sklicevanja na narodne zahteve. Zgodovina, kot bo razvidno v nadaljevanju, govori drugače. Slovenska državnost je nastala v veliki meri zaradi sklicevanja na demokracijo in zaradi varovanja človekovih pravic.

Prizadevanja Slovencev za samostojno Slovenijo lahko štejemo kot pred-osamosvojitveno diplomatsko dejavnost, katere glavni cilj je bila samostojna in neodvisna država. Uresničitev slednjega pa lahko štejemo kot primarni notranjepolitični cilj in hkrati kot poglobitni zunanjepolitični cilj. Priznanje neodvisnosti Slovenije s strani mednarodne skupnosti je

predpogoj za ustanovitev lastne države in podelitev mednarodne subjektivitete (Brglez 1996). Zato so bila utemeljevanja samostojne in neodvisne Slovenije v času pred razglasitvijo lastne državnosti, tako s strani formalne kot tudi s strani neformalne politike, bistvenega pomena za kasnejše formalnopravno priznanje. »V tistem odločilnem času se je izkazala tudi slovenska diplomacija. Tudi diplomati smo si takrat zagotovili pomemben vir ponosa glede na našo poklicno pripadnost. Z obsežnimi in uspešno izvršenimi nalogami pri uveljavitvi Slovenije v mednarodni skupnosti v kasnejšem obdobju smo to dejstvo še potrdili in okrepili,« (Kovačič 2006, 3) je razmere in dogajanje v tistem času ilustriral predsednik sindikata slovenskih diplomatov Matjaž Kovačič.

Prizadevanja Slovencev za lastno državo se seveda ne začinjajo v poznih devetdesetih letih 20. stoletja, temveč koreninijo globoko v zgodovini. Ključno za Slovence in razvoj slovenstva pa je vsekakor 20. stoletje. Ali kakor o tem zapiše slovenski filozof Tine Hribar:

Dvajseto stoletje je stoletje izredno hitrega duhovnega zorenja Slovencev, tako na ravni posameznika kot na ravni naroda. Gre za štiri velike premike: konstituiranje slovenskega človeka kot avtonomnega subjekta, formiranje mislecev – poleg pesnikov – znotraj slovenskega naroda, transformiranje slovenskega naroda v nacijo; tj. v subjekt mednarodno priznane suverenosti in za dekonstruiranje slovenske antropocentrične subjektivnosti v postmoderni humanizem (Hribar 2001, 20).

Ideja za diplomsko delo z naslovom Zgodovina slovenske diplomacije se je porodila v pogovoru s pokojnim diplomatom in predavateljem na Fakulteti za družbene vede, Markom Kosinom. V slovenski literaturi še ne obstaja integralen pregled slovenske diplomacije, ki bi osvetlil obdobje slovenske diplomacije pred nastankom samostojne države. Vsekakor je slednje tudi ambicija pričujočega dela. Leta 2006 je dr. Dimitrij Rupel, takratni minister za zunanje zadeve Republike Slovenije, sicer napovedal uresničitev projekta (v okviru Centra za evropsko prihodnost) »Zgodovina slovenske diplomacije«, ki se bo »po vsej priliki /.../ začela z Ilirskimi provincami, obravnavala pa bo dogodke od Ljubljanskega kongresa Svete alianse do slovenskega predsedovanja OVSE in EU. Vsebovala bo biografije slovenskih diplomatov, ki so služili avstrijski, jugoslovanski in – seveda – slovenski državi« (Rupel 2006). Projekt v zadani meri do danes ni bil v celoti izpeljan, res pa je, da Center evropske prihodnosti (v nadaljevanju CEP) pomembno orje ledino na področju preučevanja diplomatske zgodovine. Tako imajo ustanovljeno posebno skupino, ki se ukvarja s preučevanjem diplomatske zgodovine jugovzhodne Evrope. V okviru CEP so na tem področju do sedaj izšle tri

pomembne knjige slovenskega diplomatskega zgodovinarja: biografija slovenskega diplomata Josefa Schwegela (2004), *Slovenci v očeh imperija na pariški mirovni konferenci* (Petrič *et al.* 2007) ter *Izidor Cankar, diplomat obeh Jugoslavij* (Rahten 2009). Pri tretji knjigi se je v raziskovanje vključil tudi Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Kot bo razvidno v nadaljevanju, pa problem slovenskega diplomatskega zgodovinarja ni le v odsotnosti virov (Repe 2005, Vrčon 2009), ki bi popisovali diplomatsko dogajanje, marveč tudi v tem, da stroka ni enotna v vprašanju, kdaj se je slovenska diplomacija sploh začela in ali je možno o njej govoriti v času pred osamosvojitvijo. Pričujoča diplomatska naloga je tako poskus opredelitve oz. orisa slovenske diplomacije od leta 1848, pomladi narodov, pa vse tja do obdobja, ko Slovenija postane samostojna država.³

1.1 Opredelitev raziskovalnega področja

Teoretični del diplomske naloge obsega opredelitev ključnih pojmov, definicij in dejstev, ki so potrebna za razumevanje in preučevanje zgodovine slovenske diplomacije. Tako je nujno že ob samem začetku poudariti, da diplomacije na opredeljenem raziskovalnem področju ni moč razumeti pri ustaljenih in običajnih definicijah. Zato je teoretski okvir še toliko bolj potreben za pojasnjevanje vseh tistih političnih praks in dejanj v zgodovini Slovenije, ki so najbolj sorodne ustaljenim diplomatskim praksam. V teoretskem delu osvetljuje narodnostni model oblikovanja naroda, prav tako pa skušam definirati razvoj in značilnosti diplomacije pred in po prvi svetovni vojni. Kot bo obrazloženo v nadaljevanju, nosi letnica 1918 pomemben mejnik v razvoju diplomacije.

Čas preučevanja slovenske diplomacije razmejujem med letoma 1848 in 1991. Prva letnica predstavlja »pomlad narodov«, ki nosi v svetovni zgodovini poseben pomen. V tem času so Evropo pretresale meščanske in nacionalne revolucije, prav tako pa so skoraj vsi narodi na področju Habsburške monarhije oblikovali svoje narodnopolitične programe (Sajovic 2007, 5). Tako se v tem letu na območju današnje Slovenije pojavljajo prvi slovenski narodnopolitični programi in zahteve po »Zedinjeni Sloveniji« (Granda 2000). Leto 1991 pa je nedvomno najpomembnejša letnica v zgodovini slovenskega naroda, saj zaznamuje

---

³ Od tega preloma naprej se s slovensko diplomatsko zgodovino ukvarja Mal (2009).

nastanek slovenske države. Preučevano obdobje bi tako lahko poimenovali Zgodovina slovenske diplomacije; od narodnega programa do nastanka države. Pričujoče delo želi osvetliti zgodovino slovenske diplomacije ter razkriti križišča in razpotja slovenske zunanje politike.

V diplomski nalogi želim predstaviti tudi ključne osebnosti slovenske diplomacije (oz. Slovence v diplomacijah mnogonarodnih držav) v različnih obdobjih. Le-ti so s svojimi aktivnostmi in dejanji pomembno predstavljali vsakokratne slovenske politične interese, bili nosilci vplivnih funkcij znotraj mednarodnih organizacij ali pa so s svojim delom na tak ali drugačen način pomembno zaznamovali diplomatsko teorijo in prakso.

Izziv, ki ga raziskovanje zgodovine slovenske diplomacije predstavlja, pa je ugotoviti njene značilnosti, določiti njen tip. Na tem mestu želim predvsem odgovoriti na vprašanja, katere so bile naloge slovenske diplomacije, katerih diplomatskih instrumentov se je slovenska diplomacija posluževala za doseg svojih ciljev, predvsem pa želim ugotoviti značilnosti slovenskega diplomatskega diskurza v kontekstu naroda brez države, manjšine v različnih mnogonarodnih tvorbah in znotraj determinant zgodovinskega prostora in časa. Prav tako se bo preko diplomske naloge ponujala primerjava med razvojem slovenske diplomacije, diplomacije v Evropi in mestoma tudi širše.

Diplomska naloga prav tako odpira vprašanje Zgodovine slovenske diplomacije kot znanstvene poddiscipline. Ob preučevanju slovenske diplomacije ugotavljam, da področje ni raziskano v takšni meri, ki bi dajala temeljito sliko omenjenega področja. Pomembno vlogo v diplomatskem zgodovinopisju ima, kot že omenjeno, Center evropske prihodnosti, ki je ob Znanstveno raziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti pravzaprav edina institucija v Sloveniji, ki se s tem področjem ukvarja.

1.2 Cilj in teze

Osrednji cilj diplomske naloge je razdeliti raziskovano obdobje slovenske diplomacije (1848–1991) na več različnih obdobji in ugotoviti njihove ključne značilnosti. Značilnost posameznega obdobja zajema takratno družbene razmere, notranjepolitično stanje in na podlagi tega potencialne zunanjepolitične opredelitve. V razdeljevanju obdobja skušam ugotoviti tiste politične prakse, ki so vsebinsko najbolj značilne za diplomatske aktivnosti. Prav tako želim predstaviti osrednje osebnosti slovenske diplomacije in njihovo izvajanje

slovenskih zunanjepolitičnih in narodnih interesov. Cilj diplomske naloge je opredeliti tip in značilnosti slovenskega diplomatskega diskurza, kot tudi prikazati rdečo nit diplomatskih praks, ki so utrjevale pot od prvega narodnega programa »Zedinjene Slovenije« vse tja do lastne državnosti.

Slovenci smo pred ustanovitvijo samostojne nacionalne države bili prisotni v številnih diplomatskih misijah tujih oziroma skupnih držav. Diplomatska tradicija Slovencev je bogata in kaže na visoko zavedanje tistih vrednot, ki so danes sestavni del evropske skupnosti držav. V uresničevanju nacionalnega programa smo se Slovenci, takrat še kot narod, posluževali praks, ki so običajne diplomatskim praksam držav. Številnost in raznovrstnost teh praks dajeta vso potrebno osnovo za utemeljevanje zgodovine slovenske diplomacije.

1.3 Metodološki okvir

Diplomska naloga z naslovom »Zgodovina slovenske diplomacije; od narodnega programa do mednarodnega priznanja« je poizkus opredelitve ključnih diplomatskih oziroma zunanjepolitičnih procesov in aktivnosti predstavnikov ter institucij slovenskega naroda znotraj različnih mnogonarodnih tvorb (v nadaljevanju zunanjepolitične aktivnosti). Uvodoma opredeljujem osnovne teoretske pojme, ki se vežejo na preučevanje zgodovine slovenske diplomacije, v drugem delu pa podajam kronološki razvoj slovenske diplomacije ter historična dejstva o obstoju diplomatskih praks, ki so skušale uveljavljati vsakokratne zunanjepolitične interese slovenske politike. Metodološko se pri tem opiram zlasti na interpretacijo in kritično analizo tistih reprezentativnih sekundarnih virov (Južnič 1992; Trachtenberg 2006), ki so upoštevali dostopne primarne vire.

V teoretičnem delu podajam opredelitev osnovnih pojmov, terminov in procesov, ki so ključni za prikaz raziskovalnega področja. Teoretični del vsebuje izhodiščne teze, ki jih skušam v raziskavi neempirično podkrepiti. Znotraj kronološkega dela diplomske naloge preučujem zunanjepolitične aktivnosti v treh obdobjih; od pomladi narodov do prve svetovne vojne, obdobje med obema vojnoma ter obdobje po drugi svetovni vojni. Uvod v kronološki del zajema poglavje »Preludij: Ljubljanski kongres«, ki raziskovalno področje smiselno uvrsti v prostor in čas. Zaključek kronološkega dela pa je razdelan v poglavju »Na predvečer samostojnosti«, katerega namen je predstaviti nastavke, ki so vodili v kasnejše obdobje neodvisne diplomacije, ter zaključiti kronološki del obravnave. V zaključku diplomskega dela

sledi ovrednotenje tez, opredelitev osnovnih značilnosti slovenske diplomacije ter krajši prispevek o »Zgodovini slovenske diplomacije« kot disciplini na horizontu zgodovinskih in politoloških ved.

2 Teoretsko – pojmovna izhodišča

2.1 Diplomacija in vprašanje definicij

V kolikor želimo priti do opredelitve zgodovine slovenske diplomacije, je najprej potrebno določiti pomen termina diplomacija. To je za našo razpravo še posebej pomembno, saj raziskujemo, utemeljujemo in ugotavljamo diplomatske aktivnosti Slovencev v času pred obstojem lastne države.

Pojem diplomacija zajema več različnih pojmov: diplomacija kot sinonim za zunanjo politiko, kot dejavnost, spretnost, znanost, metodo, kot poklic, kariero (Bohte in Sancin 2006). V strogem smislu definicija diplomacije pomeni »enega izmed instrumentov zunanje politike, katerega namen je vzpostavitev in razvoj miroljubnih stikov med oblastmi različnih držav preko posrednikov« (Magalhaesa v Brglez 1998, 22). Podobno definicijo daje tudi Jankovič: »Diplomacija je skupek načinov in sredstev, katerega država preko pooblaščenih organov uporablja pri vodenju svojih odnosov z zunanjim svetom« (Jankovič 1988, 33). Obe definiciji diplomacije in številne druge⁴ kot pogoj postavljajo obstoj države. Lahko bi rekli, da država v razmerju do klasične diplomacije pogojujeta druga drugo (Potemkin 1947).

Obstajajo pa definicije, ki diplomacijo razumejo širše. Satow tako definira diplomacijo kot uporabo inteligence in sposobnosti manevriranja med vladami neodvisnih držav, ki včasih seže tudi v odnose s satelitskimi državami (Satow 1979, 3). Še bolj splošno definicijo poda Berridge, ki diplomacijo razume kot politično prakso. »Diplomacija je predvsem politična aktivnost in hkrati, če je dobro opremljena in usposobljena, predstavlja bistveno komponento moči« (Berridge 2005, 1). Da so lahko tudi narodi izvajalci in nosilci diplomatske dejavnosti, pa najbolj jasno definira *Longman Dictionary of Contemporary English*, ki pravi: »diplomacija je vrsta in praksa ustanavljanja in vzdrževanja odnosov med narodi« (Osolnik 1998, 126). V razpravi o zgodovini slovenske diplomacije se bomo tako poslužili širše

---

⁴ Podobne definicije opredelijo tudi Barston (1988), Nick (1997), Nicholson (1998) in Feltham (1994).

definicije diplomacije, ki je, kot trdi Berridge, politična dejavnost. Eden izmed pristopov k pojmu diplomacije, kot to definira Vukadinovič (1995), je tudi enačenje diplomacije in zunanje politike. Diplomacija tako pomeni izvajanje in oblikovanje zunanje politike (Bohte in Sancin 2006). Kot bo razvidno v nadaljevanju, je ravno omenjeni pristop najustreznejši v preučevanju zgodovine slovenske diplomacije.

2.2 Narodnostni in državljanski model oblikovanja narodov

V času francoske revolucije so v zahodnem delu Evrope že obstajale centralizirane državne strukture. Država z zamejenim teritorijem je zagotavljala osnovo za ustvarjanje nacionalnosti (Roter 2001, 227). Tako je na zahodu oblikovanje države poteklo pred oblikovanjem nacionalnosti. Westphalski mir, ki velja za začetek zgodovine mednarodnih odnosov in ga v teoriji mednarodnih odnosov pojmuje kot začetek zavedanja o mednarodni skupnosti, je temeljil izključno na avtoriteti držav. Le-te so v tistem času razvile močno državno birokracijo, politične institucije in ustvarjale osnovo za delovanje gospodarstva in razvoj novih industrij (Roter 2001, 225). Koncept države je takrat predstavljal »abstraktno razmerje med vladajočim in vladanim« (Sheman v Roter 2001, 225). Šele pod vplivom kasnejše dobe, ki jo je ključno zaznamovala filozofija razsvetljenstva, pa se ta koncept poveže z nacionalno idejo.

Osrednji figuri razsvetljenstva, Bodin in Rosseau, sta vpeljala temelje, ki so povezali nacionalno enotnost in suverenost v novo obliko države. Nacionalnost je postajala temelj državnosti. Francoska revolucija s tem, ko poudari idejo ljudstva kot suverenega, to prepričanje le še bolj utrdi. Posledice so bile dvojne: »Vladalo je prepričanje, da je svet razdeljen med narode in da je narod edina osnova za suvereno državo in avtoriteto oblasti« (Dyke v Roter 2001, 225). Koncept države se je tako spremenil. Prevladovalo je prepričanje »da sta narod in država eno in da je država utelešenje naroda« (Loghlin v Roter 2001, 226). V zahodni Evropi se je začelo oblikovanje države-nacije potem, ko je bila država že ustanovljena⁵ (Schulze 2004). Nacionalnost je šele zapolnila prazen prostor, ki so ga nudile teritorialne meje države. Zato ni presenetljivo, da je zahodni model oblikovanja držav državljanski model in da je predpogoj za takšen način oblikovanja države prav teritorij.

---

⁵ Francija je bila prva država – nacija v Evropi, kjer suverenost ljudstva nadomesti suverenost kralja. Po francoski revoluciji postane narod suvereni subjekt svoje lastne zgodovine.

Osrednje kategorije zahodnega oblikovanja nacije so bile zgodovinski teritorij, pravno-politična skupnost, pravno-politična enakost članov skupnosti, skupna državljska kultura in ideologija, ki predpostavlja skupne vrednote in tradicije članov skupnosti in kot taka predstavlja jedro skupnosti (Roter 2001).

V vzhodnem delu Evrope pa je bil proces obraten. Narodi so bili pogosto del različnih večnarodnih entitet. Glede na to, da večnacionalni imperiji niso izkazovali pretiranega namena, da bi prebivalstvo homogenizirali, je slednje omogočilo narodom, da ohranijo lastno identiteto. Pod vtisom razsvetljenskih idej in postulatov francoske revolucije so v drugi polovici 19. stoletja ti narodi povzdignili svoje narodne zahteve. V tistem času beležimo tudi »prvo odločitev Slovencev za Slovenijo« (Granda 2000). Proces oblikovanja narodov na vzhodu je bil etničen. Mestoma so v takšnih procesih pomembno vlogo igrale tudi Cerkve. Tako so se narodi v Romuniji, Bolgariji in Srbiji oblikovali okoli nacionalni pravoslavni Cerkva. Koncept države se je v tem delu Evrope razvil na temelju in prepričanju, da ljudem ne morejo vladati tisti, ki jih skupnost šteje za tuje. Prav tako so si na tem delu Evrope delili prepričanje, da je država porok in edini garant za narod in njegove interese (Roter 2001).

Razliko med oblikovanjem držav na vzhodu in zahodu opredeljujejo različne dihotomije: državljski – narodnostni model (Roter 2001), francoski – nemški model (Debeljak *et al.* 1999). Slovenski primer je soroden nemškemu, narodnemu, torej tistemu, kjer si je narod sam ustvaril in si pridobil države (Debeljak *et al.* 1999, 2).

2.3 Opredelitev pojma »Zgodovina slovenske diplomacije«

Pojem zgodovina slovenske diplomacije med politologi in zgodovinarji ni enoznačen. Postavlja se temeljno vprašanje, ali je sploh možno govoriti o slovenski diplomaciji v času pred nastankom lastne države, torej, ali je narod lahko nosilec in izvajalec diplomatskih aktivnosti. Definiranje začetka slovenske diplomacije tako ni le vprašanje, ki zadeva zgodovino, temveč tudi področje mednarodnega prava.

Do proglatitve slovenske samostojnosti o slovenski diplomaciji v pravem pomenu ne moremo govoriti. Do takrat je bila to zgodovina slovenskih diplomatov v službah tujih gospodarjev. Pisanje o slovenskih diplomatih v tujih službah bi lahko razdelili na obdobje do leta 1918, ko so bile predvsem v službi avstroogrške monarhije, na slovenske diplomate med dvema

svetovni vojnima, na diplomate v SFR Jugoslavije in končno na resnično obdobje slovenske diplomacije, ki se pričinja s slovensko samostojnostjo (Čačinovič 1998, 107).

trdi diplomat Rudi Čačinovič. Istega mnenja je tudi dr. Dimitrij Rupel, večkratni slovenski zunanji minister.

Narodi, ki nimajo svoje države, običajno nimajo svoje diplomacije, njihovi diplomati, če jih imajo, navadno delajo za druge države. Slovenski diplomati so delali za Avstrijo, Avstro-Ogrsko in za obe Jugoslaviji, vendar Slovenci pred letom 1991 nismo imeli svoje diplomacije. Tako (in še bolj) kot slovensko vojsko smo si diplomacijo morali šele ustanoviti. Ustanovitev zunanjega resorja in diplomacije je eno najbolj značilnih potrdil slovenske državnosti (Rupel 2006).

Nasprotno mnenje pa obstaja med slovenskimi zgodovinarji. Dr. Andrej Rahten v članku »Zgodovinske dimenzije slovenske diplomacije« zagovarja tezo, da je le-ta obstajala pred nastankom lastne države. V enem izmed redkih člankov o slovenskem diplomatskem zgodovinopisju Rahten zapiše: »Uvodoma naj poudarim, da ne izhajam iz ozkega pojmovanja slovenske diplomatske zgodovine, ki bi bil vezan izključno na obstoj slovenske nacionalne države. Ta je nedavno praznovala svojo 17. obletnico, vsi pa vemo, da je slovenski narod tudi v mnogonarodnih tvorbah, ki jim je pripadal pred tem, živel bogato politično življenje« (Rahten 2008, 12). Zgodovinar Božo Repe pa v prispevku »Od versajske konference do osimskih sporazumov – Vloga slovenskih politikov in diplomatov pri določanju meja« začetek slovenske diplomacije umešča v obdobje prizadevanj za uresničitev ideje trializma in tudi opredeli zgodovino diplomacije na štiri temeljna podobdobja ter predstavi njihove ključne značilnosti; pred prvo svetovno vojno – čas fragmentarne diplomacije, med obema vojnima – čas podrejene diplomacije, po drugi svetovni vojni – čas deloma podrejene diplomacije, in nastanek Republike Slovenije – čas neodvisne diplomacije (Repe 2005).

»Obstoj slovenske diplomacije prav tako utemeljujejo prizadevanja Slovencev na različnih mirovnih konferencah in predvsem pri določanju meja tako po prvi, kot tudi po drugi svetovni vojni« (Repe 2005). Na tem mestu izpostavimo še dva argumenta. Na Pariški mirovni konferenci po prvi svetovni vojni je ameriški predsednik dvakrat sprejel slovensko delegacijo. Uroš Lipušček navaja, da je na ta način Wilson »Slovcem priznal, da niso nezgodovinski narod, ampak mednarodni subjekt« (Lipušček 2003, 233). Obstoj slovenske diplomacije utemeljuje tudi delovanje Narodne vlade v Ljubljani po koncu prve svetovne vojne. Na eni

izmed vladnih sej so tako za svojega zastopnika imenovali bivšega avstroogrškega konzula v ZDA dr. Ivana Schwegela, konzularnega regenta na Dunaju (Perovšek 1998, 87).

Preučevanje zgodovine slovenske diplomacije vključuje številne probleme, odsotnost virov (Vrčon 2009, Repe 2005), težko ločevanje med zunanjo in notranjo politiko (Repe 2005), a kljub temu obstaja število političnih praks, ki jih, kot bo razvidno v nadaljevanju, lahko opredelimo kot aktivnosti diplomacije.

2.4 Začetki evropske diplomatske prakse

Začetke sodobne evropske diplomacije najdemo že v 16. stoletju, v času italijanskih mestnih držav. Zaradi goste naselitve območja, ekonomske ter gospodarske soodvisnosti so bile interakcije med mestnimi državami redne in intenzivne. Posledično se tako razvijejo zametki prvega mednarodnega komuniciranja, oblikujejo se ustrezne norme vedenja, opazen pa je tudi razvoj dvosmerne komunikacije med središčem in diplomatskimi predstavništvi na tujem⁶ (Benko 1997, 34). Primer italijanskih mestnih držav je v luči razvoja diplomacije še posebej zanimiv, saj se nahaja v času pred letom 1648, Westphalskim kongresom, ki velja za začetek zavesti o mednarodni skupnosti. Argument, zakaj mestne države veljajo za začetek sodobne diplomatske prakse, je prav ta, da se na področju današnje Italije prvič v zgodovini razvije dinamičen sistem diplomatskega predstavništva, ki v osnovi velja še danes. Značilnost takratne diplomacije pa je bila subverzija⁷ (Benko 1997, 35).

Razvoj diplomatske prakse v Evropi pa ne korenini le v zgoraj navedenih objektivnih vzrokih (ekonomska soodvisnost, gostota naselitve, ...). V 16. stoletju se znotraj Katoliške cerkve pojavljata dve močni politični sili: reformacija in protireformacija. V tem času postane diplomacija potreba za ohranjanje pozicij Rimokatoliške cerkve v protestantskih deželah. Med prvimi in najvidnejšimi evropskimi diplomatskimi predstavniki so bili tako papeževi odposlanci v protestantskih deželah, katerih osrednja naloga je bila ubraniti vlogo in pomen Rimokatoliške cerkve. V tem času evropska diplomacija doživi tudi svoj razcvet (Horoškevič 2000, 73).

2.5 Ključne prelomnice v razvoju sodobne diplomacije

---

⁶ Največkrat se navaja primer Milana, ki že leta 1455 pošlje svojega odposlanika v Genovo.

⁷ Subverzija pomeni uresničevanje lastnih ekonomskih in političnih interesov preko posegov od zunaj v politične procese posameznih držav, z namenom iztržiti prednosti za nosilce subverzije (Benko 1997, 35).

V literaturi obstaja več različnih opredelitev začetka sodobne diplomacije in prelomnic v njenem razvoju. Sodobno diplomacijo po mnenju nekaterih avtorjev opredeljuje pojav temeljnega mehanizma diplomacije (rezidenčne ambasade v tujini in zunanjega ministrstva doma), začetka mirovnih konferenc in nenazadnje razvoja mednarodnih organizacij, t.j. asociativne diplomacije (Jönsson, Langhorne 2004). Pomembno mesto v razvoju diplomacije predstavlja Dunajski kongres (1814 – 1815), na katerem se velike evropske sile želele restavrirati stari red na načelu ravnotežja moči, ki so ga Napoleonove vojne uničile. Keith Hamilton in Richard Langhorne v knjigi *The practice of diplomacy* določita prav leto 1815 za eno ključnih prelomnic v razvoju sodobne diplomacije (t.i. *new diplomacy*). Dunajski kongres predstavlja priložnost za revizijo in regulacijo ustaljene diplomatske prakse. V devetnajstem stoletju smo tako priča profesionalizaciji diplomacije, katero omogoči predvsem razvoj moderne države s centralizirano oblastjo (Hamilton in Langorne 1995, 90). Na Dunajskem kongresu se sprejme Pravilnik o rangih in razredih predstavnikov, kar standardizira in opredeli položaje predstavnikov, s tem pa se pokrije anomalije, zaradi katere je v času pred tem prihajalo do velikih zapletov med državami (Hamilton in Langhorne 1995, 65). Postavijo se temelji bilateralne diplomacije (Bohte in Sancin 2006). Značilnost takratne diplomacije je bila tajnost, saj se je praviloma odvijala v ozkem krogu ljudi. Dunajski kongres omogoči 100-letno dobo »nevzdržnega« miru, ki leta 1914 eskalira v prvo svetovno vojno. Nepredstavljava škoda prve svetovne vojne je naznanjala korenite spremembe na vseh področjih in nenazadnje tudi v diplomaciji. Konec prve svetovne vojne in vstop ZDA in ZSSR v svetovno politiko je po mnenju Radovana Vukadinoviča ključen preobrat iz klasične v sodobno diplomacijo, in če diplomacijo pred 1. sv. vojno poimenujemo francoska diplomacija, je ustrezna označba diplomacija po prvi – ameriška diplomacija (Vukadinovič 1995, 38). Ameriški predsednik Woodrow Wilson je na Pariški mirovni konferenci krivca za vojno našel ravno v prejšnjem sistemu mednarodnih odnosov in diplomacije, ki se je odvijala stran od javnosti. Njegova glavna argumenta za trajen mir sta bila, naj načelo ravnotežja moči zamenja princip kolektivne moči, ki se kasneje realizira v Društvu narodov, in pa, naj diplomacija - tako pogodbe kot pogajanja – postanejo javna. Vstop javnosti v diplomacijo pa ne omogoči zgolj večje preglednosti v aktivnostih zunanje politike in »demakjavelizacije« diplomacije, ampak je preko vpliva javnega mnenja poslej možno tudi manipuliranje z dogodki. Evropsko demokracijo je prav javna diplomacija spodbudila, da se je začela ozirati na mnenje domače in tuje javnosti. Preko javne diplomacije se je tako zagotovilo, da so javno mnenje in tisti na vrhu popolnoma usklajeni (Vukadinovič 1995, 42). Druga svetovna vojna pomeni ponoven zaton diplomacije, in je hkrati tudi pokazatelj, da diplomacija v času med obema vojnama ni

bila sposobna preprečiti največje svetovne tragedije. Po drugi svetovni vojni se zgodi pomemben napredek v diplomaciji, t.j. sprejetje Dunajskih konvencij o diplomatskih in konzularnih odnosih⁸, ki tako odpirata nov horizont kodifikacije mednarodnega prava. Konvenciji sta posledici zavesti mednarodne skupnosti, da le uspešna diplomacija lahko prepreči ponovne tragedije. Kasneje, v času hladne vojne, se diplomacija zaradi velikih ideoloških razlik med vzhodom in zahodom preoblikuje v totalno diplomacijo. Z grožnjo jedrskega konflikta diplomacija dobi oznako jedrska, krizna v času popuščanja pa diplomacija popuščanja, detanta, in celo diplomacija kondominija velikih sil (Vukadinovič 1995, 111). Pomembna prelomnica v razvoju sodobne diplomacije je ustanovitev Organizacije Združenih narodov, ki pomeni konec zgodbe o štirih žandarjih (Vukadinovič 1995, 57). Svetovna organizacija postane središče vsestranske diplomatske dejavnosti; ta kanal diplomatskega komuniciranja je bil vseskozi odprt, zato se je veliko političnih dogodkov zasnovalo v palači OZN. Države, ki so po eni strani varovale svojo suverenost, so v OZN videle kanal diplomatskega komuniciranja, ki bi ga bilo vredno ohraniti, kljub številnim kritikam in krizam predvsem v času hladne vojne (Vukadinovič 1995, 61). Diplomacija zaradi večjega števila držav (leta 1985 jih je bilo 100, danes pa jih je več kot 200) spremeni proceduro in vsebino diplomacije, saj države vnašajo svoj pogled in vsebino na prihodnost sveta in mednarodne odnose (Vukadinovič 1995, 112). Še večjo prelomnico v razvoju diplomacije pomeni znanstveno-tehnični napredek, ki se nadaljuje v globalizacijo in svet poveže v tesno skupnost. Prav tako se z razvojem številnih mednarodnih organizacij pojavi pojem asociativne diplomacije. S tem se v ospredje postavi vprašanje redefiniranja nacionalne suverenosti, saj države kot pogoj za članstvo v mednarodnih organizacijah preko sprejetih zavez na njih prenesejo del lastne suverenosti. Prav tako se spremeni agenda diplomacije (iz *high politics* v *low politics*). Medtem ko se klasična ukvarja z vprašanji politično-vojaških zadev, se zaradi kvalitativne širitve funkcionalnih mednarodnih interesov in znanstveno-tehničnih odkritij diplomacija začne ukvarjati z drugimi vprašanji, npr. z vprašanjem kulturno-ekonomsko-znanstvenih sodelovanj, z vprašanjem jedrskih odpadkov, varstva kitov, ohranitve gozdov, poenotenja tehnoloških standardov ... Diplomacija se začne ukvarjati z vprašanji, ki so prej spadala izključno v zasebno in strokovno delovanje, s tem pa se spremeni tudi zasedba diplomatskih misij; na seznamih diplomatov se tako pojavijo različni atašeji, ki se ukvarjajo z

---

⁸ Še pred tem se sprejmeta Konvenciji o privilegijih in imunitetah Združenih narodov in specializiranih agencij, konvencija o specialnih misijah. Če izpustimo sprejetje pravilnika o razredih in rangih (1815), je to začetek kodifikacije mednarodnega prava na tem področju.

vprašnji znanstvenega sodelovanja in preučevanja novih tehnologij (Vukadinovič 1995, 113). Pomembna novost v diplomaciji je tudi razvoj diplomacije summitov (G7, EU, G77), ki danes postaja realnost sodobne diplomacije, a kljub temu ne nadomešča redne diplomacije (Vukadinovič 1995, 120).

3 Med začetki in zametki slovenske diplomacije

3.1 Ljubljanski kongres 1821

Posebno poglavje v zgodovini mednarodnih odnosov predstavlja obdobje med Dunajskim kongresom in začetkom prve svetovne vojne. V tem času prevladuje na stari celini koncert evropskih velikih sil, katerega osrednji namen je reproduciranje klasičnega ravnotežja moči. T.i. »skupni red« oziroma koncept vzdrževanja ravnovesja moči, ponazarja temeljna razmišljanja in dejavnosti tvorcev takratne mednarodne skupnosti (Benko 2000, 100). Po drugi strani pa se v tem istem sistemu oblikujejo sile, ki kasneje pomembno določajo pot zgodovinskega razvoja. Afirmacija nacionalne ideje, ki jo na eni strani spodbuja industrijska revolucija, preobrat v prometni tehnologiji, na drugi pa jo krepi filozofska tradicija razsvetljenstva ter duh francoske revolucije, postane poglobljena značilnost sistema. Uresničevanje nacionalne ideje se preobrazi v dolgotrajen proces politične emancipacije, ki sega tja do prve svetovne vojne, pa tudi onkraj (Benko 1987, 53).

Dokumenti, ki jih je sveta aliansa sprejela na Dunajskem kongresu, so tako zaključili čas Napoleonovih vojn. Obdobje restavriranja starega reda se je začelo in trajalo bolj ali manj uspešno vse do prve svetovne vojne. Mednarodni sistem, ki ga je na svojih kongresih ustvarjal koncert evropskih velikih sil, pa ni odražal stopnje razvoja družbenih odnosov »in njihove politične artikulacije na temelju pobud, ki jih je dala francoska revolucija« (Benko 2000, 101). Sistem mednarodnih odnosov je tako že v svojem bistvu nosil konflikt. Na eni strani se je želela uresničiti ideja starega reda, na drugi pa so se krepile nacionalne ideje. Konflikt je bil neizogiben, saj je vzdrževanje dominacije utrjevalo kali svoje lastne negacije.

V času zgodovinske dialektike emancipacije in dominacije se znajde tudi slovenski narod, natančneje Ljubljana. Leta 1821 prestolnica kranjske dežele gosti Kongres svete alianse, ki je v zgodovini poznana kot Ljubljanski kongres, in velja za drugega izmed treh kongresov

zavezništva. Sveti aliansi so takrat največ preglavic povzročale nacionalne in liberalne ideje (Costa, Holz 1997, 6). Začele so se v Španiji, nadaljevale v Italiji in se razširile v Avstrijo. Na Ljubljanskem kongresu so vodje evropskih sil vzpostavili pogoje za intervencijo avstrijske vojske proti upornikom starega reda v Italiji. Nasprotje med prostorom, v katerem se je leta 1821 odvijal Kongres svete alianse, in časom, ki ga je le-ta predstavljal, je bilo izjemno. Slovenci smo v tistem času že krepili zametke nacionalne ideje. Tudi naše kraje je spodbudil duh francoske revolucije, a pomembno vlogo so v ustvarjanju lastne nacionalne podobe igrale tudi Ilirske province (1809–1813). Omenimo le, da so province Slovence prvokrat v zgodovini umaknile izpod nemškega kulturnega vpliva ter omogočile takšno stopnjo svobode in avtonomije, da so se semena nacionalne samozavesti kljub kratkotrajnosti provinc dodobra zasejala v slovenski narod. Slovenci smo v tem času razvili svoj romantični nacionalizem, vključno z mitiziranjem lastnega jezika, ljudske kulture in zgodovine. »Kljub temu da se nismo morali ponašati z dokaj neprekinjeno tradicijo častitljivih kraljestev, smo bili ponosni na vladarske tvorbe izpred tisoč let, ki so se interpretirale kot predhodnice lastnih nacionalnih tvorb« (Bruckmuller 2008, 15). Da pa bi se razmere v kontekstu dominacije in emancipacije med Slovenci in njihovimi vladarji še bolj zaostrele, ravno v letu Ljubljanskega kongresa postane avstrijski ministrski predsednik knez Metternich⁹, ki na področje Habsburške monarhije vpelje cenzuro, prepoved združevanja, policijski nadzor in številne druge ukrepe, ki so zavirale rast nacionalnih in liberalnih idej.

Empirični primer Slovencev v času Ljubljanskega kongresa tako ponazarja vse ključne značilnosti takratnega mednarodnega sistema in vnaša slovenski prostor, kot skupnost, na stran sil, ki so se takrat začele boriti za politično emancipacijo. Ravno v tem času pa je pojem emancipacije prešel v fazo, »ko brez upoštevanje nacionalne neodvisnosti in načela suverenosti ni mogoče govoriti o ekonomski drugačni emancipaciji, zlasti pa o razvoju kot emancipaciji« (Benko 2000, 136). Zgodovina potrjuje to dejstvo. Dobrih dvajset let po Ljubljanskem kongresu se tako pojavijo prve zahteve Slovencev po Sloveniji, v zgodovini znane pod naslovom Zedinjena Slovenija.

---

⁹ Klemens Wenzel von Metternich se je v evropsko zgodovino zapisal kot avstrijski politik, diplomat in državnik, ki je po padcu Napoleona želel restavrirati stari red v Evropi. Njegova politika je bila izrazito konservativna in protiliberano usmerjena. Veljalo bi poudariti, da je prav njegovo nasprotovanje nacionalnopolitičnim težnjam evropskih narodov dalo še poseben pospešek pomladi narodov in vsem kasnejšim narodnoubuditeljskim težnjam.

O razpravi o Ljubljanskem kongresu je potrebno zapisati še sledeče: Kongres svete alianse je v Ljubljani dosegel vrh svoje antiliberalne politike. Z vrhom pa se je začel tudi njegov konec. Britanija in Francija nista več izkazovali simpatij do zavezništva, naslednji kongres, ki se je odvijal v Veroni, pa je bil tudi zadnja manifestacija svete alianse (Britannica 2000). Približuje se leto 1848 in z njim pomlad narodov.

3.2 Predstavniki diplomacije

Med diplomate slovenskega rodu, ki so igrali pomembno vlogo na diplomatskem parketu v obdobju pred prvo svetovno vojno, štejemo vsekakor barona Žigo Herbersteina, diplomata in zgodovinarja. Njegovo najbolj znano delo so Moskovski zapiski, ki jih je napisal na potovanju po Rusiji. Le-ti so še dolga stoletja kasneje veljali kot dober priročnik vsem diplomatom, ki so službovali v Rusiji (Horoškevič 2000, 128). Herberstein je opravil veliko število diplomatskih misij, med drugim v Osmanskem imperiju, na Danskem, Italiji, Ogrskem, Švici in kot omenjeno dvakrat v Rusiji. Tekoče je govoril sedem jezikov in bil vsestransko usposobljen (Čačinovič 1997, 107). Jožef Schwegel je prav tako pomembno ime diplomacije v obdobju pred prvo svetovno vojno. Služboval je kot konzul v Aleksandriji in Carigradu, v kasnejših letih pa na zunanjem ministrstvu Avstro-ogrske (Čačinovič 1997, 109).

Med diplomate v obdobju pred prvo svetovno vojno štejemo še Alojza Dobravca, Franca Kobaviusa, Janeza Kobencla, Krištofa Raubarja (Repe 2005, Čačinovič 1997).

3.3 Pomlad narodov, Zedinjena Slovenija in Praški kongres

Leto 1848 predstavlja tako v evropskem, kot tudi v slovenskem zgodovinoepisju pomembno prelomnico. O tem govori več razlogov. Strukturo evropske družbene in politične stvarnosti pretresajo radikalne spremembe, ki so pretežno posledica razmaha znanosti, novih tehnologij, nastanka okrepljenega srednjega meščanskega razreda in čedalje močnejšega ter množičnega zavedanja lastne narodnosti. Dinamika 19. stoletja, ki obsega spremembe na vseh ravneh družbenega delovanja, od umetnosti pa vse tja do visoke politike, preseže ves do tedaj poznan družbeni razvoj (Davies 1997, 770 – 775). V tem letu se začneja novejša slovenska zgodovina, hkrati pa je to tudi začetek politične zgodovine Slovencev. Slovenci so takrat prvič v zgodovini začeli jasno razmišljati o svoji svobodi ter o demokratično-političnih in

gospodarsko-socialnih elementih lastnega bivanja (Prunk 2002, 549). Za razumevanje teh in kasnejših dogodkov je potrebno natančneje opisati takratne razmere. Če smo se v prejšnjem poglavju ukvarjali z razmerami v Evropi, bomo v tem razdelku podrobneje pogledali stanje doma. Slovenski naselitveni prostor je bil razdeljen med kronovine, poseljevali pa so ga Nemci in Italijani, ki so v primerjavi s slovenskim delom prebivalstva predstavljali manjšino le v kranjski in goriški kronovini¹⁰. Strah slovenskega naroda pred italijanizacijo in germanizacijo sta bili temeljni značilnosti tega obdobja (Pleterski 1981, Prunk 2002, Melik 2002). Potrebno je poudariti, da so Italijani in Nemci kljub svoji številčni majhnosti zavzemali višje, premožnejše sloje prebivalstva; bili so gospodarsko, družbeno, politično in kulturno močni (Pleterski 1981, 240). Socialne razlike – ki jih je v tistem času spodbujala še gospodarska kriza, draginja, brezposelnost in izjemno slaba letina med letoma 1845–1847 so poglobile nezadovoljstvo ljudi, predvsem Slovencev, z obstoječimi političnimi razmerami (Pančur 2005, 24).

Revolucija se je najprej začela v Parizu, od tam se je selila v Avstro-Ogrsko, senco pa je vrgla tudi na ozemlje slovenskih dežel. Slovenci so z nekakšno dvojnostjo¹¹ spremljali in doživljali izbruh revolucionarnih dogodkov v monarhiji. Pomlad narodov pa je za večinski del prebivalstva pomenila priliko za utrjevanje narodnih zahtev. »Tako imenitnega časa za vse Slovence še ni bilo, kar sonce sije, in bogve, kdaj kaj takega za Slovence bode. Samo nekaj tednov je časa, mi tega zlatega časa ne smemo zamuditi! Ako nič ne poželimo, ali ako poželimo kaj škodljivega, tedaj je za naš narod grob že izkopan (Majer v Prunk 1992, 54),« je dogajanje v tistem času slikovito opisal župnik slovenskega rodu in eden izmed pomembnejših narodnih buditeljev Matija Majer Ziljski.

Medtem ko so se Slovenci v predmarčni dobi ukvarjali predvsem z jezikovnimi zahtevami, so le-te v revolucionarnem letu prestopile obstoječe okvirje. S programom Zedinjene Slovenije

---

¹⁰ Leta 1846 je slovensko naselitveno prebivalstvo štelo 1 330 000 prebivalcev, med njimi je bilo 1 182 000 Slovencev (88,9 %), Nemcev in Italijanov pa je bilo skupaj 146.000, torej 11,1 %. (Grafenauer v Pleterski 1981, 240).

¹¹ Medtem ko je meščanstvo z veseljem sprejelo pridobitve marčne revolucije (parlament, ustava, odprava cenzure, dovoljeno ustanavljanje narodnih straž), je med kmeti nemir le še bolj naraščal. Na podeželju je izbruhnilo veliko vstaj zoper bivše gospodarje. Največji upor se je zgodil 21. marca 1848, ko je skupina kmetov razdejala grad Ig.

je slovensko narodno gibanje preraslo iz kulturnega v politično (Vodopivec 2001). Program Zedinjene Slovenije tako vsebuje: združitev vseh dežel, ki jih poseljujejo Slovenci, v eno enoto pod imenom Slovenija, zahteva za enakopravnost jezikov, zahteva po avtonomiji s svojim deželnim zborom v okviru avstrijskega cesarstva, zahteva po zvezi s hrvaškimi deželami ter ustanovitev lastne univerze (Vodopivec 2001, Ferdo 1966, 286 - 294, Prunk 2002, 549, Orton 1978, 92). Sodobni zgodovinar Stane Granda povzema tovrstne aktivnosti v okviru narodnega programa kar kot »prva odločitev Slovencev za Slovenijo« (Granda 2001).

Dunajski Slovenci, predvsem študentje in mlajši intelektualci, so najbolj natančno izdelali program Zedinjene Slovenije. V okviru društva Slovenija so omenjeni sprejeli peticijo¹², v kateri so izpostavili vse zahteve Zedinjene Slovenije, posebej pa so v svojih zahtevah nasprotovali vključitvi v nemško zvezo. Podporo za Zedinjeno Slovenijo je zbiral tudi Matija Majer Ziljski¹³ in njegov krog somišljenkov. Med njimi pa je obstajala razlika. Medtem ko so prvi menili, da je cesar tisti, ki je edini pravi naslovnik peticije in njenih zahtev, je Majerjev krog za pravega naslovnika štel le parlament (Granda 2001, 25). V razpravi so se Slovenci tako obračali predvsem na akterje znotraj monarhije. Pomembno pa je tudi, da so v tistem času želeli – tako Slovenci kot tudi ostali slovanski narodi – svoje zahteve internacionalizirati. V tem kontekstu je potrebno izpostaviti praški kongres in delovanje Slovencev na tem kongresu.

Sodelovanje Slovencev na praškem kongresu je prva mednarodna multilateralna dejavnost predstavnikov slovenskega naroda v novejši zgodovini Slovenije. Vseslovanski kongres je potekal od 31. maja do 12. junija 1848, udeležilo pa se ga je več kot tristo delegatov, ki so predstavljali osemdeset milijonov evropskih Slovanov. Med delegati je bilo registriranih tudi pet¹⁴ Slovencev, ki so spadali v najmanjšo skupino kongresa; sekcijo južnih Slovanov, ki je štela 42 delegatov (Moritsch 1999, 405). Kongres je vodil František Palatsky, za njegovega namestnika pa je bil izbran Slovenec Stanko Vraz. Imenovanje Vraza za podpredsednika pa

---

¹² Peticije so bile v tistem času najbolj razširjena oblika utemeljevanja notranjih in zunanjepolitičnih interesov. Bile so uvedene kot posledica svobode govora (Granda 2001, 32).

¹³ Matija Majer Ziljski, koroški Slovenec in duhovnik, je bil prvi, ki je javno izpostavil slovenske narodne zahteve. Objavil jih je v prilogi Kmetijskih in rokodelskih novic v članku z naslovom: Kaj Slovenci terjamo? (Toplak 2002, 582).

¹⁴ Od petih registriranih slovenskih delegatov so se le trije udeležili kongresa. Anton Globočnik, Stanko Vraz in Alojzij Šparovec. Vsi trije so bili odposlani s strani društva Dunajska Slovenija (Moritsch 1999, 405).

Slovincem ni dalo večje teže. Ravno nasprotno. »Gospod St. Vraz je sicer po rodu Slovenec in se bo vsekakor zavzemal za naše interese, vendar primanjkujejo naši sekciji njegove moči zaradi njegove izvolitve za podpredsednika odbora (Šparovec v Moritsch 1999, 405),« opisuje Alojzij Šparovec, eden izmed slovenskih delegatov kongresa, in dodaja, da so probleme Slovincem na kongresu predstavljali tudi delovni jezik, interesna razhajanja znotraj sekcije južnih Slovanov in nenazadnje premajhna zastopanost Slovencev na kongresu. V Sloveniji so Kmetijske in rokodelske novice, edini slovenski časopis, ter splošna javnost sicer pozdravili zasedanje kongresa. Kljub vsesplošnemu odobravanju pa se kongresa niso udeležile vidnejše slovenske politične osebnosti kot npr. Matija Majer Ziljski, Janez Bleiweis, Oroslav Caf. Zakaj je bilo temu tako, ni znano (Moritsch 1999, 407).

Čeprav je sam kongres, ki je nastal kot reakcija na bližajoči se sklic Frankfurtskega parlamenta in vzpostavitev Velike Nemčije, dodobra razburkal evropske sile, pa pravzaprav ni imel omembe vrednih uspehov. Edino, kar je uspelo delegatom praškega kongresa, je bil manifest evropskim narodom, v katerem so evropskim silam predstavili stališča in zahteve Slovanov. Čeprav tudi memorandum ni imel nikakršnega uspeha, pa je opozoril Evropo na pomembnost vprašanj, ki se pojavljajo v zvezi s položajem Slovanov (Orten 1978, 6). V memorandumu so delegatje praškega kongresa zapisali glavne zahteve; zahteva za svoboden razvoj vsake slovanske narodnosti, svoboda govora, združevanja, enakost pred zakonom, enake merila in pravice za vse. V zaključku memoranduma pa se predlaga takojšen sklic vseevropskega kongresa narodov, na katerem bi se obravnavala vsa mednarodna vprašanja z namenom boljše skupne prihodnosti (Orten 1978, 86 -88).

Memorandum je vključeval tudi številne pobude za rešitev položaja posamezne slovanske skupnosti v Evropi. V zvezi s položajem Slovanov v Avstro-Ogrski memorandum zahteva radikalno prenovu države z novimi mejami in novimi načeli ter pravili delovanja. Med temi zahtevami je tudi želja po federalizaciji države. Za vpis tega določila imajo še posebej velike zasluge Slovenci, saj je bil prav program Zedinjene Slovenije prvi program na območju Habsburške monarhije, ki je predlagal federalistično preoblikovanje imperija na podlagi etničnih danosti (Pleterski 1981, 241). Tekom kongresa so se v Pragi delegatom pridružili študentje, intelektualci in številni drugi, ki so se upirali prevladujočemu germanizmu. Zborovanje je iz kongresnih prostorov kmalu prešlo na ulice. Tako je 12. junija v Pragi izbruhnila t. i. »junijska vstaja«, protest zoper zatiranje Slovanov, ki pa so jo kmalu zadušile avstrijske oblasti. Kongres, ki je takrat še potekal, pa je bil nasilno prekinjen (Orten 1978, 87).

Prav tako kot praški kongres so bile zadušene tudi aktivnosti programa Zedinjene Slovenije na Slovenskem. Nova vlada kneza Schwarzenberga je razpustila parlament in skupaj z novim cesarjem Francem Jožefom vpeljala oktroirano ustavo. Začelo se je obdobje neoabsolutizma, v katerem se je oblast opirala na vojsko, policijo, uradništvo in cerkev (Pančur 2005, 26). Uvajanje cenzure, centralizacija, germanizacija in zatiranje liberalnih idej je onemogočalo slovenski narodni vzpon. Razmere v letu 1851 je Matija Majer Ziljski pospremil s sledečimi besedami: »S politiko sedaj ni nič začeti – samo pozorovati moramo, kaj se godi – i skerbno se literarnega dela poprijeti« (Majar v Pančur 2005, 26). Kljub temu da se narodni program ni mogel uveljaviti, pa so ga imeli Slovenci v poznejših letih¹⁵ vedno na umu in so si zanj prizadevali (Prunk 2002, 549). Pomen, ki ga ima leto 1848 za Slovence – kot tudi za druge narode v monarhiji – je zemljiška odveza, opozarjanje nenemških narodov nase in na svoje zahteve, krepitev narodne zavesti in nastanek meščanstva kot pomembnega političnega dejavnika (Melik 2002).

V zgodovini slovenske diplomacije igra obdobje pomladi narodov dve pomembni vlogi. Prvo je začetek zgodovine slovenskega naroda kot političnega subjekta, ki bo šele kasneje, v obdobju realizma, začel svojo diplomatsko zgodovino. Druga pomembna značilnost obdobja je udeležba Slovencev na praškem kongresu. Sodelovanje in aktivnosti slovenske delegacije izpričujejo zavest slovenskih predstavnikov, da je potrebno slovensko narodno vprašanje reševati v zavezništvu z drugimi narodi, ki imajo sorodne probleme, ter da je za rešitev slovenskega narodnega vprašanja pomembna aktivnost v mednarodnem okolju. Ti dve značilnosti sta, kot bo razvidno v nadaljevanju, pomembni značilnosti slovenske diplomacije.

3.4 Obdobje realizma

Po mnenju sodobnega zgodovinarja Boža Repeta je začetek slovenske diplomacije možno umestiti v obdobje pred izbruhom prve svetovne vojne. Slovenci se takrat nahajajo v okviru Avstro-Ogrske, mnogonarodne državne tvorbe, kot zrel narod z izoblikovanim jezikom,

---

¹⁵ Na tem mestu je potrebno izpostaviti vlogo taborskega gibanja, ki je v letih 1861–1871 predstavljalo najbolj množično zborovanje slovenskega ljudstva. Na teh taborih so Slovenci od habsburških oblasti zahtevali uresničenje Zedinjene Slovenije ter vsakokratne gospodarske, socialne, kulturne in druge konkretne interese slovenskega naroda (Prunk 2002, 549).

lastnimi kulturnimi in političnimi ustanovami, časopisjem in z razmeroma visoko stopnjo pismenosti. V tem pogledu so v monarhiji zaostajali le za Nemci, Čehi in Italijani (Vodopivec 2001, 5). Diplomacijo v tem obdobju opredeljujejo prizadevanja Slovencev za uresničitev ideje trializma, federalističnega preoblikovanja Avstro-Ogrske (Repe 2005, 2).

V začetku 20. stoletja postane trializem magična beseda slovenskega političnega diskurza. Kot zapiše sodobni zgodovinar Andrej Rahten, v tem času ni bilo pomembnejšega političnega in javnega govora, ne da bi nastopajoči spregovoril o ideji, ki jo je trializem predstavljal (Rahten 2005, 135). Prelomni trenutek v razvoju trialistične misli na slovenskem pa je vsekakor bila avstroogrška aneksija Bosne in Hercegovine, ki je le še bolj spodbudila slovensko politično elito v prizadevanjih za uresničitev omenjene ideje. »Deželni zbor pozdravlja aneksijo Bosne in Hercegovine v trdni nadeji, da je izvršen prvi korak k združevanju vseh južnih Slovanov naše monarhije v državnopravni samostojen organizem pod žezlom Habsburške monarhije (Slovenec v Prunk 2000, 27), « je o skupni izjavi kranjskega deželnega zbora po aneksiji poročal takratni katoliški časopis Slovenec.

Po eni strani je trializem Slovincem predstavljal obrambo pred naraščajočo germanizacijo in italijanizacijo, po drugi strani pa je bil »izraz občutka majhnosti, ogroženosti, nemoči ter strahu pred osamljenostjo« (Melik 2002, 75). Ideja, ki se je med letoma 1909 in začetkom prve svetovne vojne dodobra razvila na Slovenskem, pomeni obliko jugoslovanskega gibanja, prilagojenega idejnim in političnim okvirom tabora Slovenske ljudske stranke (Pleterski 1981, 169, Prunk 2000, 28). Njen glavni zagovornik je bil dr. Ivan Šusteršič, takratni predsednik Slovenske ljudske stranke, najmočnejše politične skupine na Slovenskem. Le-ta je vseskozi prepričeval slovenske liberalce, naj presežejo strankarske delitve, in zavljo narodne enotnosti pomagajo »soustvarjati velikosežne jugoslovanske projekte«. Prav tako je pozival slovensko javnost, da stopi skupaj ter tako za »velik jugoslovanski narodni program na svojo stran pridobi naše brate Hrvate« (Šusteršič v Rahten 2005, 142). Šusteršič je podporo za preureditev Avstro-Ogrske iskal tudi pri prestolonasledniku Francu Ferdinandu, predvsem zaradi dejstva, ker je »edina vidna realnopolitična možnost za habsburške Jugoslovane pridobiti za svoje narodne vzore bodočega cesarja in kralja, ga prepričati o kongruentnosti obojnih interesov in ga pripraviti za primerni državni udar njegovem prihodu na prestol« (Šusteršič v Rahten 2005, 146).

Tako se je vse od leta 1848, ko so narodne težnje nasledile Ilirsko gibanje pa do začetka prve svetovne vojne, jugoslovanska ideja pojavljala v razmišljanjih slovenskih in hrvaških politikov. Še posebej pa po letu 1867, ko je Avstro-ogrška uvedla dualizem in ko je padla prosllovansko usmerjena Badenijeva vlada¹⁶ (Prunk 2000, 19). Vse to je med slovenskimi politikami ustvarjalo prepričanje, da so za slovenski živelj najbolj nevarni Nemci. Takšno mnenje so si do konca 19. stoletja delile vse tri slovenske stranke »in celo najbolj trdovratni politični in ideološki nasprotniki«¹⁷ (Vodopivec 2001, 6).

Šusteršiču so se v prizadevanjih za trializem kmalu pridružili še drugi. Tedaj je med slovensko politično elito začelo krožiti več praktičnih primerov uresničitve trialistične ideje. Medtem ko je Slovenska ljudska stranka znotraj ideje trializma pojmovala »združitev Bosne in Hercegovine, troedine kraljevine, Vojvodine in slovenskega ozemlja v eno državnopravno telo s središčem v Zagrebu (Rahten 2005, 135),« je eden od predstavnikov liberalne stranke¹⁸, dr. Gregor Žerjav, ideologijo trializma posebej izvorno nadgradil v smislu ustanovitve federacije, v kateri »bi imela vsaka pokrajina svojega kraljevega namestnika, svojo pokrajinsko vlado in pokrajinsko zbornico. Zagreb bi bil glavno mesto jugoslovanskega kraljestva, kjer bi bil sedež osrednje vlade, odgovorne osrednjemu parlamentu« (Žerjav v Rahten 2005, 144). Slovenski liberalci lastne različice trializma sicer niso nikoli zapisali, so se pa kasneje načelno navezali na trialistični program Slovenske ljudske stranke (Rahten 2005, 143). Glavne trialistične ideje so na Slovenskem vsebovali trije dokumenti;

---

¹⁶ Vlada poljskega grofa Kasimirja Badenija je leta 1897 izdala jezikovne naredbe za češke dežele. V skladu z naredbami je bila zagotovljena enakopravnost češkega in nemškega jezika. Pogoj za delovanje v državni upravi je bilo znanje obeh jezikov. Sprejetje teh določil je med nemškimi nacionalisti sprožilo pravi revolt. Tako je Badenijeva vlada istega leta padla, obdobje pa zaznamuje čas vzpona nemškega nacionalizma (Prunk 2000, 19). Padec te vlade je predstavljal največjo politično krizo pred njenim dokončnim razpadom (Pleterski 1998, 66).

¹⁷ Zanimivo je bilo razmišljanje takratnega ljubljanskega župana Ivana Hribarja. Anekdota pravi, da si je župan koledar in uro ravnal po Zürichu in Parizu in ne po Dunaju. Navada pa ni koreninila v županovem odkritem podpiranju, če ne celo občudovanju znanstvenega in tehničnega napredka, temveč je imela predvsem globoke nacionalne in politične temelje (Hribar 1984, 132).

¹⁸ Za oblikovanje slovenske zunanje politike je bilo pomembno tudi Mladoslavensko gibanje, ki je svoj razmah doživelo v času taborskih shodov. Le-ti so odločno zahtevali uresničitev narodnih zahtev in glasno zahtevali združitev slovenskega etničnega ozemlja pod eno upravno enoto. Tudi slednji so videli prihodnost slovenskega naroda v povezovanju s hrvaškimi deželami (Prunk 2000, 21-22).

memorandum prestolonasledniku Francu Ferdinandu, razprava v kranjskem deželnem zboru z dne 16. januarja 1909, ter Majniška deklaracija, ki jo je dr. Anton Korošec, takratni predsednik Jugoslovanskega kluba, 30. maja 1917 prebral v avstrijskem državnem zboru. Slovenska javnost je bila z idejo o trializmu prvokrat seznanjena 1. februarja 1905, ko o njej v časniku Slovenec zapiše daljši članek Janez Evangelist Krek, tedanji poslanec Slovenske ljudske stranke. Trializem so Slovenci po večini odobraval, predvsem zaradi tega, ker so postajale splošne družbene in politične razmere v Avstro-Ogrski čedalje bolj nevzdržne¹⁹.

Na slovenskem političnem prizorišču pa se je ideja trializma dodobra utemeljila šele leta 1909, ko se jo vse tri stranke sprejele, kot zamisel o združitvi jugoslovanskega ozemlja pod habsburškim žezlom (Melik 2002, 75). Široko notranjepolitično soglasje je tako izoblikovalo jasno zunanjepolitično usmeritev. Glavnina političnih aktivnosti je bila poslej usmerjena v iskanje zaveznikov. Potem ko so se Čehi obrnili k sebi, se je kot naravno zavezništvo nudila povezava z južnimi Slovani. Kot že omenjeno, je imel glavno vlogo pri tem povezovanju klerikalni tabor, v njegovem imenu pa Šuštar.

Kljub temu velja omeniti, da poenotenje strank ni bilo lahko. Pred letom 1909 razmere med strankami niso dopuščale takšnega soglasja. »Obe moderni slovenski meščanski stranki, ki sta nastali v devetdesetih letih 19. stoletja, sta bili predvsem ideološko-politični grupaciji, ki sta sicer iskali volivce različnih izvorov, nista pa zastopali homogenejših socialnih skupin,« opisuje zgodovinar Vodopivec in dodaja:

---

¹⁹ Obdobje od začetka 20. stoletja pa do izbruha prve svetovne vojne je na Slovenskem predstavljalo »obdobje velikih upanj in hudih razočaranj« (Melik 2002, 600). V gospodarstvu se je pojavil razvoj zadružništva, bančništva in elektrifikacije, po drugi strani pa je ekonomsko stanje oteževala premajhna rast industrije, propad starodavnega železarstva in prevlada tujega kapitala. Socialne razmere so se med slovenskim delavstvom deloma izboljšale, predvsem po zaslugi zadružništva, a so bile kljub temu še vedno slabe (Melik 2002, 600). Zaradi vseh teh in številnih drugih razlogov je bilo izseljevanje na slovenskem območju najmočnejše v Evropi. Tako je kljub visoki nataliteti in zmanjšani mortaliteti popis iz leta 1910 pokazal, da Slovenci predstavljamo v evropskem merilu le še 0,29 odstotka prebivalstva, medtem ko je še v sredini 18. stoletja ta isti delež znašal 0,58 odstotka (Vogelnik 1965, 80). Hkrati pa je potrebno poudariti, da je bil prirastek slovenskega prebivalstva najmanjši v Evropi (Pleterski 1981, 246). Napetosti, ki so jih povzročale socialne razlike, pa so še dodatno povečale nacionalna razhajanja.

Razkol med njima je bil skoraj popoln, saj kljub občasnim poskusom sprave nista bili pripravljeni na dolgoročnejsi konsenz o temeljnih narodnih vprašanjih. Ne le bližnje, temveč tudi bolj oddaljene dogodke in procese sta presojali predvsem v ideološki opciji. Njun odnos do uvajanja demokratičnih načel, širjenja volilne pravice in demokratizacije javnega življenja pa je nedosleden in izrazito pragmatičen (Vodopivec 2001, 3).

Da so takratne politične elite doumele potrebo po sodelovanju, priča tudi dejstvo, da so se začeli zaostrovati odnosi med Slovenci in Nemci. Napetost med narodom se je pojavila že kmalu po letu 1848. Leta 1861, z obnovitvijo ustavnega življenja, pa nacionalna delitev preide v jasno razmejeno politično diferenciacijo. Slovenci se po deželah združujejo v Slovensko stranko, medtem ko se Nemci in vsi sovražni prvi stranki združujejo v ustavoverno. Slednja je bila dejansko nemška, po večini vladna stranka, ki jo je sestavljalo premožnejše meščanstvo in plemstvo. Slovenska stranka pa je imela volilno telo predvsem v ruralnem delu ozemlja. Nacionalno-politična diferenciacija je postala nacionalni boj, ki je zaznamoval obdobje nemško-slovenske hladne vojne med pomladjo narodov in začetkom prve svetovne vojne (Melik 1992, 171 -172).

Odnosi pa so se najbolj zaostri v začetku 20. stoletja. Prve protinemške demonstracije se pojavijo v letu 1903 in zajamejo večja slovenska mesta. Demonstracije so bile predvsem izraz solidarnosti s hrvaškim narodom, ki v istem letu protestira zoper ogrskega bana (Studen 1998, 15 -25). Leta 1908 pa pride do protinemških izgrediv²⁰ v Ljubljani, ki se končajo z dvema smrtnima žrtvama. Javnost je bila nad dogodki zgrožena, tudi slovenska politika se je poenotila ne glede na poprejšnje strankarske razprtije. Odločen korak proti nemštvu je pomemben mejnik v zgodovini slovenskega naroda. Tako so ljubljanske oblasti zahtevale, da se nemudoma vsa nemška vojska odstrani iz slovenskih ozemelj, da se poslovenijo vsa imena podjetji in napisi ulic (Jezernik 2008). Javno mnenje, ki je po večini jasno kazalo odklone zoper nemštvo, je bila podlaga za poenotenje slovenske politične elite. Solidarnost s hrvaškim življenjem pa je nakazovala na zunanjepolitično orientiranost Slovencev k povezovanju z južnimi Slovani.

---

²⁰ 17. Septembra 1908 so Nemci napadli skupščino Družbe sv. Cirila in Metoda, ki je delala na razvoju slovenskega šolstva. Dogodek je prešel na ulice in začeli so se izgredivi. Tretji dan demonstracij, 20. septembra 1908, je posredovala nemška vojska. Streljanje na demonstrante je povzročilo dve slovenski žrtvi; petnajstletnega dijaka Ivana Adamiča in štiriindvajsetletnega Rudolfa Lundra. Pogreba se je udeležilo veliko število slovenskih politikov (Jezernik 2008).

Naslednji korak v ideji trializma se je zgodil v avstrijskem državnem zboru. Na začetku je potrebno poudariti, da so se vse od uvedbe dualizma v letu 1867 pojavljale tendence po združitvi vseh Slovanov v avstrijskem državnem zboru. Slovanski poslanci so se namreč počutili ogrožene s strani prevladujočih narodov, hkrati pa so želeli večjo moč in vpliv znotraj Avstro-Ogrske. Leto 1909 tako predstavlja prelomnico za Slovane v avstrijskem zboru in pomembno vpliva na nadaljnje politično življenje monarhije. 17. februarja je bil ustanovljen poslanski klub »Slovanska jednota«. Njegov idejni vodja in pobudnik je bil dr. Ivan Šušteršič, načelnik Slovenske ljudske stranke. Slednji je ocenil politične razmere, ki so nastale po aneksiji Bosne in Hercegovine, kot idealno priložnost, da dobijo nacionalne zahteve Slovencev in Hrvatov večjo težo prav preko okrepljene akcije v parlamentu (Rahten 1996, 357). »V teh razmerah stremi kazalo naše ure proti jugoslovanskemu bloku. Ustvariti jugoslovanskemu življu močno pozicijo, ki je sposobna v vseh okoliščinah, naj pride kar hoče, zavarovati interese slovenskega juga, to je važna naloga, ki nas čaka... (Šušteršič v Rahten 1996, 357),« je Šušteršič svoje stališče dobra dva meseca pred nastankom Slovanskega kluba predstavil strankarskim zaupnikom. Po drugi strani pa je nova vlada, ki je svoj mandat nastopila 25. novembra 1908, bila izrazito pronemško usmerjena, kar je bil dodaten motiv za združevanje Slovanov (Pančur 2005a, 42). V razmeroma kratkem času mu je nato uspelo sestaviti močno slovansko koalicijo, ki je vključevala češke katoliške narodnjake in starorusine, češke agrarce, mladočehce, člane Zveze južnih Slovanov, člane Slovanskega kluba, češke radikalce, člane Moravske ljudske stranke ter češke realiste. Slovanska jednota oziroma unija je tako štela 125 poslancev in je postala največja državna stranka. Imela je svojo parlamentarno komisijo in izvršni odbor, sestavljen iz načelnikov strank (Rahten 1996, 358). Vse to je vplivalo na uveljavitev Slovencev ter na izjemen sloves Šušteršiča kot spretnega politika (Melik 2002, 603).

Avstroogrške politične elite so z izjemo kroga, zbranega okoli prestolonaslednika Franca Ferdinanda, s sovraštvom sprejemale slovensko-hrvaško povezovanje in posledično zorenje jugoslovanske ideje (Rahten 2005, 193). Trialistične zamisli južnih Slovanov so namreč čedalje bolj ogrožale obstoječo dualistično ureditev monarhije, kateri pa se vladajoči niso želeli odpovedati²¹. Koroški in Štajerski Nemci so v razpravah v avstrijskem zboru

---

²¹ Kranjski deželni predsednik Hein je pred izbruhom protinemških demonstracij leta 1903 takole poročal vladi na Dunaju: »Avstriji grozi prodor nekakšnega vseslovanskega gibanja. To gibanje se pojavlja tudi v tukajšnjih

predstavljali trializem celo kot resno grožnjo za obstoj Nemcev. »Trializem se ne bo ustavil na Dravi, ampak se bo razširil na sever in zgradil most do severnih Slovanov, istočasno pa bo uničil nemški vpliv na Trst in Jadran ter nemške manjšine v južnih deželah,« je dejal eden izmed njihovih poslancev, Johan Wolfgang Doberiang, in pozival na skupni boj zoper južne Slovane. »Združitev severnih in južnih Slovanov je zatorej mogoče preprečiti le s trdim zidom Madžarov in Nemcev, morda še okrepljenim z Romuni, ki sega od Bodenskega jezera do Karpatov in Transilvanskih Alp« (Doberiang v Rahten 2005, 196 - 197). Z bližanjem prve svetovne vojne je začela ideja o trializmu usihati. Tudi v slovenskem političnem prostoru ideja ni bila več nesporna, njena uresničitev pa za narod nujno potrebna. Ravno nasprotno. Mnogi, ki so jo do nedavnega še podpirali, so ji začeli nasprotovati. Tavčarjevi liberalci so sedaj v njej prepoznali pretirane interese in namene Slovenske ljudske stranke, ki želi ustvariti »nekakšno klerikalno jugoslovansko tvorbo«. Etbin Kristan pa je v imenu socialnih demokratov dejal: »Za jugoslovanskega socialističnega Zedinjena Slovenija, hrvatsko državno pravo, planinsko hrvatstvo in druge enake izmišljotine ne morejo imeti nobenega pomena. S temi kombinacijami se samo razburjajo duhovi, kar v gotovih slučajih jako dobro služi raznim meščanskim strankam« (Kristan v Rahten 2005, 194). Ne le stranke, podobna stališča so začelo zoreti tudi v drugih krogih. Zanimivo je mnenje dr. Mihajla Rostoharja, vplivnega slovenskega filozofa in psihologa, ki je v desetletju pred prvo svetovno vojno ostro nasprotoval povezovanju južnih Slovanov. »Stremljenje klerikalizma za jugoslovanskim edinstvom ni narodno gibanje, ampak cerkveno-politično gibanje, ki izrablja ideal narodnega edinstva v svoje posebne namene« (Rostohar v Rahten 2005, 193). S tem je Rostohar opozoril, da so najbolj goreči zagovorniki trializma izhajali pravzaprav iz slovenskih in hrvaških katoliških krogov (Slovenska ljudska stranka in Hrvaška stranka prava). Rostoharju se je poudarjanje jugoslovanskega povezovanja v smislu obrambe pred italijanizacijo in germanizacijo zdelo prav tako nesmiselno. »Če že zginejo Slovenci kot narod, je s stališča narodne individualnosti popolnoma vseeno, če ga pohrvatijo ali ponemčijo ali poitalijančijo, kajti v vsakem slučaju izginejo. Za Slovence to ne pomeni nič drugega kakor narodni samomor, ki je posledica narodnega skrajnega pesimizma« (Rostohar v Rahten 2005, 193 - 194).

(kranjskih) deželah. Ni izključeno, da se v južnoslovanskih delih Avstrije razvije načrtno pripravljeno gibanje, ki bi utegnilo dobiti vznemirljive razsežnosti in izkoristiti prav ta trenutek za to, da odpre določena vprašanja in da odkrito nastopi s prizadevanji, ki merijo na uresničitev znanih državnopravnih utopij Jugoslovanov...« (Hein v Pleterški 1998, 134).

3.5 Majniška deklaracija

Atentat na prestolonaslednika Franca Ferdinanda²² je močno pretresel tako slovensko kot tudi hrvaško politično elito. Z njim so bili upi o trializmu dokončno pokopani. »Umrli je namreč Habsburžan, ki je resno razmišljal o državnopravni reformi monarhije in rešitvi jugoslovanskega vprašanja. Na prestolu pa je še naprej ostal ostareli Franc Jožef, ki je trmasto vztrajal pri preživelem dualističnem sistemu« (Rahten 2005, 207). Z izbruhom prve svetovne vojne se je ideja trializma tako še bolj oddaljila. Kljub temu pa to ni ustavilo slovenskih politikov v prizadevanjih za zedinjenje južnih Slovanov pod okriljem dvoglavega orla. Janez Evangelist Krek, vidnejši predstavnik Slovenske ljudske stranke, se je aktivno posvetil iskanju zaveznikov v hrvaški politični areni. Na njegovo prizadevanje se je kasneje zgodila slovensko-hrvaška akcija, katere osrednji namen je bil seznaniti in prepričati takratnega papeža Benediktta XV o upravičenosti narodnih zahtev Slovencev in Hrvatov. Spomenica, ki so jo pobudniki 4. aprila 1905 poslali v Vatikan, je predvidevala združitev vseh hrvaških dežel in slovenskih pokrajin pod žezlom habsburškega cesarja. V dokumentu so avtorji papeža večkrat spomnili na močno katoliško tradicijo slovenskega in hrvaškega naroda in poudarili, da bi tako »ne le prišlo do okrepitve katolištva na Hrvaškem, ampak bi lahko združeni Hrvati in Slovenci po številu in sposobnostih preseгли Srbe ter s tem postali močnejši na Balkanu, kjer zdaj prevladuje pravoslavje« (Rahten 2005, 209). Pobudniki so tako že v prvih mesecih vojne predvidevali, da bo s koncem vojne prišlo tudi do mirovne konference; zato je bil njihov osrednji namen, da bi se papež kot morebitni udeleženec konference zavzel za njihove zahteve oziroma da ne bi dopustil, da bi prišlo do razdelitve slovenskega in hrvaškega naroda (Lukan 1991, 30).

---

²² Atentat na prestolonaslednika Franca Ferdinanda se je zgodil na Vidov dan, 28. 6. 1914, v Sarajevu. Zločin je zagrešil Gavrilo Princip, pripadnik nacionalističnega gibanja Črna roka, ki so jo sestavljali Srbi, Bošnjaki in Hrvatje, glavni cilj Črne roke pa je bila osamosvojitve Srbije izpod Avstro-ogrske. Za našo razpravo je pomembna naslednja ugotovitev, da je po tem dogodku Šušteršič, tedanji predsednik največje slovenske stranke, začel sovražiti Srbe, medtem ko je Korošec dogodke obžaloval, ni pa delil istih občutkov do Srbov. Tako sta se oblikovali dve pomembni zunanjepolitični struji: Koroščeva projugoslovanska in Šušteršičeva avstrijsko patriotska (Pleterski 1981, 33). Šušteršič kasneje ni več dosegel politične prepoznavnosti, medtem ko se je Koroščeva šele začejala.

Dober mesec po atentatu na prestolonaslednika Franca Ferdinanda zaradi visoke starosti umre tudi Franc Jožef. Njegovo mesto nasledi mladi cesar Karel I. Njegovo imenovanje ponovno vzbudi upe med slovenskimi in hrvaškimi politiki, da je naposled nastopil čas dokončne rešitve »južnoslovanskega vprašanja« v Habsburški monarhiji. Mladi cesar si je za svoje najožje svetovalce izbral prav sodelavce pokojnega Franca Ferdinanda, kar je upanje za dosego trializma le še utrdilo. Razmere v monarhiji pa so takrat bile vse prej kot naklonjene prizadevanjem Slovencev in Hrvatov. Slednjega se je zavedal tudi Karel I. Kljub številnim prizadevanjem ni uspel izvesti ne federalizacije države, ne centralizacije. »Pod vplivom nemških nacionalistov in nepopustljive madžarske politične elite je Karel reševanje jugoslovanskega vprašanja vse bolj odlašal« (Rahten 2005, 214). Slednje pa je tako še bolj radikaliziralo slovenske in hrvaške zahteve.

Leto dni pred koncem vojne pride do združitve skupnega kluba vseh južnoslovanskih poslancev v avstrijskem zboru. 30. maja 1917 načelnik kluba dr. Anton Korošec prebere zahteve Slovencev, Hrvatov in Srbov po ustanovitvi samostojnega državnega telesa pod žezlom Habsburško-Lotarinške dinastije. Zahteva, znana kot Majniška deklaracija, igra pomembno vlogo v slovenskih prizadevanjih za uresničitev trializma. Dekleracijsko gibanje je v vojnih letih doseglo vrh, ko je 24. marca 1918 v Ljubljani predalo 200.000 ženskih podpisov jugoslovanskemu klubu. Korošec je bil tako prepričan, da bo Avstro-Ogrska vendarle upoštevala njihove zahteve, zato je glasoval tudi za proračun, vojne kredite, sprejel pa je tudi sodelovanje v odboru za revizijo ustave (Lukan 1991, 28-30). Kljub temu pa do tega ni prišlo. Majniška deklaracija igra v slovenskem diplomatskem zgodovinopisju pomembno vlogo. Pisana je kot zahteva, ki kliče po takojšnjih ukrepih, prav tako pa predstavlja zadnji dokument, v katerem Slovenci še vidijo svojo prihodnost znotraj Avsto-Ogrske. Z njo se končuje obdobje trializma.

4 Obdobje med obema vojnama

4.1 Ključne značilnosti obdobja

Posledice prve svetovne vojne so radikalno spremenile mednarodne odnose. »Velja poudariti, da nobena družba ni ohranila iste podobe, kot jo je imela pred vojno« (Benko 1987, 80). Nastali so novi mednarodni subjekti, izginili stari. Spremenila so se razmerja moči med zmagovalkami in poraženkami, pa tudi odnosi znotraj njihovih lastnih vrst. Pričakovanja po koncu vojne so bila velika. Britanski premier David Lloyd George je z besedami, da premirje med Nemčijo in zavezniki predstavlja konec vojne vseh vojn, pospremil vstop Evrope in sveta v novo ero svetovnega miru (Kissinger 1994, 218). Po vojni je bilo ustanovljeno Društvo narodov, kateremu so države zaupale varovanje svetovnega miru in varnosti. Kljub temu pa je versajski mir, s katerim je svet končal prvo sveto vojno, tako kot vsak drugi mir, ki temelji na podlagi vojaške zmage ali poraza, v sebi nosil kali za ponovno konfrontacijo med državami (Benko 1987, 82).

Pomembno za razumevanje preučevanega obdobja je poznavanje delovanja velikih sil; Sovjetske zveze, Združenih držav Amerike, Velike Britanije, Francije ter seveda Nemčije. Za našo razpravo pa je še posebej pomembna vloga narodov, predvsem v obdobju trajanja povojnega urejanja meddržavnih odnosov. Nastanek Sovjetske zveze je v strukturo mednarodnih odnosov vnesel doslej nepomembno ideološko komponento. Razredni boj je tako z vzpostavitvijo Sovjetske zveze v mednarodno skupnost vstopil iz »neavtentične« forme v »podržavljeno«, kar je porušilo do tedaj dokaj homogeno kapitalistično strukturo in oblikovalo jasno, »v državi organizirano kapitalistično protislovje« (Benko 2000, 163). Slednje je imelo dvoje posledic; prvič je vprašanje notranjega družbenega reda postalo mednarodno vprašanje, »podržavljanje« socialistične ideologije pa je močno vplivalo na druge države in, kot bo razvidno v nadaljevanju, kasnejše oblikovanje mednarodnih odnosov.

Vstop ZDA v vojno je že samo po sebi pomenil radikalno spremembo v mednarodnih odnosih. Naivno bi bilo utemeljevanje, da so svetovno velesilo v obrambo Evrope vodili altruistični interesi. Evropske države so po koncu prve svetovne vojne postale dolžnice ZDA,

hkrati pa so izgubile tržišča na ameriškem prostoru. Ravno nasprotno pa si je Amerika v teh razmerah zagotovila neovirano pot na sam vrh svetovnega kapitalizma, kar začne v temeljnih spreminjati svetovna geopolitična razmerja (Benko 2002, 165). Pomembno pa je sledeče. Medtem ko so evropski narodi ameriškega predsednika po koncu vojne sprejeli domala s stoječimi ovacijami, se je s koncem vojne ameriško javno mnenje obračalo proti posredovanju Amerike na stari celini. To pa je narekovalo tudi smernice prihodnji politiki. »Že ob koncu vojne je bilo jasno, da se bosta nova ameriška republikanska administracija in kongres odločila za postopen umik iz Evrope« (Lipušček 2003, 252). Odhod Amerike iz Evrope pa je bil vsaj tako radikalen kot njen vstop. Evropo sta po ameriškem izstopu obvladovali Velika Britanija in Francija, med katerima pa že kmalu pride do vidnejših razhajanj, tako v stališču do Nemčije, kot tudi do Društva narodov, kar je močno poslabšalo izvajanje njegovega temeljnega poslanstva – zagotavljanja mednarodnega miru in varnosti (Benko 2002, 166). Nemčija pa je postala žrtev mirovne konference. Njen položaj je tako že po Versaillu nosil kali novih napetosti, ki so eskalirale v drugi svetovni vojni. »Ta država je izgubila največji del svojih zunanjih investicij, veliko količino ozemlja, plačevati je morala reparacije. Bremena teh posledic je nemški kapital vrgel na delavski proletariat, kar je vodilo v ostrejšo družbeno polarizacijo« (Benko 1987, 84).

V zvezi z narodi, predvsem jugoslovanskimi, je bilo nekaj že povedanega. Potrebno je poudariti, da so si le-ti na vso moč prizadevali, da bi njihov položaj postal mednarodno vprašanje (Pleterski 1971, 160). Na tem mestu velja omeniti, da so se tik pred izbruhom vojne narodi Avstro-Ogrske sestali v Rimu. T.i. Kongres zatiranih avstroogrskih narodov je igral pomembno vlogo v prepričevanju bodočih zmagovalnih sil, da potrebujejo večjo avtonomijo znotraj propadajočega imperija. Kongres pa je igral pomembno vlogo tudi pri močni poglobitvi vezi med omenjenimi narodi in ustvarjanju jasne zavesti o skupnem položaju (Krlin 2006, 343). Kakor koli že, ne Pariška konferenca ne medvojna ureditev mednarodnih odnosov nista dajali posebne teže malim državam in narodom. Vse to še vedno izhaja iz utrjenega prepričanja predvojne diplomacije, ki je prisegala na ravnovesja moči. Tako so na mirovni konferenci bile male države povsem izključene iz pogajanj in »praktično niso imele nobenih pravic, niti dostopa do konference« (Lipušček 2003, 94).

V zvezi z narodi, ki so po drugi svetovni vojni ostali znotraj drugih držav, omenimo, da so skrbnika našle v Društvu narodov. Varstvo manjšin je postalo pomemben element medvojnega obdobja, čeprav tudi ta ni bil uspešen (Komac 2002). Ta del je še posebej

pomemben za našo razpravo, saj se je neuresničitev pravice do samoodločbe slovenskega naroda odražala v dejstvu, da so Slovenci po vojni živeli v štirih državah, več kot 400.000 Slovencev pa je tako ostalo izven meja tedanje Jugoslavije. Društvo narodov je tem narodom (pogojno rečeno manjšinam) znotraj Mednarodnega sodišča omogočilo meddržavne pravice in določen obseg pravnega varstva. Le-ti so preko možnosti naslavljanja peticij na Društvo narodov skušali doseči razpravo o njihovih pravicah. Sodišče pa je predvsem tehtalo, ali se pravice manjšin resnično izvajajo tako kot to določajo določila povojnih mirovnih pogodb (Preece 1998).

4.2 Predstavniki diplomacije

Slovensko diplomacijo so v času med obema vojnama pomembno zaznamovali: Vladimir Rybar, Ivan Hribar, Leonid Pitamic, Anton Novačan, Izidor Cankar, Albert Kramer, Janko Golias, Vladimir Vauhnik, Josip Vilfan, Ivan Žolger, Anton Korošec, Andrej Gosar, Ivan Perne, Bogumil Vošnjak, Vladimir Miselj. Med diplomati slovenskega rodu, ki so zasedali manj pomembnejša mesta v diplomatskih in konzularnih službah Kraljevine Jugoslavije prištevamo Josipa Bernota (Budimpešta, Dunaj), Stanka Erhatica (Celovec, Dunaj), Ljudevita Koserja (Varšava, Teheran, Celovec), Teobalda Voduška (Bukarešta, Trst, Budimpešta), Vekoslava Vršiča (Rim, Gradec) (Čačinovič 1998, Rahten 2008, Repe 2005).

4.3 Doba »prevrata«

T.i. »prevratna doba« označuje obdobje družbenih in političnih napetosti v Avstro-Ogrski med vojno ter se zaključi s koncem prve svetovne vojne, z nastankom države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Temeljni značilnosti medvojnega obdobja sta bili vzpon nemškega nacionalizma in politično preganjanje Slovencev. Takšne razmere so terjale, da je narodna prihodnost Slovencev postala čedalje bolj vprašljiva. Prevladovalo je prepričanje, da bi zmaga centralnih sil vsekakor pomenila izumrtje slovenstva pod nemškim imperializmom. Z Londonskim paktom in prestopom Italije pa je tudi zmaga antante naznanjala življenjsko nevarnost za Slovence (Pleterski 1981, 228). Spoznanje, da se Slovenija nahaja med nemškim kladivom in italijanskim nakovalom, je narekovalo osrednjo zunanje politično usmeritev, »da morajo Slovenci v vsakem primeru doseči državnopravno osamosvojitvev, in to v skupnosti s

Hrvati in ostalimi južnimi Slovani, sicer izgube vsak up na narodno prihodnost« (Pleterski 1981, 229). Kot že opisano, je v ta namen nastala Majniška deklaracija, izvajale pa so se tudi številne aktivnosti, s katerimi smo Slovenci skušali prepričati mednarodno skupnost, da ob morebitni mirovni konferenci podpre trilateralno zamisel preureditve Avstro-Ogrske.

Avstroogrška vlada je na začetku vojne močno omejila pristojnosti parlamenta in vpeljala stari, že videni »habsburški« absolutizem. Bila je brez kakršnega koli programa za dolgoročno rešitev jugoslovanskega vprašanja, močno je v obzir vzela nemške nacionaliste, njen ministrski predsednik pa je bil prepričan, da je potrebno vojno izkoristiti za dokončno prevlado nemškega meščanstva. »V vojni je videl možnost, da se pretrgajo vezi med slovanskimi strankami v Avstriji ter velikosrbskim in jugoslovanskim gibanjem (Pleterski 1981, 230). Nastali so nemški nacionalni programi, imenovani »Deutsche Belange«, ki so v zunanji politiki pomenili najtesnejšo zvezo Avstro-Ogrske z Nemčijo, v notranji pa ohranitev dualistične strukture z utrjevanjem nemštva v slovenskih deželah, katerih edini namen je, da »služijo nemški poti do Trsta, njihova prihodnost pa je germanska« (Pleterski 1981, 231).

Predstavniki slovenskega naroda se tako v medvojnem času večkrat sestanejo z Avstrijci, tajno pa se dobivajo tudi z Italijani. Vse to v želji, da bi si izbojevali čim boljše pogoje za ohranitev naroda po končani vojni. Vendar sestanki niso obrodili sadov. Kljub temu pa velja posebej poudariti srečanje slovenskih predstavnikov z italijanskim diplomatom Carlom Galijem, ki je po navodilu italijanske vlade skušal doseči skupno slovensko-italijansko stališče ob italijanski vojni napovedi Avstro-Ogrski. Srečanje predstavlja v zgodovini slovenske diplomacije posebno prelomnico, saj se takrat prvič v zgodovini predstavniki Slovencev sestanejo s kakšnim tujim diplomatom (Kacin-Wohinz 2001, 17).

Slovenci se med vojno znajdemo v torišču velikih mednarodnih sil. Kot bo razvidno v nadaljevanju, se je prav na slovenskem ozemlju kazala in dokazala dvoličnost novega povojnega reda, ki naj bi bil pravičnejši od starega, eden izmed njegovih osnovnih postulatov pa naj bi bila samoodločba narodov. Kakor koli že, slabo leto po začetku prve svetovne vojne se tehnika zmage začne prevešati v smer antante. Avstroogrsko zunanje ministrstvo si v tistem času intenzivno prizadeva, da bi Italija ostala na strani centralnih sil. Za njeno nevtralnost v nadaljevanju vojne ji Avstrijci ponudijo precejšen del slovenskega ozemlja (Pleterski 1981, 233). Kljub temu pa je bilo že prepozno. Z Londonskim paktom se je Italija nepreklicno prestavila na stran sil, ki bodo narekovale povojno zgodovino. Da pa bi se vojna

vendarle končala, skušajo diplomatske sile antante na vse pretege doseči poseben mir z Avstro-Ogrsko. Morebitna mirovna pogodba antante z Avstro-Ogrsko pa ni prinašala dobrih obetov za rešitev jugoslovanskega vprašanja. »Navzven se začnejo tajna pogajanja z antanto, navznoter pa se ravno tedaj zelo okrepijo priprave za oktroiranje nemških zahtev v avstrijski državni polovici, v želji ustvariti izvršeno dejstvo, še preden bi prišlo do premirja in mirovne konference« (Pleterski 1981, 234). Da je Avstro-Ogrska na vsak način branila integriteto države in trmasto kljubovala kakršnikoli rešitvi jugoslovanskega vprašanja, je bilo jasno že dalj časa. Ob pripravi na mirovno konferenco v Brest Litovsku²³ je Avstro-Ogrska v predlog mirovne pogodbe zapisala, da bo »vladam, ki bodo z njo sklepale mirovno pogodbo, priznavala pravico narodov do samoodločbe, a da bo Avstro-Ogrska zase zahtevala, da se nihče nima pravice vmešavati v njeno lastno organizacijo« (Pleterski 1971, 157). Razmišljanje avstroogrške politične elite dokazuje, da so se že začele »priprave« na povojno urejanje Evrope. Jugoslovansko vprašanje so hoteli tolmačiti kot notranjo stvar države, o kateri se z zunanjimi silami ne pogajajo. Omenjena pogodba²⁴ je močno razjezila predstavnike Jugoslovanskega kluba v avstrijskem državnem zboru. Slednji so zahtevali udeležbo na mirovni konferenci v Brest-Litovsku, kjer bi tujim voditeljem predstavili problematiko južnih Slovanov v Avstro-Ogrski. Memorandum Jugoslovanskega kluba, ki so ga tako predstavili na konferenci v Brest- Litovsku, je bil usmerjen predvsem k temu, »da zagotovi mednarodni značaj jugoslovanskega vprašanja tudi za primer sporazumnega miru« (Pleterski 1971, 160). Memorandum je bil reakcija jugoslovanskega gibanja in predvsem slovenske politike²⁵ na mednarodno vojno diplomacijo. V zgodovini slovenske diplomacije velja za »prvo zunanjepolitično dejanje nastajajoče neodvisne države Habsburških Jugoslovanov« (Pleterski 1971, 160). Kljub temu, da memorandum ni dosegel opaznih uspehov, pa se je o njem na veliko pisalo v antantnem tisku (Pleterski 1971, 161).

---

²³ Sovjetska zveza je 3. marca 1918 v Brest-Litovsku podpisala mirovno pogodbo z Nemčijo, Avsto-Orgsko, Bolgarijo in Turčijo. V 14 točkah se je odpovedala vsem pravicam do Poljske in delov Belorusije, Finske, Estonije, Kurlandije, Lovonije in Litve, če bi postale neodvisne.

²⁴ Omenimo, da je bila pogodba tajna, jugoslovanski klub je za sporna določila te pogodbe izvedel šele kasneje. Tajnost mednarodnih pogodb je ameriški predsednik Wilson ocenil kot enega izmed krivcev za nestabilen sistem mednarodnih odnosov.

²⁵ Avtor Memoranduma Jugoslovanskega kluba je bil predstavnik mladih liberalcev dr. Gregor Žerjav.

Pozornost ameriške javnosti na razvoj dogodkov z bližanjem konca prve svetovne vojne je bila velika. Ameriška državni aparat je skrbno opazoval dogodke v Evropi, še prav posebej pa v Avstro-Ogrski. Ekspertna skupina ameriškega zunanjega ministrstva je tako že pred koncem prve svetovne vojne pripravila različne analize o tem, kakšna bo usoda Avstro-Ogrske, oziroma kakšna naj bo njena ureditev, da bo zadovoljila zahteve njenih narodov (Lipušček 2003, 126). Znameniti mirovni program ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona je na podlagi omenjenih analiz v 10. točki razčlenjeval vprašanje nadaljnje prihodnosti Avstro-Ogrske. Ker ni zadovoljil pričakovanja Slovencev, saj je sprva predvideval obstoj Avstro-Ogrske, je za Slovence deloval kot hladen tuš. Ameriška politika je bila blizu interesom Avstro-Ogrske. Predvsem zaradi tega, ker ji slednja ni bila neposredno sovražna, prav tako pa je želela z njo ustvariti separaten mir in tako poslabšati vojaške možnosti centralnih sil. Prav zaradi tega je Wilson v času tajnih pogajanj s cesarjem popuščal njegovim zamislim nad ureditvijo Avstro-Ogrske. Kljub vsemu pa do tega miru ni prišlo. Po razkritju, da se avstrijski cesar za nemškimi hrabtom tajno pogaja z Američani²⁶, prvemu ni preostalo drugega, kot da »dokončno skoči v železni objem nemškega cesarja« (Lipušček 2003, 119). Možnosti za separaten mir ni bilo več. Usoda Slovenije je bila tako v očeh ameriških diplomatov sprva predvidena v okviru velike Avstrije, predvsem iz geostrateških razlogov (dostop do morja). Do spoznanja da bo Slovenija del države Slovencev, Hrvatov in Srbov so Američani prišli šele po njeni razglasitvi (Lipušček 2003, 136).

Zadnja dejanja Avstro-Ogrske glede reševanja jugoslovanskega vprašanja in ohranitve imperija so potekala bolj v znamenju obupa in agonije, kot pa v pričakovanju realnih možnosti. Po neposrečeni izgubi zavezništva z Ameriko so Avstrijci še zadnjič poskušali ohraniti svoj imperij. Tik pred razpadom Avstro-Ogrske pošlje cesar slovenskim predstavnikom manifest, v katerem jim obljublja avtonomijo v okviru Zedinjene Slovenije, če seveda ostanejo pod njegovim žezlom. Slovenci so manifest protestno zavrnil (Rahten 2002, 187). Zanimivo je opažanje takratnega slovenskega novinarja v redakciji Novic, ki o tem dogodku zapiše sledeče: »Na Dunaju so morali biti silno nervozni, kajti tik pred prevratom je

---

²⁶ Predsednik francoske vlade Clemenceau je z objavo Sixtusovega pisma postavil na laž avstrijskega zunanjega ministra in s tem dokazal, da se Avstrija za hrabtom Nemčije pogaja z zavezniki. Dogodek je usodno vplival na potek vojne. Namesto da bi Avstro-Ogrska izstopila iz vojne, je po t.i. Sixustovi aferi postala le nemški vezal. Ameriški državni sekretar je afero pospremil z naslednjimi besedami: »Akcija monsieurja Clemenceauja je po mojem mnenju dejanje največje možne neumnosti, za katero ni nobenega opravičila. Avstrijski cesar sedaj nima nobene druge možnosti, kot da poje svoje besede ...« (Lansing v Lipušček 2003, 119).

poslal Šušteršič, kamor se je bil zatekel, od samega cesarja silno dolg telegram, s katerim so ponujali Slovincem združeno samostojno Slovenijo, ki bi jo na severu mejila Drava. To je bila zadnja lopovščina, ki jo je hotela z nami ugnati obupujoča dunajska vlada. S tako rešitvijo bi bili seveda še na slabšem, ker bi izgubili na Koroškem in Štajerskem vse nad Dravo« (Novice v Rahten 2002, 188).

S tem poizkusom pa se tudi končuje obdobje Slovencev v Avstro-Ogrski. 11. oktobra 1918 je imel dr. Anton Korošec, nekdanji predsednik jugoslovanskega kluba v avstrijskem zboru, še zadnjo avdienco pri cesarju, kjer ga je slednji skušal prepričati, naj Slovenci vendarle ostanejo v monarhiji. »Majestät, es ist zu spät!« mu je odvrnil Korošec in se tako v imenu vseh Jugoslovanov za vedno poslovil od avstrijske krone (Lukan 1991, Korošec 1999). S tem pa se začelja novo, še bolj napeto poglavje slovenske diplomacije. Kot bo razvidno v nadaljevanju, so pogajanja na Pariški mirovni konferenci močno zaznamovala usodo slovenskega naroda, naivno prepričanje, da bo zmaga antante že sama po sebi zagotovila pravico narodom do samoodločbe, pa se je s prvim dnem miru dokončno razblinilo.

4.4 Slovenska zunanja politika od države do kraljevine SHS

Država Slovencev, Hrvatov in Srbov je nastala 29. oktobra 1918 in je obstajala do 1. decembra 1918, ko je prišlo do združitve s kraljevino Srbijo. Osrednji organ vlade je bil Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov s sedežem v Zagrebu, katerega je vodil dr. Anton Korošec, Slovenec, in predsednik Slovenske ljudske stranke. V njegovi odsotnosti sta svet vodila podpredsednika Anton Pavelić in Svetozar Pribičević. Država je bila konfederalnega ustroja, zaradi vse močnejših pritiskov Srbov po združitvi v skupno državo na eni strani in nevarnosti italijanske zasedbe Primorske, Istre in Dalmacije, se je država po 33 dneh pretvorila v Kraljevino Slovencev, Hrvatov in Srbov s prestolnico v Beogradu. Za našo razpravo je pomembno delovanje narodne vlade v Ljubljani, ki je bila ustanovljena le dva dni po razglasitvi države Slovencev Hrvatov in Srbov in je predstavljala najvišji upravni in zakonodajni organ v Sloveniji. Narodna vlada, pod vodstvom Jožefa Pogačnika, si je že takoj ob začetku, kot glavna nalogo zadala ustanovitev politično in upravno združene Slovenije (Rahten 2002, 197).

Država SHS je zelo pomembna za razvoj narodno-emancipacijskih teženj, saj so Slovenci v njej prvič dokazali državotvorno sposobnost (Perovšek 2005, 186). Še več. Kljub temu, da je bila zunanja politika in diplomacija v rokah Narodnega sveta je narodna vlada to razmejitvev kmalu presegala in začela sama izvajati pristojnosti, ki so bile zaupane Narodnemu svetu (Perovšek 2005, 188, Balkovec 1992, 15). Naroda vlada je sodelovala na področju mednarodnih odnosov, njen obstoj pa so upoštevale tudi posamezne evropske vlade pri razvijanju diplomatskih odnosov (Perovšek 1998, 81 -82). To dejstvo najbolj jasno in nedvoumno potrjujejo zapiski sej narodne vlade. Tako je na 14. redni seji Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov (v nadaljevanju NV SHS), 13. oktobra 1918, potrdila informacijo, da »poljsko zunanje ministrstvo javlja, da je imenovan za poljskega poverjenika (charge d'affaires) pri jugoslovanski vladi v Ljubljani dr. Marcell Szarota, ki odpotuje nemudoma na svoje mesto (Ribnikar 1998, 103)«. Poljsko poslaništvo na Dunaju je tudi naznanilo, da je poverjen za zastopstvo vojaških interesov poljske države pri NV SHS general Adam Nowotny. Prav tako je državni urad za zunanje zadeve na Dunaju imenoval Josipa Faschinga za avstrijskega pooblaščenca pri NV SHS. Slednja je predlog njegovega imenovanja potrdila na 15. redni seji, 14. oktobra 1918 (Ribnikar 1998, 108).

Mednarodna mreža, ki jo je pletla narodna vlada v Ljubljani, je bila zaradi številnih razlogov skromna. Kot je znano, je država SHS trajala le 33 dni. V tem času je bila pozornost slovenskega ministrskega zbora usmerjena predvsem na zadeve, ki so bile neposredno pomembne za delovanje države. Mesec dni državne »samostojnosti« pa je potekal predvsem v strahu pred italijanizacijo in germanizacijo ter v zблиževanju s Kraljevino SHS. Poseben problem pri vzpostavljanju diplomatske mreže in uresničevanju ostalih pomembnih zunanjepolitičnih aktivnosti je predstavljal tudi mednarodni status Države SHS. Le-ta ni bila nikoli formalno mednarodno priznana (Perovšek 2005, 186). Njen obstoj so sicer pozdravile številne države²⁷, a do priznanja v mednarodni skupnosti, razen posameznih individualnih priznanj, ni nikoli prišlo.

---

²⁷ Narodni svet v Zagrebu so konec leta 1918 pozdravile številne tuje države in državniki; nizozemska kraljeva vlada, madžarski Narodni svet, dunajski apostolski nuncij, poljski predsednik vlade, državni tajnik za zunanje zadeve Nemške Avstrije dr. Otto Bauer, romunski Narodni svet, danski ministrski predsednik, ameriško poslanstvo iz Berna (Perovšek 1998, 69 -70). Država SHS je imela vzpostavljene odnose s Poljsko, Madžarsko, Češkoslovaško, Nemško Avstrijo in Kraljevino Srbijo (Perovšek 2005, 187).

Narodna vlada v Ljubljani je imela zato malo poverjenih tujih diplomatov, še manj pa jih je sama imenovala. Pri preučevanju zapiskov narodne vlade lahko ugotovimo, da je NV SHS imenovala le enega diplomata. Na 6. redni seji, 6. Novembra 1918 je sprejela sledeč sklep: »Sklene se imenovati dr. Ivana Šveglja za konzularnega zastopnika naše Nar. vl. SHS na Dunaju« (Ribnikar 1998, 79). Na tem mestu je potrebno poudariti, da je Ivan Šveglj prvi slovenski diplomat, ki ga je imenovala slovenska vlada. Njegovo imenovanje na Dunaj pa je bilo logičen korak, saj je bila to prestolnica nekdanje skupne države, prav tako pa je med državama, kot to dokazujejo zapisniki vladnih sej, potekalo veliko število »razdruževalnih aktivnosti« (Ribnikar 1998). Zunanjepolitična samovoljnost Narodne vlade v Ljubljani pa ni ustrezala predstavnikom Narodnega sveta v Zagrebu. Tako so že tri dni po Švegljevem imenovanju vložili na ljubljansko vlado protest zoper sklep o imenovanju (Perovšek 1998, 87-88). Neodobranje Narodnega sveta pa je tudi eden izmed pomembnejših razlogov, da je bila mednarodna aktivnost skromnejša, kot so si jo Slovenci želeli.

V Kraljevini Jugoslaviji je zunanjo politiko vodil kraljevi dvor, pogosto tudi mimo predsednika vlade. Ne v zunanji politiki ne v diplomaciji Slovenci nismo neposredno delovali (Rahten 2002a, 109). Nekoliko Slovencev je bilo sicer zaposlenih na zunanjem ministrstvu, a so zasedali kvečjemu nižja uradniška mesta in seveda niso imeli nikakršne odločevalne vloge (Dolenc 2005, 210).

Najpomembnejša zunanjepolitična vprašanja so bila za Slovence vprašanja varstva manjšin v sosednjih državah. V času Pariške mirovne konference, kot bo razvidno v nadaljevanju, pa so bili zunanjepolitični naporji Slovencev usmerjeni v boj za meje na zahodi in severu²⁸. Glede na to, da je bil položaj slovenskih manjšin v soseščini praviloma slab, so slovenski politiki na

---

²⁸ Kasnejši predsednik vlade dr. Janko Brejc slednje v luči prihajajočih dogodkov še bolj nazorno izpostavi. 16. januarja 1919 je na srečanju zaupnikov vseslovenske Ljudske stranke dejal: »Mi moremo vse storiti, da ne izgubimo niti Trsta, niti Goriške, niti Celovca, niti Beljaka. Zlasti drag nam je Trst, ker vemo, da nam je Trst ključ za zunanji svet. Brez Trsta bi bili kakor omtvičeni, kakor ohromeli. Tudi Gorice ne moremo pogrešati, ker se je ravno v tej vojski izkazala kot najboljša obrambna točka. Ne moremo pogrešati teh krajev, ker živi tam najboljši del našega naroda, ki je imel od nekdanje stike z zunanjim svetom in ki ga ravno zato potrebujemo. V te kraje se je pripodil naš tisočletni sovražnik. Prišel je vsled prenanagljenih obljub svojih prijateljev, ki so mu nekaj obljubili, česar ne bi smeli. Kar se tiče Koroške, moramo vedeti, da je ne smemo dati za nobeno ceno. Danes se morajo tudi koroški Slovenci osvoboditi, če ne so izgubljeni za naš narod, da jih nikdar več ne moramo rešiti« (Rahten 2002, 207).

sosejnjje države največkrat gledali s sovražnostjo (Dolenc 2005, 210-211). V skoraj celotnem obdobju Kraljevine SHS so se med Slovenci in centralno oblastjo pojavljale napetosti zaradi preveč popustljive politike do kraljevine Italije. Vse to je vodilo do resnih trenj, ki so skrhale vezi med Slovenci in Kraljevino. Kljub temu pa vse to še zdaleč ni bil zadosten razlog, da bi Jugoslavija razpadla. Še na predvečer začetka druge svetovne vojne je kljub čedalje večjemu nezadovoljstvu Slovencev nad Kraljevino SHS dejal: »Najslabša Jugoslavija je za Slovence najboljša rešitev. Izbire nimamo« (Jurčec 1964, 293). Zunanjepolitična razpotja pa se niso odražala le med Slovenci in Kraljevino, temveč tudi znotraj domače politične elite. Medtem ko so liberalci zagovarjali večje in močnejše povezovanje z Veliko Britanijo in Francijo, so predstavniki Slovenske ljudske stranke svoje zaveznike videli predvsem v Sovjetski zvezi. Slednji so se vztrajno zavzemali za prijaznejšo politiko do srbske sovražnice Bolgarije. Kljub temu pa so Slovenci močno kritizirali delovanje zunanje politike v Kraljevini SHS. Predvsem jih je motilo premajhno vključevanje tako v diplomatski aparat, kot tudi v odločanje na področju zunanjih zadev. Ravno zaradi tega so se Slovenci v veliko večji meri vključevali v delo mednarodnih organizacij kot so bile Panevropsko gibanje, Kongres evropskih narodnosti in Društvo za pospeševanje ciljev Lige narodov (Rahten 2002a, 118).

4.5 Delo slovenske delegacije na Pariški mirovni konferenci

Na Pariški mirovni konferenci v Versaillu so se reševala ključna vprašanja povojne Evrope. Od meja, problema manjšin, pa vse tja do priznanja novih mednarodnih subjektov. Konference se je udeležila jugoslovanska delegacija, znotraj nje pa so bili navzoči predstavniki slovenskega naroda. Jugoslavija je imela na konferenci štiri opolnomočene delegate; bivšega predsednika vlade Nikolo Pašića, bivšega predsednika jugoslovanskega odbora in prvega zunanjega ministra dr. Anteja Trumbića, poslanika v Parizu dr. Miljenka Vesnića in ljubljanskega univerzitetnega profesorja dr. Ivana Žoglerja. Opolnomočeni delegati so imeli pravico do sodelovanja na plenumu konference, glasovanja o stvareh na dnevnem redu ter podpisovanja mirovnih pogodb. Celotna jugoslovanska delegacija pa je štela okoli sto ljudi (Lipušček 2004, 108 – 109, Perovšek 2002, 59 -60).

Prvi problem, ki se je pojavil že ob začetku mirovne konference, je bilo vprašanje mednarodnega statusa Jugoslavije. Le-ta je v prvih štirih mesecih delovanja konference nastopala kot delegacija Kraljevine Srbije. Šele kasneje, ko je bila priznana Kraljevina SHS, so delegati dobili ustrezen status (Perovšek 2002, 59). Omenimo, da je bilo doseči

mednarodno priznanje v tistih razmerah sila težko, predvsem zaradi omahovanja zavezniških sil in trmastega nasprotovanja Italije (Lipušček 2003, 237- 240).

Pojavljali pa so se problemi tudi znotraj delegacije. Med zgodovinarji tako prevladuje skupna ocena, da jugoslovanska delegacija na mirovni konferenci ni bila enotna. Mnogi člani se med seboj niso poznali, kot državljani Srbije ali Avstro-Ogrske so se med vojno celo borili na nasprotnih straneh. Delegacija je verno odražala velike ločnice, ki so potekale čez Balkan: med rimokatoliki na zahodu in pravoslavniimi na vzhodu, med krščanstvom na severu in islamom na jugu. »Delegat z območja Jadrana, predvsem Slovence in Hrvate, sta zelo skrbela varnost pred Italijo in nadzorstvo nad pristanišči in železniškimi progami, ki so nekdanj pripadale Avstro-Ogrski, vendar pa so bili indiferentni do meja na vzhodu. Srbi iz Srbije pa so bili po drugi strani pripravljene zamenjati Dalmacijo ali Istro, da bi dobili več ozemlja na severu in vzhodu« (MacMillan v Lipušček 2003, 109). Pojavljale so se tudi močne politične napetosti med ključnima predstavnikom delegacije Pašićem in Trumbićom (Lipušček 2003, 237). Da je bila neenotnost znotraj jugoslovanske delegacije prisotna, potrjuje tudi dejstvo, da je bila na Pariški mirovni konferenci ustanovljena ločena slovenska pisarna, v kateri je samostojno potekalo delo slovenske delegacije. O neenotnosti na nekoliko drugačen način govorijo tudi spomini enega izmed udeležencev konference, dr. Lamberta Ehrlicha, ki je v svojih spomilih zapisal, da so na ta način Slovenci želeli pokazati Srbom in antanti, da znajo poskrbeti za svoje interese (Vrečar 2002, 31). Še bolj slikovito pa to ponazarjajo spomini Josipa Smodlaka, enega izmed jugoslovanskih delegatov:

Stvari v slovenskem krilu naše delegacije so izgledale tako, kot da je Slovenija samostojna država pod protektoratom Jugoslavije. Slovenci se od nas niso odtujevali, z nami so soodločali o skupnih zadevah, niso pa imeli radi, da se drugi vmešavajo v slovenske stvari (...) Med Srbi in Slovenci ni bilo spopada interesov. Srbskim politikom je ustrezalo, da Slovenci zastopajo slovenske interese v Parizu, da ne bi na njih padla odgovornost v primeru neuspeha (Smodlaka v Perovšek 2002, 79).

Priprava strokovne argumentacije za slovenske mejne zahteve se je začela že avgusta 1918 (mirovna konferenca se je uradno začela 12.1.1919). Pri narodni vladi v Ljubljani je bila ustanovljena komisija za mirovno konferenco, ki jo je vodil dr. Ivan Žolger. Le-ta je izdelala tri programe; maksimalnega, srednjega in minimalnega. Programi so določali različne oblike meja. Narodna vlada pa je o poteku mirovne konference večkrat razpravljala na svojih sejah,

predvsem v zvezi s Koroško. Najbolj nazorno in slikovito opiše slovenska pogajalska izhodišča takratni predsednik slovenske vlade dr. Janko Brejc:

Mali smo Slovenci, a postavila nas je Božja previdnost na eno najvažnejših točk svetovne oble. Kakor klin in zapah smo potisnjeni med Adrijo in Nemcem vratarji smo do Sredozemskega morja. Kljub temu pa, da smo izpričali svojo trdno voljo, biti vredni drugih narodov, ki jim je do poštenja in do človečanstva vrednega razvoja, in da smo se izkazali kot vrle borce za pravico in svobodo, moramo trpeti neznosno duševno bol. Dve rani nas pečeta kakor živi ogenj: Koroška in Primorje! Eno tretjino naše zemlje ima zasedene neprijatelj, naše zemlje, ki jo ljubimo tako iskreno, da je niti eno ped ne moremo dati brez strahu, da po tej rani izkrvavimo! Pustite nam jih, ki smo si jih svojčas sami vzeli, pa vam hočemo i Jadran i Sredozemstvo čuvati z zvestobo Slovencev, ki nikdar več ne gine (Erjavec v Rahten 2007, 25).

S temi besedami je slovenski premier pred začetkom mirovne konference nagovoril westminstrskega nadškofa, ki se je mudil na obisku v Ljubljani. Njegove besede pa opredeljujejo dve glavni bitki slovenske delegacije na Pariški mirovni konferenci; boj za zahodno in boj za severno mejo.

Boj za zahodno mejo je bil že vnaprej izgubljen. Slovenci smo sicer upali, da bo Amerika nasprotovala določilom tajnega Londonskega pakta, s katerim je Italija med vojno prestopila na stran antante in v zameno dobila dobršen del slovenskih ozemelj. To upanje se ni nikoli uresničilo. Še več, Slovenci ob tem vprašanju nismo prišli niti do besede. »Tako sta se morali centralna vlada v Beogradu in deželna vlada v Ljubljani sprijazniti s tem, da je bilo vprašanje zahodne meje vezano izključno na pogajanja med antantnimi silam« (Rahten 2007, 27). Pri tem pa velja omeniti še sledeče. Wodrow Wilson se je močno zavzemal, da bi bilo ustanovljeno Društvo narodov. Ravno zaradi tega je bil pripravljen na številne kompromise. V zameno za italijansko podporo naj bi tako prepustil slovensko ozemlje Italiji, saj je predvideval, da bodo Slovenci kot manjšina ustrezno zaščiteni znotraj Društva narodov (Lipušček 2003, 229). Kakor koli že, izguba na zahodu je dala Slovincem prepotreben motiv za toliko bolj vneto delo v boju za severno mejo.

Nič kaj bolj uspešno kot bitka za zahodno mejo pa niso bila niti diplomatska prizadevanja za severno mejo. Zavezniške sile, predvsem Wilson, so v svojih načrtih predvidevale enotnost celovškega bazena. Takšno razmišljanje je izhajalo predvsem iz strateških razlogov, saj je bil

po njihovem mnenju to področje zaključena strateško gospodarska celota²⁹. Po drugi strani so želeli, da bi se celotno področje prepustilo Avstriji. To pa predvsem iz razloga, ker niso želeli gospodarsko oslabiti Avstrije, ampak ravno nasprotno, gospodarsko močna Avstrija se ne bo priključila Nemčiji, kar pa je bil eden izmed glavnih razlogov za takšno odločitev (Lipušček 2003, 66-69).

Kljub temu so se na prizadevanja Slovencev zavezniške sile odločile, da razdelijo celovško kotlino in da naj se v njej izvede referendum. Kot zgodovina dokazuje, je bil referendum v coni A neuspešen in se tako ni izvajal v coni B. Za našo razpravo so pomembne aktivnosti slovenske diplomacije pred izvedbo plebiscita. Na tem mestu poudarimo, da se je pri predlogu za referendum ameriška administracija sklicevala na znano Milesovo poročilo.

Podpolkovnik Sherman Miles je bil član ameriške študijske komisije na Dunaju. Njegova komisija je imela skladno s posebnim protokolom, ki so ga podpisali predstavniki koroške in slovenske Deželne vlade, nalogo, da določi demarkacijsko mejo za upravno in zasedbeno razmejitev med Nemško Avstrijo in Kraljevino SHS na Koroškem. Le-ta naj bi se določala na podlagi zemljepisne jasnosti meje, želje prebivalstva o državni pripadnosti in narodnostni strukturi dežel (Vrečar 2002, Grafenauer 1970). Da je bilo to poročilo za Slovence na Koroškem usodno, opisuje v svojih spominih Lambert Ehrlich. Američani so po besedah Ehrlicha največjo težo dajali na mesta. Tako se je komisija gibala predvsem po mestih, kjer je bilo večinoma nemško prebivalstvo, ne pa po vaseh in deželah, kjer je bilo pretežno slovensko. O ameriškem razumevanju urbanih središč je Ehrlich v poročilu slovenski vladi pisal takole: »Amerikanci so izredno važnost polagali na mesta. V Ameriki je bilo najprej ustanovljeno mesto in iz tega središča se je začela širiti na okrog kultivirana in obljudena ozemlja. Pri nas je v prejšnjih časih bilo le malo mest in naše prebivalstvo je bilo na deželi. (...) Amerikanci so mnenja, da se mora mesto odločevati in da se mora dežela po plebiscitu mesta ravnati« (Ehrlich v Perovšek 2002, 62.). Pomembno je poudariti, da je delo komisije potekalo pozimi. Zaradi vremenskih razmer tako komisija ni mogla obiskati težko dostopnih predelov, kjer je bivalo slovensko prebivalstvo. Da pa so bili razlogi tudi bolj subjektivne narave, slikovito opiše Albin Preperluh, takratni slovenski politik: »Ameriško komisijo so

---

²⁹ Inquiry se je imenovala komisija, ki je pripravljala opomnike in predloge za delovanje Wilsonove administracije na Pariški mirovni konferenci. Sestavljena je bila predvsem iz ekonomistov, zato ne preseneča, da so Američani v prvo vrsto postavljali predvsem ekonomske cilje (Lipušček 2003, 126 -126).

povsod najljubeznjiveje sprejemali, odlične nemške gospe so jih pozdravljale in slavile. Spričo tega niso bila predavanja dr. Ehrlicha o geografiji in narodnih razmerah na Koroškem nobena protiutež nemškim prizadevanjem« (Preperluh v Vrečar 2002, 63). Ves splet okoliščin je botroval temu, da je bilo »Milesovo poročilo za nas docela negativno, a ravno to je bilo merodajno za Wilsona« (Preperluh v Vrečar 2002, 63). Tako se je tudi zgodilo. Pa čeprav je bilo Milesovo poročilo na podlagi protestov umaknjeno iz konference, so se Američani še vedno sklicevali nanj (Lipušček 2003, 112). Na podlagi tega poročila je izšla tudi misel za oblikovanje plebiscita (Vrečar 2002, 64). Plebiscit pa je bil za slovensko delegacijo velik šok in še predenj je bil, je predstavljal hud poraz (Rahten 2007, Vrečar 2002, Lipušček 2003).

Vse to pa še zdaleč ni omajalo slovenske delegacije. Da bi obdržali Koroško slovensko, so se obrnili na samega ameriškega predsednika. Po posredovanju diplomata Ivana Schwegla jih je le-ta sprejel. Slovensko deputacijo je vodil dr. Janko Brejc. Srečanje, ki je vsega skupaj trajalo dobre pol ure, je potekalo 5. julija, torej v času, ko je bila odločitev o plebiscitu že sprejeta. Brejc je Wilsona posvaril o možnih posledicah, ki bi jih plebiscit lahko pustil. Slovenski narod, tako Brejc, bi bil utegnil biti razdeljen na štiri države in uničen, »dočim, da smo bili celo prej – pod avstroogrskim gospostvom – četudi politično brezpravni, vendar v eni sami državi združeni in smo zaradi tega imeli možnost kulturnega razvoja in samoohranitve« (Brejc v Lipušček 2003, 215). Vodja delegacije je ameriškemu predsedniku prav tako dejal, da se čudi, da zmagovalne sile trgajo rojake jugoslovanske države in jih izročajo poraženim sovražnikom. Wilson je v svojem odgovoru jasno poudaril pomembnost, da celovški bazen ostane enovit, saj po njegovem mnenju to zagotavlja močan ekonomski razvoj tega območja. Prav tako je bil pod vtisom, da si večina prebivalstva želi prav ohranitev enotnosti celovškega bazena. Še več, Wilson je bil prepričan, da dela slovenskemu narodu uslugo, saj mu daje možnost, da se prosto izrazi, v kateri državi želi nadaljevati prihodnost³⁰. A česar Wilson ni razumel in ga o tem niti ni uspela prepričati slovenska deputacija, je dejstvo, da smo bili Slovenci dolga leta pod močnimi germanizacijskimi pritiski³¹ na Koroškem. »Birokracija,

---

³⁰ Ena izmed redkih Wilsonovih izjav o tem sestanku jasno izpričuje nerazumevanje in v veliki meri tudi zmedenost nad sestankom. Tako je dva dni kasneje novinarjem dejal: »Osvobajate nas, a po drugi strani nas režete na koščke (Wilson v Lipušček 2003).«

³¹ »V germanizaciji kot taki Amerikanci niso videli nobenega hudodelstva, katerega je treba kaznovati in s tem krivico popraviti, ampak so to smatrali kot rezultat, s katerim je treba sedaj računati. Njim se je germanizacija zdela celo pravična, v kolikor je nemška moderna in tehnična kultura zagospodarila nad »nekultiviranimi«

vojska, in industrija je vsa v službi germanizacije. Pod njihovim vplivom je nastala slovenskemu ljudstvu sovražna družbena plast veleposestnikov, zdravnikov, advokatov, notarjev, trgovec, hotelirjev itd., ki je danes na licu mesta in sega s svojim vplivom v zadnjo vas in bi na plebiscit vplivala predvidoma tako odločilno in ga potvorila, da naša mirovna delegacija ne more prevzeti odgovornosti za tak plebiscit (Lipušček 2002, 210),« je Brejc prepričeval Wilsona in hkrati opozoril na nesoglasje, ki se je pojavljajo v zvezi z zahodno mejo: »Na tistem delu naših meja se nam vsiljuje plebiscit, kjer so iz navedenih razlogov šanse zoper nas, nasprotno pa da o kakem plebiscitu v Primorju, kjer bi za nas sijajno izpadel, ni bilo govora« (Brejc v Lipušček 2003, 212).

Kakorkoli že, glavne naloge, ki si jo je slovenska delegacija na srečanju z Wilsonom zadala, namreč da ameriškega predsednika prepriča, da bi spremenil odločitev o plebiscitu, ni uspela uresničiti. Lambert Ehrlich, eden izmed slovenskih diplomatov na mirovni konferenci, je v pismu Izidorju Cankarju takole pojasnil dogajanje v zvezi s slovensko deputacijo:

Prihod deputacije je imel ta pozitivni uspeh, da je Srbom in deloma antanti pokazal, kako živo se Slovenci brigajo za svojo politično bodočnost in kako važnost oni polagajo na Koroški. V tem oziru so podprli delovanje delegacije. Indirektno korist deputacije vidim jaz v tem, da so se merodajni možje na licu mesta prepričali o možnosti in nemožnosti političnih uspehov (Ehrlich v Vrečar 2002, 94).

Slednja teza je pri opredeljevanju slovenske diplomacije še kako pomembna. Dobro ilustrira razmere v tistem času, ki so jasno pokazale, da je bil diplomatski izplen posameznega naroda pogojen s poprejšnjimi dogovori med velikimi silami.

Vzroki za neuspeh slovenske delegacije so številni. Na začetku omenimo, da je bil za slovenskega opolnomočenega delegata predviden dr. Anton Korošec, nekdanji podpredsednik Narodnega sveta Države SHS in predsednik jugoslovanskega kluba v avstrijskem zboru. Korošec je tedaj užival močan ugled tako znotraj Jugoslavije, poznali pa so ga tudi nekateri predstavniki tujih delegacij na konferenci. Zakaj ni zasedel tega, za Slovence tako pomembnega mesta, ni znano (Lipušček 2003, 110). Na to mesto je priporočil Žoglerja, ki pa

---

slovanskimi plemeni. Ravno tako so tudi oni Ameriko kolonizirali in njihova opravičba za postopanje proti Indijanom je ravno v tem, da jim njihova tehnika, njihov napredek daje dozdevni titulus v roke do takega postopanja (Ehrlich v Vrečar 2007, 66).«

je povzročil pravi revolt med številnimi udeleženci konference (Lipušček 2003, Rahten 2007). Žogler je bil namreč minister brez listnice v Siedlerjevi vladi, eni izmed zadnjih avstroogrskih vlad. Čehi so bili zaradi tega močno nezadovoljni (Preperluh 1938, 270), prav tako pa tudi Italijani in Francozi. Eden izmed francoskih časnikov je o Žoglerju zapisal sledeče: »Njegovo delovanje odraža sovražnost do Italije. Bil je odličen avstrijski uradnik, ko ga je spomladi leta 1918 gospod von Seidler poklical v svoj kabinet. Po sklepu premirja je postal minister nove jugoslovanske države in si v tej svoji novi funkciji prizadeva Italiji odrekati plodove njihove zmage. Kakor vidimo, se g. Žogler ni spremenil. Prej je pač deloval na Dunaju, danes pa deluje v Parizu« (Preperluh 1938, 271). Nič nenavadnega torej ni, da je sporna vloga vodilnega Slovenca otežila delo delegaciji.

Klub temu pa se problemi ne končajo z Žoglerjem. Pogubno je bilo tudi neutemeljeno atlantofilstvo. »Prevladovalo je naivno pričakovanje, da bo antanta, zlasti njen predsednik Združenih držav Amerike Wilson, spoštovala narodne pravice Slovencev« (Klopčič v Lipušček 2003, 239). Podobno oceni tudi Dušan Kermavner: »Prav gotovo ni nikjer drugje Wilsonovo geslo o samoodločbi tako oslepilo sicer preudarne ljudi, kakor je to doseglo pri Slovencih leta 1918« (Kermavner v Lipušček 2003, 239).

Slovenci nismo bili večji v mednarodnih odnosih. Še več, tudi svojih diplomatskih aktivnosti nismo imeli še zdaleč tako razvitih, kot so jih imele uveljavljene države na mirovni konferenci. Pomanjkanje stikov in nepoznavanje »diplomatskega parketa« sta botrovala marsikateremu političnemu zdrs:

Razen delegatov smo na mirovno konferenco poslali še celo tropo naših najboljših strokovnjakov za vsako izmed naštetih področji. Ti so potem zaprti v svojih pisarnah vsi pridno pisali odlične strokovne referate, risali zemljevide, sestavljali statistike, toda skoro nihče od Slovencev ni imel potrebnih izkušenj v veliki svetovni politiki in iz raznih drugih razlogov tudi ni znal najti prepotrebnih družbenih zvez z odločujočimi činitelji, kar je le prepogosto celo mnogo važnejše, kot pa še tako temeljito sestavljeni referati, ki jih le malokdo bere. Te zveze so imeli le malokateri Srbi (Erjavec 1958, 4).

Tudi dejanja naših emigrantskih skupnosti niso pripomogla k boljšemu izkupičku slovenskih interesov.

Razen malega števila emigrantov, ki so bili člani jugoslovanskega odbora v Londonu in ki so skušali po svojih močeh v antantnih deželah in severni Ameriki slediti Tomažu Masaryku in

Edvardu Benešu, niso razvili Slovenci nobene močnejše in sistematične propagande proti Avstro-Ogrski in Habsburgom. Domača agitacija za Majniško deklaracijo tudi ni mogla ustvariti sposobnih ljudi za konkretne naloge, ki jih je kmalu morala reševati mirovna konferenca, v takem ozračju nasprotujočih si interesov na mednarodno tako zelo spornem ozemlju, kot je bilo slovensko (Preperluh 1938, 272).

Kljub temu pa je potrebno poudariti, da se je slovenska delegacije udeležila mirovne konference v dobri sestavi in vanjo vložila »izjemen strokovni in politični napor« (Ehrlich v Vrečar 2002, 78). Da je bilo delo slovenske delegacije tudi močno strokovno podkovanano, trdi tudi Preperluh: »med eksperti (slovenski del jugoslovanske delegacije op. M.A.) so bile najbolj vidne osebnosti sledeče: za Primorje bivši državni poslanec dr. Otokar Rybar, za Koroško duhovnik dr. Lambert Ehrlich, za vzhodno Štajersko in Prekmurje dr. M. Slavič, tudi duhovnik. Za splošna politična vprašanja in zaradi poznavanja razmer v severni Ameriki je bil določen dr. Ivan Švegelj (Preperluh 1938, 275). Zanimiv opis sistematičnosti, strokovnosti, natančnosti in globoki predanosti delu daje Josip Smodlaka, delegat jugoslovanske delegacije:

Medtem ko pri nas ni bilo sledu organiziranosti, je bila pri njih organizacija dela izvedena do podrobnosti. Imeli so svojega zgodovinarja, geografa, kartografa, statistika, risarja, pisarniške uradnike in tipkarice; iz Ljubljane so pripeljali celo pisarniškega slugo. Skupaj jih je bilo deset. To osebje je bilo nameščeno v posebnem delu hotela in oskrbljeno z vsem potrebnim za delo. V pisarnah, ki so bile vzor reda in snage, se je delalo po ves dan, dostikrat tudi v pozne nočne ure. Nihče ni stal križem rok. Tipkanje strojev ni prenehalo od jutra do mraka (Smodlaka v Perovšek 2002, 79).

Napake v notranji organizaciji, nepoznavanje delovanja mednarodne politike in naivnost so notranji dejavniki, zaradi katerih slovenska diplomacija ni uspela doseči večjih napredkov na versailških pogajanjih. »Kdor le nekoliko pozna našo politično zgodovino, dobro ve, da se za velika mednarodna vprašanja nikoli nismo zanimali z našega specifičnega slovenskega vidika, in kdor je kdaj prelistaval debele letnike našega predvojnega časopisja, je moral uvideti, kako primitivno in kampilsko smo gledali mi na vsako dogajanje v velikem političnem svetu ter o silnicah, ki v tej politiki odločajo, a v naši tedanji Narodni ter njej sledeči Deželni vladi pa ni bilo niti enega, ki bi imel o njej sploh kaj pojma« (Erjavec 1958, 24). Nerazumevanje mednarodne skupnosti za slovenska vprašanja, poprejšnji dogovori velikih sil in vojaška moč kot moč diplomacije pa so vsekakor zunanji vzroki, ki so botrovali našemu neuspehu »Deklamirali smo o naših »svetih pravicah«. Toda nihče ni bil zmožen doumeti, da je pravica brez ustrezne moči žal le gola fraza. Genialni Napoleon je že pred poldrugim stoletjem dejal,

da vladata svetu le dve sili - meč in duh, a v poldrugem stoletju potem smo »napredovali« le toliko, da bi mogli danes reči, da odločujeta v svetu meč in bombe« (Erjavec 1958, 24).

Pomembno pa je omeniti še sledeče. Zaradi močne izgube na zahodnih mejah, smo kar se severne meje tiče bili Slovenci pretirano ambiciozni. Politiki so kar tekmovali med seboj, kdo bo dlje na sever zarisal slovensko politično mejo (Rahten 2007, 28). Notranja pričakovanja so bila velika, možnosti za uspeh pa je bilo malo. Še več, tudi možnosti za trezen premislek ni bilo prav v izobilju. Boj za severno mejo se je tako v Narodni vladi tehtal med uporabo vojske ali diplomacije, med pogajalci v Versaillesu pa se je prevešal iz agonije v obup, iz pričakovanj v razočaranja. Vse to je ustvarilo popačeno predstavo slovenskih pogajalcev, zaradi katere svojih interesov v pravi luči nismo nikdar uspeli dokazati tujim veljakom. Ehrlich se je tistih usodnih dni spominjal tudi takole: »Megalomanija je duševna bolezen, ki se polasti malih. Tako se je polastila tudi nas. Mi nikdar nismo bili svobodni in, ko se je pangermansko gospostvo zrušilo čez noč v prah, smo začutili naenkrat vso slast svobode in bili smo kakor razposajeni otroci. Nam se je zdelo, da stoji cela Ententa za nami proti Nemcem« (Ehrlich v Vrečar 2002, 90).

4.6 Evropski kongres narodnosti in panevropsko gibanje

Mirovna konferenca v Versaillesu, s katero so voditelji svetovnih velesil zaključili prvo svetovno vojno Slovincem ni prinesla omembe vrednih uspehov. Ravno nasprotno. Program Zedinjene Slovenije se je na podlagi ozemlja in prebivalstva uresničil le v slabih šestdesetih odstotkih. Izgubili smo skupno 39 odstotkov vsega svojega ozemlja, in sicer napram Italiji 25 odstotkov, napram Avstriji 14 odstotkov in napram Madžarski 0.6 odstotkov, tako da smo ga rešili v Jugoslavijo komaj 61 odstotkov.

Bili smo razkosani kar na štiri države, od katerih smo vključ našim današnjim bolj ali manj upravičenim rekreminacijam uživali dejansko le v Jugoslaviji vse pravice in zato v primeru s prejšnjimi časi tudi naravnost skokoma napredovali prav na vseh področjih, dočim nam je v ostalih treh državah grozil pravi narodni pogin, o čemer si ne delajmo prav nobenih frazastih iluzij (Erjavec 1960, 22),

zapiše zgodovinar Fran Erjavec. Slovincem se v sosednjih državah ni godilo kaj dobro. Kljub temu da so mirovne pogodbe, sklenjene v Versaillesu, predvidele zaščito manjšin, je bilo

uresničevanje teh določb skromno. Italija, kjer je ostalo 300.000 Slovencev, pa kot zmagovalna sila k varstvu manjšin ni bila zavezana (Komac 2002, 44).

Manjšinsko varstvo je postalo eden izmed pomembnih temeljev povojne Evrope. Ker se projekt Zedinjene Evrope ni uresničil, je varstvo manjšin postalo pomembno tudi za Slovence. Čeprav je bilo Društvo narodov in Stalno sodišče meddržavne pravice garant manjšinskega varstva, je pomembno vlogo na tem področju igral Kongres evropskih narodnosti. Za našo razpravo je pomembna vloga Slovencev v kongresu, kot tudi njihovo prizadevanje za slovensko manjšino, predvsem v Julijski krajini. Ker je bil Slovenski narod skozi vso zgodovino manjšinski, je ravno varstvo manjšin pomemben del zgodovine slovenske diplomacije (Komac 2002, 23).

Slovenci so imeli v zgodovini le redkokdaj tako pomembno vlogo v uveljavljenem organu evropskega formata, kot v Kongresu evropskih narodnosti (Pelikan 2005, 114). Po končani prvi svetovni vojni se je kongres na mednarodnem prizorišču uveljavil kot najpomembnejše telo, ki se je ukvarjalo z manjšinsko problematiko. Delovalo je med letoma 1925 in 1938, imelo sedež na Dunaju, zasedalo pa običajno v Ženevi (Pelikan 2000). Kot bo razvidno v nadaljevanju, je bil kongres prav po zaslugi slovenskih predstavnikov močan zastopnik manjšin slovenske narodnosti³². Velja pa tudi obratno; Slovenci smo bili močan generator delovanja in razmišljanja kongresa.

Kongres je med prioritete naloge svojega delovanja uvrstil generalizacijo manjšinskega prava, kulturno avtonomijo ter svobodo kulturnega in ekonomskega razvoja. Kljub temu da je bilo takrat Društvo narodov garant manjšinskega varstva, je Kongres evropskih narodnosti nastal prav kot protiutež prvemu in predvsem z namenom, da o zadevah narodov in manjšin odločajo le-ti sami. Dejstvo je tudi, da je bil sistem varstva manjšin znotraj Društva narodov vse prevečkrat neučinkovit, neuniverzalen, manjšinam pa je dovoljeval, pod strogimi pogoji, le možnost naslavljanja peticij, v kolikor so te menile, da bi na ta način lahko rešile svoje probleme (Komac 2002, 42). Države članice Društva narodov niso želele preveč popustiti zahtevam manjšin, saj so bile v strahu, da bi kaj takšnega lahko povzročilo seperatizem in

---

³² S koncem prve svetovne vojne se je projekt Zedinjene Slovenije uresničil bolj skromno. Več kot 300.000 Slovencev je ostalo v Italiji, 70.000 v Avstriji, 6000 pa na Madžarskem. Vse skupaj je predstavljalo dobro tretjino takratnega slovenskega prebivalstva (Komac 2002, 51).

posledično grožnjo teritorialni integriteti ter ozemeljski suverenosti obstoječih držav. Društvo narodov so tako predstavniki manjšin v tistem času videli predvsem kot orodje v rokah velikih nacij (Pelikan 2005, 113). Kongres je zato dostikrat zasedal istočasno kot Društvo narodov, v želji, da bi na ta način izvajal čim večji javni pritisk (Vrčon 2000, 112). Eden izmed uspehov kongresa je bil v tem, da se je uveljavil pri imenovanju načelnika manjšinskega odseka Društva narodov. V približevanju druge svetovne vojne je kongres leta 1938 prenehal s svojim delovanjem.

Dr. Josip Vilfan in Engelbert Besednjak, Slovenca, sta kongresu pustila izjemen pečat. Vilfan je bil predsednik stalnega delovnega odbora Kongresa, ki ga je vodil vse do konca njegovega delovanja, Besednjak pa je bil predsednik Mednarodne zveze manjšinskih časnikarjev. Njuno delo je veljalo za pionirsko na področju varstva manjšin. Vilfanova ideja o generalizaciji manjšinskega prava in skupnih kulturnih prostorih je bila prva v evropski zgodovini in v zgodovini sploh (Pelikan 2005, 115). Kongres evropskih narodnosti je za slovenske manjšine bil velikega pomena. Ne čudi, da je kongres finančno podpirala tudi Kraljevina Jugoslavija. Preko različnih brošur, razprav in člankov sta Besednjak in Vilfan propagirala slovensko nacionalno vprašanje. Projekt Zedinjene Slovenije sta preko kongresa predstavljala tujim evropskim politikom. Kot zapiše Besednjak: »Tudi pri manjšinskih kongresih ne vršimo propagande za Julijsko krajino na javnih zborovanjih samih. Kongres nam proži le ugodno priliko, da stopimo v zvezo z najrazličnejšimi vplivnimi ljudmi, s časnikarji, s pisatelji, politiki, in jih pridobivamo za to ali ono akcijo v korist manjšine« (Besednjak v Pelikan 2005, 114).

Da sta bila Vilfan in Besednjak v svojem delu in razmišljanjih napredna, omenimo, da so številne ideje in postulati, zapisani v listinah, ki so gradile Združeno Evropo, zapisane v arhivskih dokumentih Kongresa evropskih narodnosti. »S ponosom bomo lahko rekli, da je prava združena Evropa imela embrio v nas ...« (Vilfan v Kacin Wohinz 1990, 348). Kot ugotavlja zgodovinar Pelikan, se zahodna Evropa, ki je danes najbližje miroljubni integraciji, v teoretskih podlagah ni v ničemer bistveno oddaljila od idejne podstati, ki so jo pred več kot tri četrtoletja oblikovali v programih Kongresa evropskih narodnosti njegovi sodelavci (Pelikan 2005, 120). Tako je Vilfan v enem izmed svojih referatov, ki ga mnogi štejejo za vizionarskega, zapisal:

Kultura Evrope je v svojem najglobljem smislu zunanji izraz duhovnega življenja evropskih narodnosti, kot posebnih, v zaključenih enotah živečih skupnosti. Za ohranjanje in nadaljnji razvoj evropske kulture mora vsak evropski narod gojiti in razvijati svojo lastno specifično kulturo. Le tako bo lahko v skladu s svojimi lastnostmi doprinal k skupni kulturi Evrope in v polni meri pospeševal in bogatil svojo lastno kulturo iz kulturne zakladnice katerega od sosednjih evropskih narodov ali skupne evropske kulture. Šele s tem bodo postavljeni pogoji za spravo in solidarnost med evropskimi narodi in šele s tem bodo vzpostavljeni primerni psihološki pogoji za združitev evropskih držav v zvezo, v kateri koli obliki in v katerem koli obsegu bi do slednje že prišlo (Pelikan 2005, 120).

Besedilo je še posebej zanimivo, saj je nastalo v tridesetih letih dvajsetega stoletja, ravno v času, ko se je evropsko politično prizorišče obračalo vse bolj v totalitarno in avtoritarno smer.³³ Vilfana pa si velja zapomniti tudi zaradi sledečega. V evropskem prostoru je takrat jasno razvil tezo »o narodnosti kot kulturni, zgodovinski, jezikovni itd. vrednoti, katere bistvo je v njeni enkratnosti, specifičnosti in individualnosti« (Pelikan 2005, 113).

Delovanje Slovencev v Kongresu evropskih narodnosti dobro ilustrira proevropsko razmišljanje osrednjih osebnosti slovenske diplomacije v tridesetih letih dvajsetega stoletja. Tovrstne aktivnosti in razmišljanja pa se v tistem času niso odvijala le znotraj kongresa. Pomembno vlogo v filozofiji združevanja Evrope in povezovanja evropskih narodov je takrat igralo panevropsko gibanje. Zanimanje slovenske politične elite in medijev je bilo, kot bo razvidno v nadaljevanju, za te ideje veliko. Ker je bil slovenski narod v tistem času razkosan na štiri države in je po Pariški mirovni konferenci izgubil dobro tretjino svojega ozemlja, je bila ideja Panevrope, ki je ponujala »mir, sožitje med evropskimi narodi in državami na temelju pravičnosti in mirnega sporazuma na kulturnih področjih, z ureditvijo velikih gospodarskih problemov (Cvirn in drugi 1997, 263),« za Slovence vitalnega pomena.

Dr. Richard Nikolaus grofa Coudenhove-Kalergija velja za ustanovitelja panevropskega gibanja. Sin avstroogrškega diplomata in Japonke je novembra 1922 napisal prvi članek, v katerem je predlagal ustanovitev »Panevrope«. Leto kasneje je izdal knjigo z istim naslovom, ki je v tistih časih postala prava uspešnica. O tem govori dejstvo, da je bila prevedena v številne jezike. Duša evropske civilizacije po mnenju Coudenhove-Kalergija korenini v »grškem individualizmu, krščanskem socializmu in nordijskem heroizmu« (Rahten 2000, 85).

---

³³ Za opis razmer tistega časa velja omeniti, da je le nekaj dni pred prvim zasedanjem Kongresa evropskih narodnosti, t.j. 3.10.1925, potekal prvi kongres evropskih antisemitov v Budimpešti, katerega so se udeležili predstavniki osemnajstih evropskih držav.

Skupek teh treh pomenov daje Evropi njen lasten kulturni značaj. V političnem smislu je glavna sovražnika razvoja Evrope videl v naraščajoči privrženosti nacionalističnim in komunističnim idejam. V Panevropskem manifestu Coudenhove-Kalergi opozori, da Evropi grozijo različne nevarnosti: nova svetovna vojna, možnost ruske okupacije in gospodarski propad. »Da do tega ne bi prišlo, bi se morale evropske kontinentalne države (brez Velike Britanije in Rusije) združiti. Druga drugi bi morale pogodbeno zjamčiti nedotakljivost meja, skleniti defenzivno zvezo za varovanje skupne vzhodne meje in carinsko unijo. Združena Evropa bi stopila ob bok ostalim svetovnim velesilam: Veliki Britaniji, Rusiji, Ameriki in Aziji pod japonsko dominacijo« (Rahten 2000, 85).

Leta 1926 je tako na Dunaju potekal prvi panevropski kongres, ki se ga je udeležilo 2000 delegatov, 24 narodov. Ključno za našo razpravo je udeležba Slovencev na omenjenem kongresu in nasploh stališče Slovencev do te ideje. Slovensko delegacijo na kongresu je vodil dr. Anton Korošec, ena izmed takratnih osrednjih političnih osebnosti na slovenskem, poleg njega pa že omenjena dr. Engelbert Besednjak in Josip Wilfan. Slovenska politična elita je panevropskemu gibanju dajala poseben pomen prav zato, ker je omogočal uresničevanje tistih slovenskih interesov, ki smo jih po Pariški mirovni konferenci izgubili, predvsem varovanje naših rojakov izven meja naše države. Kot to ponazori Korošec:

Najmanjša korist, ki nam jo lahko prinese (panevropsko gibanje op.a.), je ena možnost več za prijateljsko zблиževanje narodov, in to nam je posebno potrebno, na političnem kakor na kulturnem polju, da bi kot narod in država lažje branili svoj status quo in pomagali rojakom izven današnjih meja, pa tudi na gospodarskem polju, da bi brže premagali izvestne šikane, ki nikomur ne koristijo in nam zagrenjujejo obstanek (Rahten 2001, 23).

Takratno slovensko časopisje je panevropskemu kongresu dajalo velik pomen. Prav tako pa so kongres spremljali z vidnimi simpatijami (Rahten 2000, 24). Tisk se je takrat osredotočil predvsem med »mlačnim in kompromisarsko politiko evropskih diplomatov v ženevskem Društvu narodov ter odločnim ravnanjem privrženecv panevropskega gibanja. Ob tretjem zasedanju panevropskega gibanja v Baslu zapiše časnik Slovenec pomenljivo misel: »V Baslu sedijo idealisti, romantiki in mladina. Njim ni mar za tradicije, katere je nakopičila zgodovina, oni se ne brigajo za predsodke nacionalizma in supernacionalizma, oni niti ne priznavajo državnih meja. Kot revolucionarji gredo mimo vseh težav in preko vseh prepadov ter se navdušujejo za svoj veliki vseevropski ideal, na katerem zborovalci v Ženevi gledajo s skepsco

ali cinizmom. V Ženevi branijo prošlost, v Baselu se borijo za bodočnost« (Rahten 2000, 87). Pomembno vlogo sta v panevropskem gibanju igrala tudi dr. Andrej Gosar in dr. Ferdinand Majaron. Oba sta bila evropsko razgledana misleca. Gosar je v svojih razpravah trdil, da Evropa ne more biti povezana zgolj na gospodarskih temeljih. Po njegovem videnju bi morala biti Evropa v prvi vrsti svobodno združenje enakopravnih narodov. Za enakopravnost narodov se je Gosar zavzemal tudi v slovenskem političnem prostoru. Ko je bila po združitvi v Kraljevino Slovencev, Hrvatov in Srbov odpravljena narodna vlada v Ljubljani, in ko so novo državo srbski centralisti pojmovali kot razširjeno Srbijo, se je Gosar temu odločno uprl. Gosar tako velja za enega izmed pomembnejših soustanoviteljev slovenskega avtonomističnega gibanja (Velkavrh 2001, 33-40).

Na tem mestu velja omeniti, da je ideja panevropskega gibanja igrala pomembno vlogo tudi pri ustvarjanju slovenske državnosti oziroma kot se je o tem izrazil prvi predsednik Državnega zbora Republike Slovenije in predsednik Slovenskega panevropskega gibanja dr. France Bučar: »Mislim, da ne pretiram preveč, če postavim trditev, da dolguje Slovenija svojo državnost v nemajhni meri tudi pojmovanju, ki ga je kot svoje geslo o združenih Evropi sprožilo panevropsko gibanje: Združena Evropa svobodnih narodov. Vsekakor bi brez tega pojmovanja zlepa ne prišlo do njenega mednarodnega priznanja« (Bučar 2001, 11).

5 Obdobje po drugi svetovni vojni

Zgodovino slovenske diplomacije v obdobju po drugi svetovni vojni bi veljalo razdeliti na tri obdobja. Prvo obdobje nastopi po končani drugi svetovni vojni; v njem opredeljujemo dejavnost in vlogo Slovencev na Pariški mirovni konferenci (v to obdobje štejemo tudi kasnejše oblikovanje Londonskega sporazuma in Osimskega pogajanja). V drugem obdobju razčlenimo organizacijo zunanje politike SRS v odnosu do SFRJ ter opredelimo vlogo »slovenske diplomacije« in prizadevanja v gibanju Neuvrščenih. Zadnje obdobje pa opisuje čas razpada Jugoslavije in začetek oblikovanja neodvisne slovenske diplomacije.

5.1 Mirovna konferenca, vprašanje meja in manjšin

Naloga Pariške mirovne konference³⁴ je bila ponovno vzpostaviti mir na stari celini. V ta čas sodi tudi nastanek Organizacije združenih narodov, ki ji je bila, tako kot poprej Društvu narodov, zaupana naloga varovanja mednarodnega miru in varnosti. Ključna vprašanja jugoslovanske delegacije so bila podobna tistim po prvi svetovni vojni, t.j. meje in manjšine. Dejstvo pa je, da je bila jugoslovanska delegacija za razliko od prejšnje veliko bolj enotna, kar pa je še posebej pomembno, pa je dejstvo, da mednarodna skupnost ni imela nikakršnih dvomov, ali Jugoslavija spada resnično na stran zaveznikov (Čačinovič 1997, 112). Takšen položaj je omogočil Jugoslovanom veliko večjo pogajalsko moč. Pomembno za Slovence je tudi dejstvo, da je bil Edvard Kardelj eden izmed pomembnejših mož jugoslovanske zunanje politike in je iz tega mesta lahko dobro zastopal interese, ki so zadevali Slovence. Kardelj je pravzaprav vodil jugoslovansko delegacijo na Pariški mirovni konferenci, Slovenci pa so bili v tej delegaciji tudi nadpovprečno zastopani (Čačinovič 1997, 113).

Rezultati Pariške mirovne konference so bili za Slovence izjemnega pomena. Medtem ko so bile meje na severu z Avstrijo ohranjene v isti obliki kot po prvi svetovni vojni, je bilo vprašanje meja na zahodu, z Italijo, veliko težje. Situacija je bila ravno nasprotna tisti po prvi svetovni vojni. Meja na zahodu je bila osredotočena predvsem na vprašanja Trsta in območji okoli njega. Po napornih pogajanjih so delegati sprejeli francoski predlog³⁵, ki je predvideval etnično načelo. Bistvo omenjenega predloga se je kasneje realiziralo v Svobodnem tržaškem ozemlju (v nadaljevanju STO).

Kljub temu da so pogajanja za Slovence izpadla bistveno boljše od tistih na prvi konferenci, pa omenimo sledeče: francoski predlog etničnega načela je vseboval ravnotežje med Jugoslovani v Italiji in Italijani v Jugoslaviji. Usoda je tako hotela, da je večina Jugoslovanov v Italiji bila

---

³⁴ Pariška mirovna konferenca je potekala med 27. julijem in 15. oktobrom 1946. Na njej so mirovne pogodbe sklenile države zmagovalke; Združene države Amerike, Sovjetska zveza, Združeno kraljestvo, Francija, Jugoslavija, Poljska, Grčija, Češkoslovaška z državami poraženkami, Romunija, Madžarska, Finska, Italija, Bolgarija.

³⁵ Francoski predlog je na Pariški mirovni konferenci obveljal za najbolj kompromisen predlog. Predvideval je, da se k Italiji priključi Benečija, Rezija, Gorica in Kanalska dolina, k Jugoslaviji pa Primorska, Istra, vsi otoki ter Zadar z okolico. Del Istre in Trst pa bi sestavljala Svobodno tržaško ozemlje, razdeljeno na dve coni. Cona A bi spadala pod anglo- ameriško upravo, cona B pa pod jugoslovansko. STO naj bi imel skupnega guvernerja, a ker se o imenu niso nikoli uspeli dogovoriti, njegova funkcija ni nikoli zaživela v praksi.

slovenskega porekla, medtem ko so Italijani v Jugoslaviji po večini poseljevali Slovensko ozemlje³⁶ (Komac 2002, 42).

Kakor koli že; Svobodno tržaško ozemlje ni delovalo, kot so si zamislili njegovi tvorci. Posebej pomembna je ugotovitev, da je postalo eno izmed žarišč kasnejše hladne vojne, kjer so se lomila kopija velikih svetovnih sil. Leta 1954 pa z Londonskimi sporazumi postane cona A jugoslovanska, cona B pa italijanska. Na tem mestu omenimo, da je imel pomembno vlogo pri oblikovanju Londonskega sporazuma diplomat slovenskega rodu dr. Jože Brilej. Prav tako je pomembno vlogo igral dr. Aleš Bebler³⁷.

Za Slovence, predvsem za slovensko manjšino, je pomembna osma priloga Londonskega sporazuma, v diplomatskem žargonu znana kot specialni statut. Le-ta je urejala pravice slovenske manjšine v Italiji in seveda, ker je šlo za meddržavni sporazum, tudi pravice italijanske manjšine v Jugoslaviji. Slovenski pogajalci so tako uspeli izpogajati za slovensko manjšino sledeče pravice: manjšini je bil zagotovljen etnični značaj in neoviran kulturni razvoj, pravica do lastnega tiska, pripadnikom manjšin je bil zagotovljen pouk v maternem jeziku, uporaba maternega jezika v odnosu z oblastmi, prav tako je bilo zagotovljeno, da se v tistih središčih, kjer četrtnina vsega prebivalstva pripada manjšini, uvedejo javni napisi v obeh jezikih. Poleg splošnega izenačenja pripadnikov manjšin s pripadniki večinskega naroda je statut prav tako izrecno prepovedoval netenje etničnega sovraštva (Komac 2002, 82). Kljub temu pa je potrebno poudariti, da slovenski manjšinci, ki so živeli na območju Italije, a ne na območju nekdanjega STO niso uživali nikakršnih posebnih pravic. Šele globalni zaščitni zakon, ki ga je Italija sprejela leta 2001, jim je zagotovil ustrezne pravice.

Z Osimskimi sporazumi, sprejetimi 1975, je bila meja med Jugoslavijo in Italijo dokončno določena. Londonski sporazum iz leta 1954, ki je razdelil STO med Jugoslavijo in Italijo, naj bi bil le začasna rešitev meje med državama. Res je, da je Londonski sporazum (Spomenico o soglasju) Italija parafirala, ni pa ga nikoli podpisala, kaj šele ratificirala. Prav zaradi tega je

---

³⁶ Tako je na območju STO, ki je bilo priključeno Italiji, ostalo 56.000 Slovencev, medtem ko je Italijanov v Sloveniji ostalo le 22.000 (Komac 2002, 79). Večina Italijanov v Sloveniji je živela v urbanih središčih: Koper, Izola, Piran.

³⁷ Aleš Bebler je opravljal vplivno funkcijo v uradu za zunanje zadeve v Beogradu. Urad je bil razdeljen na dva dela: političnega in gospodarskega. Bebler je sodeloval v prvem delu, kjer so potekale ključne priprave za mirovno konferenco (Škorjanc 2007, 300).

jugoslovanska stran začela dvomiti o resnosti italijanskih namer, da se meja uredi. Vse to je narekovalo podlago za začetek Osimskih pogajanj, na katerih sta državi določili mejo. Dodatni motiv za pogajanja je bila vsekakor tudi Titova starost, Italija pa se je začela zavedati, da bi meja z Jugoslavijo lahko postala krizno žarišče v Evropi (Škorjanc 2007, 311). Leta 1975 so bili podpisani Osimski sporazumi, ki so poleg ureditve meje vključevali še Protokol o prosti coni ter Sporazum o pospeševanju gospodarskega sodelovanja med Socialistično federativno republiko Jugoslavijo in Republiko Italijo. Varstvo slovenske manjšine je ostalo v takšnem obsegu, kot ga je predvideval poprej omenjeni posebni statut, saj je bil le ta vpeljan v določila Osimskih sporazumov. Republika Slovenija je z izmenjavo not 31. julija 1992 postala naslednica Osimskih sporazumov. Večja odprta vprašanja s sosedo Italijo ostajata le vrnitev kulturne dediščine in arhivov (Škorjanc 2007, 314).

5.2 Predstavniki diplomacije

Med vidnejšimi predstavnike diplomacije slovenskega rodu v času socialistične Jugoslavije štejemo sledeče osebnosti: dr. Joža Vilfan, dr. Aleš Bebler, dr. Jože Brilej, dr. Darko Černež, dr. Franc Hočevar, dr. Dušan Kveder, dr. Stane Pavlič, Sergij Vilfan (Čačinovič 1998, Repe 2005, Škorjanc 2007). Še posebej pomembno vlogo v diplomaciji Jugoslavije je imel Slovenec Edvard Kardelj, ki je poleg Josipa Broza Tita imel glavno besedo pri pogajanjih na Pariški mirovni konferenci po drugi svetovni vojni.

Slovenci so se v jugoslovanski diplomaciji izkazali in prišli do izraza najprej v času Pariške mirovne konference, še posebej pa v času Osimskih pogajanj. Kasneje pa njihova vloga po mnenju poznavalcev ni bila vidna, dejstvo pa je, da brez njih diplomacija ne bi mogla obstajati (Repe 2005).

5.3 Jugoslavija, Slovenci in gibanje neuvrščenih

Posebno pozornost pri obravnavi diplomacije v času Jugoslavije vsekakor zasluži gibanje neuvrščenih. Jugoslavija je igrala pomembno vlogo v gibanju, jugoslovanski diplomati pa so si s tem prislužili dvojne simpatije. Tako so jih spoštovali vsi tisti, ki so nasprotovali Stalinu in pritiskom Sovjetske zveze, predvsem Združene države Amerike, ter vsi tisti, ki niso bili v nobenem od vojaških blokov (Čačinovič 1997, 116). V začetnem obdobju gibanja

neuvrščenih je Jugoslavija požela velik ugled v državah tretjega sveta, predvsem zaradi nasprotovanja jugoslovanske politike vsakršnemu kolonializmu, kot tudi zaradi podpiranja neodvisnosti afriških dežel. Gibanje neuvrščenih je predvsem pomenilo večjo neodvisnost jugoslovanske zunanje politike izpod pritiskov Sovjetske zveze, s tem so jugoslovanski diplomati dobili tudi večjo pogajalsko moč.

Neuvrščeni so nastali kot naslednik Bandunške konference³⁸, ime pa je gibanje dobilo v času hladne vojne. Načela, ki so združevala države v gibanje neuvrščenih, so bila usmerjena v demokratizacijo mednarodnih odnosov. Pokrivala so tudi področje človekovih pravic, predvsem jasno nasprotovanje apartheidu, rasizmu in vsem drugim oblikam nestrpnosti, ki so prehajala državne meje v tistem obdobju. Seveda je bil eden izmed ključnih kriterijev za vstop v gibanje neuvrščenih pogoj, da država kandidatka ni sodelovala v nobenih od obstoječih vojaških zvez; niti v Varšavskem paktu, niti v zvezi Nato.

Jugoslovanska zunanja politika je z neuvrščenostjo dosegla poseben pečat v svetu. Tako je tudi ustava iz leta 1974 opredeljevala razredno opredeljenost politike in postavila »temelje neuvrščene, neblokvske politike miru in sodelovanja v svetu kot logične in edino možne konsekvence samoupravnega socialističnega sistema ter demokratične enakopravnosti narodov in narodnosti v državni skupnosti« (Čačinovič 1997, 113). Jugoslavija je tako kot ena izmed gonilnih sil gibanja neuvrščenosti med prvim in šestim septembrom leta 1961 gostila prvi kongres gibanja. Slednjega se je udeležilo 25 šefov držav in vlad. Omenimo, da se je gibanje v tistem času, ko se je hladna vojna stopnjevala, odločno zavzelo za splošno in popolno razorožitev, prav tako so se zavzemali za močnejšo vlogo Organizacije združenih narodov, predvsem za revizijo ustanovne listine v zvezi s strukturo varnostnega in ekonomsko-družbenega sveta.

Seveda so se tudi diplomati slovenskega rodu izkazali v jugoslovanski diplomaciji neuvrščenosti. Tu ponovno najdemo imena: dr. Aleš Bebler v Indoneziji, dr. Joža Vilfan v Indiji, dr. Jože Brilej v Egiptu, Dušan Kveder v Etiopiji, dr. Stane Pavlič itn. V kasnejšem obdobju pa se je kadrovska politika odvijala v čedalje bolj zaprtih beograjskih krogih.

---

³⁸ Bandunška konferenca je potekala med 18. in 24. aprila 1955. Osrednji namen konference, katere so se udeležili vodje 29 držav, je bila razprava o ključnih mednarodnih problemih, predvsem pa ugotoviti skupne poglede in stališča do izpostavljenih mednarodnih vprašanj.

Slovenci so bili čedalje bolj odrinjeni iz diplomatskih krogov, predvsem iz srednjih in nižjih diplomatskih mest (Čačinovič 1997, 114). Omenimo tudi, da je v zadnjih letih Jugoslavije prišlo do omejevanj pristojnosti, na katere federacija ni imela direktnega vpliva, predvsem v stikih republiškega sekretariata za mednarodno sodelovanje z izseljenci in zdomci ter v stikih z drugimi pokrajinami (Čačinovič 1997, 114). Vse to je samo stopnjevalo trenja in slabšalo že tako napete odnose med republikami v federaciji.

Gibanje neuvrščenosti je v devetdesetih letih začelo izgubljati na veljavi. Temu je botrovalo več razlogov. Osrednje dejstvo je bilo, da so se mednarodne okoliščine spremenile. Razpad Sovjetske zveze in začetek etničnih trenj v Jugoslaviji so močno omajali težo gibanja neuvrščenih. Prav tako pa je bilo po koncu hladne vojne in z uradnim koncem kolonializma gibanje neuvršenih postavljeno pred revizijo in redefinicijo svojih prioritet in dela v mednarodni skupnosti. Omenimo še, da je leta 1989 gibanju predsedoval tudi pokojni predsednik Republike Slovenije dr. Janez Drnovšek. Čeprav je bila Slovenija, znotraj Jugoslavije, tudi del neuvrščenih, pa po osamosvojitvi ni zaprosila za članstvo v gibanju.

5.4 Vloga slovenskih diplomatov v času SFRJ

Ustava Socialistične republike Slovenije (SRS), sprejeta leta 1974, je v 12. odstavku 314. člena³⁹ ter v 317. členu⁴⁰ opredeljevala vlogo zunanje politike v Socialistični republiki

---

³⁹ Socialistična republika sodeluje z organi in organizacijami drugih držav in z mednarodnimi organi in organizacijami v okviru zunanje politike Socialistične federativne republike Jugoslavije in mednarodnih pogodb ter usklajuje sodelovanje občin, organizacij združenega dela in drugih organizacij z ustreznimi tujimi mednarodnimi organi in organizacijami ter teritorialnimi enotami tujih držav.

⁴⁰ Socialistična republika Slovenija sodeluje v skladu z ustavo Socialistične federativne republike Jugoslavije z organi federacije in drugimi socialističnimi republikami in avtonomnima pokrajinama pri oblikovanju, sprejemanju in izvajanju politike odnosov Socialistične federativne republike Jugoslavije s tujino. Socialistična republika Slovenija vzpostavlja, vzdržuje in razvija politične, ekonomske, kulturne in druge odnose z organi in organizacijami drugih držav ter z mednarodnimi organi in organizacijami v skladu s sprejeto zunanjo politiko Socialistične federativne republike Jugoslavije in mednarodnimi pogodbami. Socialistična republika Slovenija razvija politične, ekonomske, kulturne in druge odnose z drugimi državami in mednarodnimi organi in organizacijami, ki so pomembni za položaj in razvoj slovenskega naroda, italijanske in madžarske narodnosti ter slovenske narodne skupnosti v zamejstvu in skrbi za pravice in interese delovnih ljudi na začasnem delu v tujini in za izseljence s svojega območja. Občine, organizacije združenega dela in druge organizacije sodelujejo z ustreznimi tujimi in mednarodnimi organi in organizacijami ter teritorialnimi enotami tujih držav v okviru sprejete zunanje politike Socialistične federativne republike Jugoslavije in mednarodnih pogodb.

Sloveniji. Slovenska zunanja politike je bila tako skladno z ustavo SRS predmet skupnega sodelovanja, usklajevanja in izvajanja s Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (SFRJ). Že takoj na začetku lahko zapišemo, da je slovenska diplomacija imela veliko bolj proste roke od zadnjega obdobja v času Kraljevine Jugoslavije, kjer sta bili zunanja politika in diplomacija podrejena izključno kraljevskemu dvoru in maloštevilni srbski politični eliti (Rahten 2007). Medtem ko bi lahko za obdobje slovenske diplomacije v Jugoslaviji zapisali, da je bila podrejena, je bila le ta v času t.i. »druge Jugoslavije« le deloma podrejena (Repe 2005).

V primerjavi z ustavo SFRJ iz leta 1963 je bilo področje zunanje politike z novo ustavo bolj liberalno urejeno. Prejšnja ustava je namreč zunanjo politiko in diplomacijo opredelila kot izključno pristojnost osrednje oblasti. Da je prišlo do takšnega zamika, je potrebno navesti vsaj dva ključna razloga; slovenska politična elita je želela več samostojnosti na tem področju, predvsem zaradi manjšinskih vprašanj v sosednjih državah, po drugi strani pa sta se centralna oblast in slovensko republiško predstavništvo dogovorili, da je potrebno izboljšati gospodarsko situacijo Jugoslavije. Vloga Slovenije bi bila predvsem stik z zahodnimi državami in na ta način je bila tudi ustava v luči zunanje politike mnogo bolj liberalna (Kunič 2009). Kljub temu pa še vedno ne moremo govoriti o kakršnikoli samostojni zunanji politiki, saj so se vse pomembnejše odločitve potrjevale v Beogradu. Tako je bilo v skladu s 7. odstavkom 271. člena Ustave SFRJ naloga zvezne skupščine in zveznega zbora določanje zunanje politike in politike mednarodnih odnosov. Kljub temu da se je Slovenija vneto zavzemala za uresničenje 317/7 člena, pa so lahko le federalnimi organi pred tujimi predstavniki sprejemali pravice in obveznosti v imenu vse države (Čačinovič 1993, 113).

Kljub liberalni usmerjenosti ustave iz leta 1974 se področje odločanja in soodločanja v zunanji politiki v praksi ni prenašalo v pristojnosti republik. »Iluzorno je bilo pričakovati, da se bodo v zunanjepolitični dejavnosti lahko razvili odnosi kakršnega koli odločanja ali soodločanja, če takega odločanja ni bilo mogoče dosledno uveljavljati v notranji politiki, če ni bilo podružabljanja pri odločitvah notranjega razvoja, če najširše množice niso mogle odločati o vseh najusodnejših odločitvah svojega življenja« (Čačinovič 1993, 114). Tako je bilo vprašanje zunanje politike velikokrat vzrok trenj, še posebej v času po Titovi smrti. To obdobje diplomat Rudi Čačinovič imenuje kot obdobje agonije, ki je posebej vplivalo tudi na zunanjo politiko in diplomacijo.

V primerjavi med udeležbo Slovencev v času Kraljevine Jugoslavije in Socialistične federativne republike Jugoslavije je potrebno poudariti, da so bili Slovenci v obdobju t.i. »druge Jugoslavije« nadpovprečno zastopani (Čačinovič 1993, 108). Mnogi med njimi so zasedali pomembne funkcije⁴¹.

Kljub temu da je bila zastopanost Slovencev v jugoslovanski diplomaciji nadpovprečno boljša, pa so se pokazale velike razlike med njenimi federalnimi enotami. Tako je Slovenija kot najrazvitejša jugoslovanska republika vsako leto prispevala dvajset odstotkov celotnih izdatkov, njena udeležba v diplomaciji pa je bila zgolj triodstotna (Čačinovič 1993, 117). Dobra polovico vseh zaposlenih v jugoslovanskem zunanjepolitičnem aparatu je predstavljalo diplomatsko osebje. Po podatkih iz leta 1980 je bilo tako zaposlenih 1115 ljudi. Srbi so imeli v diplomaciji dobrih petdeset odstotkov ljudi, Hrvaška trinajst odstotkov, Bosna in Hercegovina enajst odstotkov, Vojvodina šest odstotkov ter Kosovo tri odstotke. Kot je razvidno iz podatkov, je bila Slovenija glede na zastopanost v zunanji politiki le malo boljša od najmanj razvite avtonomne pokrajine Kosovo.

5.5 Na predvečer samostojnosti

Slovenske samostojnosti ne bi bilo brez zunanjepolitičnih aktivnosti predstavnikov slovenskega naroda v letih pred razglasitvijo slovenske samostojnosti. Kakor so bile za uresničenje tega cilja potrebne vojaške akcije, so bile po drugi strani verjetno še bolj potrebne aktivnosti, ki so mednarodno skupnost prepričevale o utemeljenosti slovenske osamosvojitve. Leta 2006, ob petnajstletnici osamosvojitve, je predsednik sindikata slovenskih diplomatov Matjaž Kovačič pomembne zasluge pripisal tudi diplomatom, ki so si doma in na tujem prizadevali za uresničitev slovenske državnosti. »V tistem odločilnem času se je izkazala tudi slovenska diplomacija. Tudi diplomati smo si takrat zagotovili pomemben vir ponosa glede na našo poklicno pripadnost. Z obsežnimi in uspešno izvršenimi nalogami pri uveljavitvi Slovenije v mednarodni skupnosti v kasnejšem obdobju smo to dejstvo še potrdili in okrepili« (Kovačič 2006, 3).

Slovenski politični vrh je praktično že od prevzema oblasti leta 1990 preverjal predvsem pri sosednjih državah, kako bi le-te odreagirale v primeru razglasitve slovenske samostojnosti

---

⁴¹ Do leta 1985 je imela Slovenija 85 veleposlanikov.

(Pesek 2008, 452). Pot do samostojne Slovenije tako ni mogla zaobiti akterjev mednarodne skupnosti. Ravno nasprotno. Za uspešno osamosvojitve je bilo nujno potrebno prepričati mednarodno skupnost o smiselnosti in utemeljenosti osamosvojitve ter si pridobiti zaveznike, ki bi ob razglasitvi samostojnosti neodvisno Republiko Slovenije tudi priznale.

Tako je že leto dni pred razglasitvijo samostojnosti takratna slovenska oblast imenovala svoje prve svoje predstavnike v tujini (Pesek 2008, 451). Prvi predsednik slovenske vlade Lojze Peterle je skupaj s takratnim izvršnim svetom republike Slovenije in republiškim sekretariatom za mednarodno sodelovanje začel s konkretnimi dejanji izvajati samostojno slovensko zunanjo politiko (MZZ 2009). Osrednji razlogi za imenovanje slovenskih predstavnikov so bili trije: povečanje ugleda Slovenije, ozaveščanje mednarodne skupnosti o slovenskih osamosvojitvenih aktivnostih ter priprava za kasnejše ustanovitev diplomatskih predstavništev (MZZ 2009). Značilnost teh predstavništev in t.i. vladnih pooblaščenecv je bila, da niso imeli diplomatskega statusa, ampak so se morali prilagajati domači zakonodaji države sprejemnice. Oblikovanje teh struktur je bilo v tistih napetih časih posebej zahtevno delo (Rupel 2001, 203).

Prvi pooblaščenec slovenske vlade je bil dr. Lojze Sočan, ki je prevzel vlogo vodje predstavništva Ljubljanske banke v Bruslju. Razlog za njegovo imenovanje v Bruslju je že takrat koreninilo v prepričanju, da mora Slovenija prioriteto navezati stike z Evropsko skupnostjo (MZZ 2009). Ivan Gole je prevzel zastopstvo Slovenije preko podjetja Slovenijales v Moskvi. Na Češkem in v Slovaški konfederaciji je zastopstvo kot direktor predstavništva Ljubljanske banke prevzel Štefan Lončar. Prvi »pravi pooblaščenec« Slovenije na drugi strani ocena je bil dr. Peter Millionig, ki je predstavljal Slovenijo v Washingtonu. Dr. Karl Smolle je bil imenovan za predstavnika Slovencev v Avstriji. Franc Zlatko Dreu je prevzel predstavljanje Slovenije v Luksemburgu, Jožef Kunič prek Ljubljanske banke v Abidjanu, Štefan Falež pa v Vatikanu (MZZ 2009).

Ker je imela jugoslovanska diplomacija v tistem času močno razširjeno mrežo diplomatskih predstavništev, je bilo delo slovenskih pooblaščenecv težavno, vzpostavljanje neodvisne slovenske mreže v tujini pa precej zahtevno delo. Kljub temu pa je potrebno poudariti, da so bili številni jugoslovanski diplomati slovenskega rodu in so v tistih časih iz svojih funkcij mimo svojih pooblastil predstavljali interese Slovenije pred njeno osamosvojitvijo. Ernest Petrič v Indiji, Boris Frlec v Nemčiji, Danilo Turk v Švici, Ignac Golob v OZN, Marko Kosin

in številni drugi diplomati so tako znotraj jugoslovanske diplomacije močno prispevali k kasnejšem mednarodnem priznanju Republike Slovenije.

Prav tako so se v tistem času začela odpirati vrata prvih tujih predstavništev v Sloveniji. Predvsem tistih, ki so bili bolj ali manj naklonjeni projektu Slovenske osamosvojitve. Med te lahko vsekakor štejemo Nemce in takratnega zveznega kanclerja Helmuta Kohla in zunanjega ministra Hansa Dietricha Genscherja. Nemčija je tako že nekaj mesecev pred slovensko osamosvojitvijo ponudila Sloveniji vso potrebno pomoč (Rupel 2001, 210). Italija je kljub temu, da je skoraj do konca verjela v možen obstoj enotne Jugoslavije, že decembra 1990 odprla svoj konzulat v Ljubljani. Otvoritve se je udeležil tudi italijanski zunanji minister Gianni de Michelis in na ta način Slovincem pokazal, da »so se razmere spremenile, in da so sedaj slovenski politiki neposredni sogovornik Italijanov« (Pesek 2008, 459). Na tem mestu velja omeniti, da je Avstrija ponudila Sloveniji pomoč, da bo preko svojih diplomatskih in konzularnih predstavništev poskrbela za slovenske državljane, v kolikor bi prišlo do deblokade jugoslovanske diplomacije (Rupel 2001, 128). Kljub temu pa je bilo za prizadevanje za mednarodno priznanje potrebno najprej »urbi et orbi« razglasiti samostojnost, da se je prava razprava o mednarodnem priznanju v mednarodni skupnosti sploh lahko začela (Pesek 2008, 452).

Značilno za stanje slovenske diplomacije pred osamosvojitvijo je, da so iste funkcije, ki so jih izvajali slovenski pooblaščenca, opravljali tudi številni posamezniki preko svojih osebnih političnih zvez z vrhovi tedanje evropske in svetovne politične elite. Na tem mestu lahko omenimo takratnega nadškofa dr. Alojzija Šuštarja, ki je preko svojih kontaktov z nekdanjim švicarskim predsednikom Kurtom Furglerjem ter papežem Janezom Pavlom II. utemeljeval slovensko samostojnost. Pomembno dejanje je opravil tudi France Bučar, kasnejši predsednik prve slovenske skupščine, ki je leta 1988 poslankam in poslancem Evropskega parlamenta v Strasbourgu predstavljal projekt osamosvojitve⁴². Predsednik društva slovenskih pisateljev (PEN) Drago Jančar je pisal vrsto člankov v tujih revijah, s katerimi je pripomogel k osamosvojitvi (Jančar 2006, 12-20). Prav tako je bilo še veliko število posameznikov, civilnih družb, ki so se s svojimi povezavami trudili za mednarodno priznanje.

---

⁴² Na medparlamentarnem zasedanju skupine za vzhodno in srednjo Evropo Evropskega parlamenta je Bučar izrazil, da bi moral zahod prekiniti subvencioniranje sorealističnih držav, vključno z Jugoslavijo. Zaradi teh navedb si je med partijskimi vrhovi prislužil očitek narodnega izdajalca (Žerdin 2009).

Na predvečer slovenske samostojnosti se je odvijalo eno najkrajših, a po drugi strani najbolj napetih obdobj slovenske diplomacije. Značilnost tistega obdobja je, da diplomacija *de iure* ni obtajala, *de facto* pa je. Le-ta se je izvrševala preko pooblaščenec izvršnega sveta znotraj tujih predstavništva Nove ljubljanske banke⁴³ in drugih slovenskih podjetij, ki so delovala na tujih ozemljih. Prav tako ne moremo mimo dejstva, da so te iste funkcije izvajali slovenski diplomati jugoslovanske diplomacije, politiki preko nadvladanih političnih povezav in zavezništva⁴⁴, ter številni predstavniki civilne družbe. Vse to je vodilo v zaključek, da je bila samostojnost Slovenije okronana z mednarodnim priznanjem.

6 Zaključek

6.1 Ovrednotenje hipotez

Obdobje slovenske diplomacije pred nastankom slovenske države se pogosto imenuje tudi »diplomacija prehoda«. Izraz označuje prizadevanja Slovencev v mednarodnem okolju za vzpostavitev lastne državnosti in vsebuje vrsto političnih dejanj, aktivnosti in procesov, ki so k temu tudi pripomogla. Diplomacija pred osamosvojitvijo ima več značilnosti. Kronološki pregled osvetljuje štiri najbolj značilne. Zgodovina slovenske diplomacije je tako »diplomacija diplomatov«, »diplomacija zavezništva«, »diplomacija meja« ter »diplomacija manjšin«.

Slovenski narod pred osamosvojitvijo ni imel razvitega klasičnega diplomatskega aparata, zato tudi ni imel vzpostavljene diplomatske mreže. Šele pridobitev suverenosti je praviloma predpogoj za ustanovitev neodvisne diplomacije. Vsekakor pa je za doseg samostojnosti ali

---

⁴³ Povezanost NLB z nastajanjem slovenske države in njene diplomacije je bila izjemno močna. »NLB je bila aktivni soustvarjalec diplomatske mreže novo osamosvojene republike Slovenije, saj so mnoga diplomatska predstavništva nastala v ali iz predstavništva NLB (Štiblar 2008, 1)«. Eden izmed slovenskih diplomatov Jožef Kunič je tudi sam še v času Jugoslavije sodeloval v takšnih predstavništvih. Natančneje »NLB je imela od leta 1975 ustvarjenih 22 predstavništva po svetu. Nihče razen enega od 22 predstavnikov ni imel nikakršne zveze z bančništvom, razen tega, da smo bili na plačilni listi NLB. To, kar smo izvajali, je bila čista slovenska diplomacija. Seveda smo bili brez ustreznega diplomatskega statusa, pravzaprav bi lahko dejali, da smo bili diplomati na črno (Kunič 2009).«

⁴⁴ Jože Pučnik je tako zaprosil za pomoč nemške socialne demokrate, Lojze Peterle pa je lobiral v taboru evropskih katoliških strank (Pesek 2008, 451 -464).

pa ureditev katerihkoli drugih narodnih vprašanj, ki po naravi stvari potrebujejo odločitev zunanjepolitičnega akterja (meje, varstvo manjšin, oblikovanje zavezništev), potrebna intenzivna politična dejavnost v mednarodnem okolju. Tovrstno diplomatsko dejavnost so praviloma opravljale vodilne osebnosti slovenske politike. Prav zaradi tega ne moremo vedno vzpostaviti jasne ločnice med profilom diplomata kot strokovnega izvajalca zunanje politike in politika kot oblikovalca zunanje politike. Odsotnost klasičnega diplomatskega aparata (zunanje ministrstvo – diplomatska predstavništva) in vloga politika-diplomata opredeljujeta značilnost »diplomacije diplomatov«, ki močno zaznamuje predosamosvojitveno obdobje. Osrednja tema slovenskih diplomatov na mirovnih konferencah po prvi in po drugi svetovni vojni je bilo vprašanje meja. Le-ta je dobivala največ pozornosti v sredstvih javnega obveščanja, bila pa je vedno neposredno vezana na narodov obstoj. »Diplomacija meja«, kot imenujemo drugo značilnost slovenske predosamosvojitvene diplomacije, spada tako tudi v širši zgodovinski kontekst Evrope, v katerem so se po dveh svetovnih vojnah meje številnih drugih držav močno spreminjale. V povojnem času (tako po prvi kot po drugi svetovni vojni) je bila posebna pozornost slovenske diplomacije usmerjena na varstvo manjšin. Veliko število mirovnih pogodb vsebuje določila o varstvu manjšin, vse to pa opredeljuje tretjo značilnost diplomacije, ki jo imenujemo »diplomacija manjšin«.

Zadnja pomembna značilnost slovenske diplomacije je »diplomacija zavezništev«. Slovenski narod je svojo lastno državnost videl in utemeljeval v zavezništvu in povezavi z drugimi narodi. Tako se je v prvi svetovni vojni razvila ideja trializma, ki je prisegala na zavezništvo južnih Slovanov v Avstro-Ogrski. Po drugi svetovni vojni se je slovenska državnost zopet znašla v jugoslovanskih okvirih. To pot pa združevanje ni temeljilo na »isti krvi«, ampak predvsem na isti ideologiji, ideologiji socializma, ki je takrat prežemala številne evropske države.

6.2 Zgodovina slovenske diplomacije; na horizontu zgodovinskih in politoloških ved

Preučevanje slovenske diplomacije vsekakor zahteva sodelovanje in združevanje različnih ved in znanosti, tako s strani sociologije, politologije in zgodovine. Vsekakor je za razumevanje slovenske diplomacije potrebno njen razvoj umestiti v kontekst poteka zgodovine mednarodnih odnosov. Kot opisano, je ta proces vse prej kot statičen. Spreminjanje determinant in komponent mednarodnih odnosov ter razmerij med subjekti teh odnosov je

pomembno za umeščanje slovenske diplomacije v mednarodni kontekst. Politologija predvsem skuša odgovoriti na vprašanja o razmerju med notranjo in zunanjo politiko, obravnava definicijo diplomacij in na podlagi politološkega razumevanja opredeljuje proces nastajanja in značilnosti slovenske diplomacije. Razumevanje varstva manjšin (in tudi razvoj sistema varstva manjšin) pa je pomembno iz dveh razlogov. Kot prvo se izraz manjšina, še posebej pred prvo svetovno vojno, nanaša na celotne narodne skupnosti, ki si v toku zgodovinskih razmer niso uspele izboriti svoje lastne državnosti. Po drugi strani pa je dobra tretjina Slovencev v različnih zgodovinskih obdobjih živela znotraj tujih držav in gospodarjev. Pionirsko vlogo pri preučevanju slovenske diplomacije nosi Center evropske prihodnosti. Nenazadnje je center tudi edina institucija v Sloveniji, ki se ukvarja s preučevanjem slovenske diplomacije. V zbirki *Studia diplomatica Slovenica* se omenjeno področje preučuje. Tako so vse od ustanovitve, v letu 2006, pa do danes, izdali tri knjige: Joseph Schwegel: *Na cesarjev ukaz, Slovenci v očeh imperija* ter Izidor Cankar, *diplomat dveh Jugoslavij*. Znotraj centra je ustanovljena tudi posebna skupina različnih strokovnjakov, ki se ukvarja s preučevanjem diplomatske zgodovine srednje in jugovzhodne Evrope.

7 Literatura

- Balažic, Milan. 2004. *Slovenska demokratična revolucija 1986-1988*. Ljubljana: Liberalna akademija.
- Balkovec, Bojan. 1992. *Prva slovenska vlada 1918-1921*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Barston, Ronald Peter. 1988. *Modern diplomacy*. London: Longman.
- Benko, Vladimir. 1987. *Mednarodni odnosi*. Maribor: Založba Obzorja.
- 2000. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Bergant, Zvonko. 2000. *Slovenski klasični liberalizem*. Ljubljana: Založba Nova revija.
- Berridge, Geoff R. 2005. *Diplomacy: Theory and Practice*. Houndmills: Palgrave.
- Bohte, Borut in Vasilka Sancin. 2006. *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Brglez, Milan. 1996. Diplomatic Relations, Modern Law of Diplomacy and the Republic of Slovenia: Selected Aspects. *Journal of International Relations (Issues of Politics, Law and Economy)* 3 (1-4): 54-69.
- 1998. Kodifikacija sodobnega diplomatskega prava. V *Diplomacija in Slovenci*, ur. Milan Jazbec, 59-88. Celovec: Drava.
- Bruckmuller, Ernst. 2008. Slovenija - Avstrija - Evropa: historične asociacije o poteh družbenih inovacij. V *Evropski vplivi na slovensko družbo*, ur. Nevenka Troha, Mojca Šorn in Bojan Balkovec, 7-16. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Bučar, Bojko. 2001. Stroka in politika ob deseti obletnici slovenske zunanje politike. *Teorija in praksa* 38 (1): 142-151.
- Bučar, France. 2000. Predgovor. V *Žiga Herberstein - vojak, državnik, diplomat in mirotvorec*, ur. Just Rugel, 11-12. Moskva: Društvo za promocijo stikov med Slovenijo in Rusijo.
- 2001 Poslanstvo panevropskega gibanja na začetku 21. stoletja. V *Desetletje slovenskega panevropskega gibanja*, ur. Andrej Rahten, 3-17. Celje: Cenesa, Založba Panevropa.
- Center evropske prihodnosti. 2009. *Centre for European Perspective*. Dostopno prek: <http://www.cep.si/view.php?id=5> (14. april 2009).
- Costa, Henrik in Eva Holz. 1997. *Ljubljanski kongres 1821*. Ljubljana: Založba Nova revija.
- Cvirn, Janez, Vasilj Melik in Dušan Nećak, ur. 1997. *Mojega življenja pot: spomini dr. Vladimirja Ravniharja*. Ljubljana: Znanstvena zbirka oddelka za zgodovino Filozofske fakultete.
- Čačinovič, Rudi. 1994. *Slovensko bivanje sveta: razvoj in praksa diplomacije*. Ljubljana: Založba Enotnost.

- 1998. Zgodovina slovenske diplomacije. V *Diplomacija in Slovenci*, ur. Milan Jazbec, 107-22. Celovec: Drava.
- Davies, Norman. 1997. *Europe: A History*. London: Pimlico.
- Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije* (DeZPRS). Ur. l. RS, 108/1999 (27. januar).
- Dolenc, Ervin. 2005. Mednarodni položaj prve Jugoslavije V *Slovenska novejša zgodovina*, ur. Jasna Fischer, 24-7. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dolinar, France M. 2007. *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina.
- Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih. 1961. *Vienna Convention on Diplomatic Relations*. Dunaj, 18. april. 500 *United Nations Treaty Series* 95.
- Dunajska konvencija o konzularnih odnosih. 1963. *Vienna Convention on Consular Relations*. Dunaj, 24. april. 596 *United Nations Treaty Series* 261.
- Encyclopedia Britannica. 2009. *Congress of Laibach*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/327992/Congress-of-Laibach> (17. februar 2009).
- Erjavec, Fran. 1958. *Slovenci na mirovni konferenci l. 1919-1920*. London: Založba slovenske pravde.
- Feltham, Ralph George. 1994. *Diplomatic Handbook*. New York: Longman.
- Ferenc, Mitja in Branka Petkovšek, ur. 2006. *Mitsko in stereotipno v slovenskem pogledu na zgodovino*. Zbornik 33. zborovanja Zveze zgodovinskih društev Slovenije. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Gestrin, Ferdo in Vasilij Melik. 1966. *Slovenska zgodovina: od konca osemnajstega stoletja do 1918*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Grafenauer, Bogo. 1987. *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Granda, Stane. 2000. *Prva odločitev Slovencev za Slovenijo: dokumentu z uvodno študijo in pojasnili*. Ljubljana: Založba Nova revija.
- Godeša, Bojan in Ervin Dolenc. 1999. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca*. Ljubljana: Založba Nova revija.
- Hamilton, Keith in Richard Langhorne. 1997. *The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration*. London: Routledge.
- Horoškevič, Anna. 2000. Herbersteiniada danes. V *Žiga Herberstein - vojak, državnik, diplomat in mirotvorec*, ur. Just Rugel, 127-176. Moskva: Društvo za promocijo stikov med Slovenijo in Rusijo.
- Hribar, Ivan. 1984. *Moji spomini*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Hribar, Tine. 2001. Pogled filozofa. V *Slovenci v XX. Stoletja*, ur. Drago Jančar in Peter Vodopivec, 7-15 Ljubljana: Slovenska matica.

- Jackson Preece, Jennifer. 1998. *National Minorities and the European Nation-State System*. Oxford: Clarendon Press.
- Janin, Valentin. 2000. Zapiski Herbersteina in prihodnost Rusije in Evrope. V *Žiga Herberstein - vojak, državnik, diplomat in mirotvorec*, ur. Just Rugel, 9–10. Moskva: Društvo za promocijo stikov med Slovenijo in Rusijo.
- Jančar, Drago. 2006. *Duša Evrope: članki, eseji, fragmenti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Jankovič, Branimir M. 1988. *Diplomatija: savremeni sistem*. Beograd: Naučna knjiga.
- Jazbec, Milan. 2002. *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.
- 2009. *Osnove diplomacije*. Ljubljana: FDV.
- Jezernik, Božidar. 2008. Narodno in nerodno. *Dnevnikov objektiv* (20. september 2008): 19-20.
- Jönsson, Christer. 2002. Diplomacy, Bargaining and Negotiation. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 212-234. London: Sage.
- in Martin Hall. 2005. *Essence of Diplomacy*. Houndmills: Palgrave.
- in Richard Langhorne, ur. 2004. *Diplomacy: Volume II - History of Diplomacy*. London: Sage.
- Jurčec, Ruda. 1964. *Skozi luči in sence: 1914-1958*. Buenos Aires: Baraga.
- Južnič, Stane. 1992. *Diplomska naloga: napotki za izdelavo*. Ljubljana: Amailietti.
- Kacin-Wohinz, Milica. 1990. *Prvi antifašizem v Evropi: Primorska 1925-1935 - bazoviškimi žrtvam ob šestdeseti obletnici*. Koper: Založba Lipa.
- ur. 2001. *Slovensko-italijanski odnosi*. Ljubljana: Založba Nova revija.
- Kissinger, Henry. 1976. *Obnovljeni svijet: Metternich, Castlereagh i problemi mira 1812-1822*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 1994. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.
- Komac, Miran. 2002. *Varstvo manjšin: uvodna pojasnila in dokumenti*. Ljubljana: Institut za narodnostna vprašanja.
- Kovačič, Matjaž. 2006. *Dan slovenskih diplomatov: 15 let Slovenske diplomacije*. Dostopno prek: http://209.85.129.132/search?q=cache:FW0isPWeyy8J:www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Druga_vsebina/Memorandum_SSD.doc+kova%C4%8Di%C4%8D+matja%C5%BE+15+let+slovenske+diplomacije&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si (19. februar 2009).
- Krlin, Jan. 2006. Narodni svet v Ljubljani leta 1918: problematika oblikovanja novih državnih struktur na ozemlju današnje Slovenije v obdobju od oktobra do decembra 1918 in primerjava s podobnim razvojem v čeških deželah. *Arhivi* 29 (2): 341-52.
- Kunič, Jožef. 2009. Pogovor z avtorjem. Ljubljana, 19. april.
- Lenarčič, Andrej. 2000. Žiga Herberstein: njegov prostor in čas. V *Žiga Herberstein – vojak, državnik, diplomat in mirotvorec*, ur. Just Rugel, 13-79. Moskva: Društvo za promocijo stikov med Slovenijo in Rusijo.

- Lipušček, Uroš. 2003. *Ave Wilson: ZDA in prekrajanje Slovenije v Versaillesu 1919-1920*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Lukan, Walter. 1991. Politično delovanje Antona Korošca pred prvo svetovno vojno. V *Življenje in delo dr. Antona Korošca*, ur. Zdenko Čepič, 27-34. Ljubljana: Institut za novejšo zgodovino.
- Mal, Polona. 2009. Slovenska diplomacija ob uri nič: nastanek in zgodnji razvoj diplomacije Republike Slovenije. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FDV.
- Melik, Vasilij. 1998. Nemci in Slovenci (1815-1941). *Prispevki za novejšo zgodovino* 46: 171-174.
- 2002. *Slovenci 1848-1918: razprave in članki*. Maribor: Litera.
- Ministrstvo za zunanje zadeve (MZZ). 2000. Deseta obletnica imenovanja prvega pooblaščenega predstavnika Republike Slovenije v tujini. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/dokumenti/deseta_obletnica_imenovanja_prvega_pooblasčenega_predstavnika_republike_slovenije_v_tujini/ (23. april 2009).
- Moritsch, Andrej. 1999. Slovanski kongres v Pragi in Slovenci. V *Vilfanov zbornik: pravo, zgodovina, narod*, ur. Vincenc Rajšp, 405-411. Ljubljana: Založba ZRC.
- Muzej novejše zgodovine Slovenije. 2009. *Portal Slovenska pomlad*. Dostopno prek: <http://www.slovenskapomlad.si> (19. februar 2009).
- Nick, Stanko. 1997. *Diplomacija: metode i tehnike*. Zagreb: Barbat.
- Nicholson, Harold. 1998. *Diplomacy*. Washington: Georgetown University, Institute for the Study of Diplomacy.
- Orton, Lawrence D. 1978. *The Prague Slav Congress of 1848*. New York: Columbia University Press.
- Osolnik, Marjan. 1998. Diplomacija kot poklic. V *Diplomacija in Slovenci*, ur. Milan Jazbec, 122-139. Celovec: Drava.
- Pančur, Andrej. 2005. Leto 1848 in oblikovanje programa Zedinjena Slovenija. V *Slovenska novejša zgodovina*, ur. Jasna Fischer, 24-27. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pelikan, Egon. 2000. *Josip Vilfan, teoretik varstva manjšin in kongres evropskih narodnosti*. Dostopno prek: http://www.zrs-kp.si/konferenca/vilfan/povzetki/Egon_P2.htm (19. februar 2009).
- 2005. Josip Vilfan v Kongresu evropskih narodnosti v letih 1925-1938. V *Josip Vilfan*, ur. Gorazd Bajc, 93-105. Koper: Založba Annalles.
- Perovšek, Jurij. 1998. *Slovenska osamosvojitve v letu 1918: študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov*. Ljubljana: Modrijan.
- 2002. Ehrlich in pariška mirovna konferenca 1919-1920. V *Ehrlichov simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 59-68. Celje: Mohorjeva družba.
- 2005. Slovenska samostojnost v Državi SHS. V *Slovenska novejša zgodovina*, ur. Jasna Fischer, 186-200. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Pesek, Rosvita. 2008. Slovenija ante portas: »evropska (ne) podpora osamosvojitvi Slovenije«. V *Evropski vplivi na slovensko družbo*, ur. Nevenka Troha in drugi, 451-465. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Petrič, Ernest. 1977. *Mednarodno varstvo manjšin*. Maribor: Obzorja.
- Boris Golenc, Gorazd Bajc in Andrej Rahten, ur. 2007. *Slovenci v očeh Imperija: priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919*. Mengeš: CEP.
- Pleterski, Janko. 1971. *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*. Ljubljana: Slovenska matica.
- 1981. *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju*. Maribor: Založba Obzorja.
- 1998. *Dr. Ivan Šušteršič 1863-1925*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Potemkin Petrovič, Vladimir, ur. 1947. *Zgodovina diplomacije: 1., 2. in 3. zvezek*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Preperluh, Albin. 1938. *Pripombe k naši prevratni dobi*. Ljubljana: Založna univerzitetne tiskarne J. Blasnika.
- Prunk, Janko. 1992. *Slovenski narodni vzpon: narodna politika 1768-1992*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- 2000. *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848-1945*. Ljubljana: Društvo 2000.
- 2002. Slovenski nacionalni interes iz zgodovinske perspektive. *Teorija in praksa* 39: 548-558.
- Rahten, Andrej. 1996. Delovanje Slovencev proti Bienhartovi vladi. *Časopis za zgodovino in narodopisje* (50): 351-67.
- ur. 2000. *Panevropa*. Ljubljana: Slovensko panevropsko gibanje.
- 2001. Zgodovina panevropskega gibanja v Sloveniji. V *Desetletje slovenskega panevropskega gibanja*, ur. Andrej Rahten, 21-33. Celje: Založba Panevropa.
- 2002. *Pozabljeni slovenski premier*. Celovec: Mohorjeva založba.
- 2002a. *Slovenska ljudska stranka v Beograjski skupščini*. Ljubljana: Založba ZRC.
- 2005. *Zavezništva in delitve: razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v habsburški monarhiji 1848-1918*. Ljubljana: Založba Nova revija.
- 2008. Zgodovinske dimenzije slovenske diplomacije. *Svet diplomacije – mesečna priloga Dela* (15. avgust 2008).
- 2009. Pogovor z avtorjem. Ljubljana, 21. april.
- 2009a. *Izidor Cankar: diplomat dveh Jugoslavij*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Repe, Božo. 2005. Od versajske konference do osimskih sporazumov: vloga slovenskih politikov in diplomatov pri določanju meja. Prispevek na mednarodni konferenci *Osimo - mednarodne in lokalne razsežnosti ob 30-letnici sporazumov*, Ljubljana - Koper, 10.-11. 11. 2005. Dostopno prek <http://209.85.129.132/search?q=cache:jAJilXYhqdQJ:www.ff.uni-lj.si/oddelki/zgodovin/wwwrepe/versaj.doc+zgodovina+slovenske+diplomacije&cd=15&hl=sl&ct=clnk&gl=si> (19. februar 2009).

- Ribnikar, Peter, ur. 1998. *Sejni zapiski narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih Vlad za Slovenijo 1918-1921*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani.
- Rupel, Dimitrij. 2001. *Srečanja in razhajanja*. Ljubljana: Založba Nova revija.
- 2006. *Bi šlo brez diplomacije*. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1019/11895/> (19. februar 2009).
- 2006a. *Zedinjena Evropa! Kaj pa zedinjena Slovenija*. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1019/11900/> (19. februar 2009).
- 2006b. *15 let slovenske države*. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1019/11770/> (19. februar 2009).
- Roter, Petra. 2001. Locating the "minority problem" in Europe: a historical perspective. *Journal of International Relations and Development* 4 (3): 221-249.
- Sajovic, Bogdan. 2007. Izdajatelj slovenskega zemljevida. *Demokracija* (26. december).
- Satow, Ernest Mason. 1979. *Satow's Guide to Diplomatic Practice*. New York: Longman.
- Schulze, Hagen. 2003. *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba /*cf, Modra zbirka.
- Schwegel, Joseph. 2004. *Na cesarjev ukaz: spomini politika in diplomata*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Studen, Andrej. 1998. Protinemški izgredi v Ljubljani. *Prispevki za novejšo zgodovino* 38: 15-25.
- Škorjanec, Vilma. 2007. *Osimska pogajanja*. Koper: Založba Annales.
- Štih, Peter, Vasko Simoniti, Peter Vodopivec, Stane Granda, Jurij Perovšek, Miroslav Stipovšek in Božo Repe. 2001. *Od sanj do resničnosti: razvoj slovenske državnosti*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, razstava od 24. maja do 25. junija.
- Temelji strategije zunanje politike Republike Slovenije* (ESA 229). 1991. Poročevalec Skupščine Republike Slovenije in Skupščine SFRJ 17 (11): 11-15 (26. marec).
- Toplak, Cirila. 2002. Evropska ideja v slovenski politični misli. *Teorija in praksa* 30: 579-587.
- Trachtenberg, Marc. 2006. *The Craft of International History: A Guide to Method*. Princeton: Princeton University Press.
- Ustava Republike Slovenije (URS). Ur. L. RS 33/1991 (28. december 1991).
- Velkavrh, Miha. 2001. Vloga dr. Ferdinanda Majarona in dr. Andreja Gosarja v slovenski politiki in panevropskem gibanju. V *Desetletje slovenskega panevropskega gibanja*, ur. Andrej Rahten, 21-33. Celje: Cenesa, Založba Panevropa.
- Vodopivec, Peter. 2001. Pogled zgodovinarja. V *Slovenci v XX. Stoletja*, ur. Drago Jančar in Peter Vodopivec, 22-32, Ljubljana: Slovenska matica.
- Vrčon, Andrej. 2005. Društvo narodov, varstvo manjšin in kongres evropskih narodnosti. V *Josip Vilfan*, ur. Gorazd Bajc, 93-105. Koper: Založba Annalles.

- 2009. Pogovor z avtorjem. Ljubljana, 19.marec.
- Vrečar, Marija. 2002. Ehrlichov tipkopis: Pariška mirovna konferenca in Slovenci. V *Ehrlichov simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 87-96. Celje: Mohorjeva družba.
- Vukadinovič, Radovan. 1995. *Diplomacija: strategija političnih pogajanj*. Ljubljana: Arah Consulting.
- White, Brian. 2001b. Diplomacy. V *The Globalisation of World Politics: An Introduction to International Relations*, ur. John Baylis in Steve Smith, 317-329. Oxford: Oxford University Press.
- Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ)*. Ur. l. RS 1/1991-I (25. junij 1991).
- Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ-1)*. Ur. l. RS 45/2001 (7. junij 2001); ZZZ-1A 78/2003 (8. avgust 2008); ZZZ-1-UPB1 113/2003 (20. november 2003); ZZZ-1B 76/2008 (25. julij 2008); ZZZ-1C 108/2009 (28. december 2009).
- Žerdin, Ali. 2009. Intelektualec s pravico do zmote. *Dnevnik* (7. marec). Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042249851 (23. april 2009).